

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

Министарство за људска и мањинска права

**ДРУГИ И ТРЕЋИ ПЕРИОДИЧНИ ИЗВЕШТАЈ О ПРИМЕНИ
КОНВЕНЦИЈЕ О ЕЛИМИНИСАЊУ СВИХ ОБЛИКА
ДИСКРИМИНАЦИЈЕ ЖЕНА**

Београд, новембар 2010. године

1 С А Д Ж А Ј

	страна	параграф
УВОД	5.....	1 - 5
<u>ПРВИ ДЕО</u>		
Члан 1. Дискриминација жена – дефиниција.....	6	6 - 11
Члан 2. Законодавно-правна регулатива	8	12 - 14
Члан 3. Мере за обезбеђивање потпуног развоја и непертка жена.....	9	15 - 98
<i>Стратешки оквири</i>	9	15 - 21
<i>Механизми за побољшање положаја жена</i>	10	22 - 31
<i>Унапређење положаја и заштита људских права рањивих група жена</i>	12	32- 96
• <i>Положај жена са инвалидитетом</i>	12	32 - 60
• <i>Положај припадница националних мањина</i>	17	61- 72
• <i>Положај избеглих и расељених жена</i>	19	73 - 89
<i>Статистички подаци</i>	23	90- 93
Члан 4. Посебне привремене мере.....	24	94- 98
Члан 5. Уклањање стереотипа.....	24	99-112

Члан 6.

Трговина женама.....	27	113 - 130
Закључни коментари и препоруке - 25-26			

ДРУГИ ДЕО

Члан 7.

Унапређење положаја жена у политичком и јавном животу.....	31	131 - 142
Закључни коментари и препоруке - 27 и 28			

Члан 8.

Учешће жена у дипломатији.....	34	143 - 144
--------------------------------	----	-------	-----------

Члан 9.

Држављанство.....	34	145 - 152
-------------------	----	-------	-----------

ТРЕЋИ ДЕО

Члан 10.

Унапређење положаја жена у области образовања.....	35	153 - 171
Закључни коментари и препоруке - 29 и 30			

Члан 11.

Унапређење положаја жена у области рада и запошљавања.....	39	172 - 214
Закључни коментари и препоруке 31-32			

<i>Сексуално узнемиравање.....</i>	49	213 - 214
------------------------------------	----	-------	-----------

Члан 12.

Унапређење здравствене заштите жена и девојчица.....	49.....	215 - 243
Закључни коментари и препоруке 33-34		

Члан13.

Унапређење положаја жена у привредном и друштвеном животу.....	55	244 - 253
---	----------	-----------

Члан 14.

Положај жена на селу.....	57	254- 270
---------------------------	----------	----------

ЧЕТВРТИ ДЕО

Члан 15.

Једнакост пред законом, правна и пословна способност, слобода кретања, боравак, пребивалиште.....	61	271 - 280
--	----------	-----------

Члан 16.

Равноправност у брачним и породичним односима.....	62	281 - 291
Закључни коментари и препоруке 35-36		

<i>Насиље у породици</i>	63.....	292- 315
Закључни коментари и препоруке - 14, 21-24		

ПРИЛОГ 1

Статистички подаци

ПРИЛОГ 2

Спровођење конвенције на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија

УВОД

Закључни коментари и препоруке - 12, 39, 44 и 45

1. Други и Трећи периодични извештај о примени Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена, као комбиновани, односи се на период 2007-2009. година. Извештај има три дела: информације у вези са применом појединачних чланова Конвенције (1-16); статистички подаци и Извештај Министарства за Косово и Метохију који се односи на положај жена у Аутономној покрајини Косово и Метохија.
2. Извештај је припремљен у Министарству за људска и мањинска права у сарадњи са Министарством спољних послова, Министарством одбране, Министарством унутрашњих послова, Министарством правде, Министарством пољопривреде, шумарства и водопривреде, Министарством економије и регионалног развоја, Министарством за државну управу и локалну самоуправу, Министарством просвете, Министарством здравља, Министарством рада и социјалне политике, Министарством животне средине и просторног планирања, Министарством културе, Министарством за Косово и Метохију, Министарством омладине и спорта, Министарством за науку и технолошки развој, Републичким заводом за статистику, Покрајинским секретаријатом за рад, запошљавање и равноправност полова и Комесаријатом за избеглице.
3. Министарство за људска и мањинска права позвало је и удружења да учествују у изради овог извештаја. Свој прилог Извештају доставиле су „Група 484”, „Београдски центар за људска права”, „...Из Круга, Србија” и „SeConS”. „Аутономни женски центар”, са којом Министарство остварује изузетно добру сарадњу, је свој изостанак образложила тиме да је и сама главни носилац посла у изради алтернативног извештаја.
4. Како би се државни службеници, политичари, посланици, удружења и целокупна јавност упознали са корацима које треба предузети ради обезбеђења *de jure* и *de facto* равноправности жена, Министарство рада и социјалне политике - Управа за родну равноправност, као ресорна управа Министарства рада и социјалне политике, је у предходном периоду предузела следеће:
 - након достављања Закључних коментара од стране Комитета за елиминисање свих облика дискриминације жена(у даљем тексту: Комитет), упућено је писмо свим надлежним министарствима и одборима Народне скупштине са детаљним информацијама о подношењу Иницијалног извештаја и преводом приспелих Закључних коментара Комитета;
 - током 2008. године одржано је 12 семинара, које је похађало 250 државних службеника у циљу њиховог упознавања са међународним обавезама Републике Србије као и њиховим оспособљавањем за укључивање родних аспеката у државну политику и праксу; током 2009 се наставило са едукацијом државних службеника – организовани су дводневни семинари за 120 инспектора рада и штампан приручник намењен њиховом раду, *Дискриминација жена на радном месту*¹
 - одржана су два округла стола, која су окупила представнике релевантних националних институционалних механизма ради успостављања међусобне сарадње на примени Конвенције;

¹ аутор Наташа Перишић-Павловић, издавач Управа за родну равноправност, 2009.;

- одштампана је публикација *Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена*² која у првом делу садржи текст Конвенције, Опционог протокола и 25 Општих препорука, а у другом делу текст Иницијалног извештаја, говор шефице делегације Републике Србије, допунска питања Комитета, одговоре на њих и Закључне коментаре Комитета са препорукама. Публикација је упућена свим министарствима и релевантним државним институцијама и, у више махова, промовисана у јавности;
 - током 2009. године формирана је Радна групе за праћење спровођења Конвенције и Закључних коментара састављена од представник/ца релевантних министарстава и државних институција (Републички статистички завод, Национална служба запошљавања, Канцеларија за придруживање ЕУ, Комесаријат за избеглице). За потребе радне групе урађен је приручник са смерницама за рад на праћењу спровођења принципа и препорука. Приручник се позива на Закључне коментаре Комитета УН, који указује на мере које је неопходно предузети у циљу што ефикасније примене Конвенције (нпр. подаци о надлежностима, статистички подаци, конкретни одговори које сваки периодични извештај треба да садржи). Резултат рада Радне групе су урађене анализе активности институција у вези са њиховим надлежностима у спровођењу и праћењу имплементације Конвенције. Такође извршена је сензибилизација и обука чланова Радне групе за проблематику родне равноправности и пре свега Конвенције, чиме су успостављени незванична focal point, односно повереници за родну равноправност у тим институцијама;
 - у оквиру сарадње са УНДП-ом расписан је конкурс, намењен невладиним организацијама, за израду извештаја о надзору примене Препорука Комитета у области насиља над женама. На конкурс су изабране три релевантна удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање свих облика дискриминације жена - „Аутономни женски центар”, „Виктимолошко друштво” и „...Из круга, Србија”, у сарадњи са Центром за мониторинг и евалуацију.
5. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са Покрајинским секретаријатом за управу, прописе и националне мањине доставио је Закључне коментаре свим секретаријатима Извршног већа Аутономне покрајине Војводина, као и локалним самоуправама на територији Аутономне покрајине Војводина. Закључни коментари су штампани и објављени у оквиру „Женског роковника 2008”, који је достављен свим посланицима и посланицама Скупштине Аутономне покрајине Војводина, као и доносиоцима одлука у оквиру Извршног већа Аутономне покрајине Војводина и установа чији је оснивач Аутономна покрајина Војводина.

Члан 1.

Дискриминација жена – дефиниција

6. *Закон о забрани дискриминације*³ уређује општу забрану дискриминације, облике и случајеве дискриминације, као и поступке заштите од дискриминације (члан 1). Сви појмови који се користе у овом закону у мушком роду обухватају исте појмове у

² Управа за родну равноправност, новембар 2008.

³ „Службени гласник РС”, број 22/09

женском роду (члан 2. став 5). У другој глави овог закона под називом Општа забрана и облици дискриминације дефинисани су начело једнакости (члан 4) и поједини облици дискриминације (чланови 6-13) као и посебне мере које се као афирмативне не сматарају дискриминаторним (члан 14). У трећој глави Закон регулише посебне случајеве дискриминације: дискриминација у поступцима пред органима јавне власти (члан 15); у области рада (члан 16); у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина (члан 17); забрана верске дискриминација (члан 18); у области образовања и стручног оспособљавања (члан 19); дискриминација на основу сексуалне оријентације (члан 21); дискриминација деце (члан 22); дискриминација на основу старосног доба (члан 23); дискриминација националних мањина (члан 24); дискриминација због политичке или синдикалне припадности (члан 24); дискриминација особа са инвалидитетом (члан 26); дискриминација с обзиром на здравствено стање (члан 27). Овакав начин набрајања посебних случајева дискриминације је чест у законским решењима и других земаља и задовољава стандарде ефикасне заштите у погледу јасних смерница и непостојања недоумица око примене у одређеним случајевима.

7. Законом о забрани дискриминације је прописано да дискриминација на основу пола постоји ако се поступа противно начелу равноправности полова, односно начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота (члан 20. став 1) и забрањује се ускраћивање права на јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола, физичко и друго насиље, експлоатација изражавања мржње, омаловажавања, уцењивања и узнемиравања с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова (члан 20. став 2)
8. *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености*⁴ и *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом*⁵ заснивају се на начелима антидискриминације и родне равноправности. Начела Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености су забрана дискриминације; непристрасност при обављању послова запошљавања; родна равноправност; афирмативне акције усмерене према теже запошљивим незапосленим лицима; слобода у избору занимања и радног места и бесплатност обављања послова запошљавања према незапосленим лицима (члан 5). Начела Закона о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инавалдитетом су поштовања људских права и достојанства особа са инвалидитетом; укључености особа са инвалидитетом у све сфере друштвеног живота на равноправној основи - у складу са професионалним способностима; подстицање запослености особа са инвалидитетом на одговарајућим радним местима и у одговарајућим условима рада; забрана дискриминације особа са инвалидитетом; једнака права и обавезе и родна равноправност особа са инвалидитетом (члан 2).
9. *Закон о основама система образовања и васпитања*⁶ предвиђа забрану дискриминације и прописује да су у образовној установи забрањене активности којима се угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају лица, односно групе лица, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, физичких и психичких својстава, сметњи у развоју и инвалидитета, здравственог

⁴ „Службени гласник РС”, број 36/09

⁵ „Службени гласник РС”, број 36/09

⁶ „Службени гласник РС”, број 72/09

стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења и подстицање или неспречавање таквих активности, као и по другим основима утврђеним законом којим се прописује забрана дискриминације; под дискриминацијом лица или групе лица сматра се свако непосредно или посредно, на отворен или прикривен начин, искључивање или ограничавање права и слобода, неједнако поступање или пропуштање чињења, односно неоправдано прављење разлика повлађивањем или давањем првенства; не сматрају се дискриминацијом посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица која се налазе у неједнаком положају; ближе критеријуме за препознавање облика дискриминације од стране запосленог, ученика или трећег лица у установи, заједнички прописује министар и министар надлежан за послове људских права (члан 44).

10. *Закон о раноправности полова*⁷, је након вишегодишњег процеса припрема и дуготрајне скупштинске процедуре донет у децембру 2009. године. Овај закон уређује стварање једнаких могућности остваривања права и обавеза, предузимање посебних мера за спречавање и отклањање дискриминације засноване на полу и роду и поступак правне заштите лица изложених дискриминацији (члан 1). Према овом закону равноправност полова подразумева равноправно учешће жена и мушкараца у свим областима јавног и приватног сектора у складу са општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима, Уставом Републике Србије и законима (члан 2) и органи јавне власти развијају активну политику једнаких могућности у свим областима друштвеног живота (члан 3).
11. Према Закону о равноправности полова дискриминација је свако неоправдано прављење разлике или неједнако поступање, односно пропуштање (искључивање, ограничавање или давање првенства) које има за циљ или последицу да лицу или групи отежа, угрози, онемогући или негира признање, уживање или остваривање људских права и слобода у политичкој, економској, друштвеној културној, грађанској, породичној и другој области и ако се према лицу неоправдано поступа лошије него што се поступа према другоме, искључиво или углавном зато што је тражио или намерава да тражи правну заштиту од дискриминације или је понудио или намерава да понуди доказе о дискриминаторском поступању (члан 4).

Члан 2.

Законодавно-правна регулатива

Закључни коментари и препоруке - 14-16

12. Република Србија је у претходном периоду имала богату законодавну активност а 2009. године донети су закони у области антидискриминације. Обзиром да су Закон о забрани дискриминације и Закон о равноправности полова донети током, односно крајем 2009. године, њихова практична примена ће се видети у наредном периоду. Очекује се да дође до знатног унапређења положаја жена и ефикасније заштите њихових права.
13. Највећа тековина поменутих закона, у овом периоду, јесте велики учинак који је сама кампања, током доношења и усвајања ових закона, оставила на подизање свести на свим нивоима, како у погледу појмовног одређења тако и потребу законодавне регулативе забране дискриминације жена и унапређења родне равноправности.

⁷„Службени гласник РС”, број 104/09

14. Закони који су донети у предходном периоду набројани су у Основном документу, а релевантне законске одредбе који регулишу материју везану за положај жена прегледно су дати у Извештају, у оквиру појединачних чланова Конвенције, као у предходном члану и како следи.

Члан 3.

Мере за обезбеђивање потпуног развоја и напретка жена и гаранције остваривања и уживања људских права и основних слобода, равноправно с мушкарцима

Стратешки оквири

Закључни коментари и препоруке - 22

15. У претходном периоду донет је читав низ националних стратегија које конкретизују уставом загарантовано, начело равноправности у примени. *Национална стратегија за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности*⁸ усвојена је 13. 2. 2009. године. Овај документ утврђује целовиту и усклађену политику државе у циљу елиминисања дискриминације жена, побољшања њиховог положаја и интегрисања принципа родне равноправности у све области деловања институција система, као један од елемената модернизације, демократизације друштва и бржег, равномернијег и ефикаснијег друштвеног развоја, у складу са политиком једнаких могућности прокламованом у Уставу Републике Србије (члан 15).
16. Овом стратегијом обухваћено је шест области које су, кроз широку и демократску дикусију процењене као кључне за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности: остваривање права жена да равномерно са мушкарцима учествују у одлучивању; искорењивање економске неједнакости између мушкараца и жена; остваривање родне равноправности у образовању; побољшање здравља жена и унапређивање родне равноправности у здравственој политици; превенција и сузбијање свих видова насиља над женама и обезбеђивање свеобухватног система заштите за жене жртве насиља; успостављање родне једнакости у јавним гласилима, уклањање родних стереотипа и елиминисање говора мржње (мизогиније). Ових шест националних приоритета су у складу са Пекиншком декларацијом и Платформом за деловање.
17. Планиране активности односе се на период од 2009. до 2015. године, а њихово спровођење треба да омогући да дугорочна акумулација до сада позитивних промена доведе до дубинске и трајне трансформације родних односа у Републици Србији. Активности су уграђене и у Национални програм интеграције Републике Србије у Европску унију и чине саставни део укупних напора Републике Србије на путу ка чланству у ЕУ.
18. Стратегија је интегрални део укупних промена у друштву и усклађена је са другим стратешким документима, посебно са *Стратегијом за смањење сиромаштва у Србији и Миленијумским циљевима развоја УН*, прати токове друштвених промена и реална је у погледу материјалних могућности државе.
19. У изради документа била су укључена удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање дискриминације жена (33) које су у Републици Србији дале и дају

⁸ „Службени гласник РС”, број 15/09

значајан допринос демократизацији и модернизацији друштва, промовисању мира, људских права и демократских вредности а посебно женских људских права.

20. Управа за родну равноправност израдила је Акциони план који обухвата свих шест стратешких области утврђујући дугорочне и појединачне циљеве, конкретне активности, са очекиваним резултатима, мерљивим индикаторима као и носиоцима активности, роковима и пројекцијом потребних средстава. Акциони план је рађен у складу са Резолуцијом 23. заседања Генералне скупштине УН и препорукама за даље активности и иницијативе за спровођење Пекиншке декларације и Платформе за деловање. У изради плана су, поред експерата, учествовали представници ресорних министарстава, а обављене су и консултације са представницима локалних самоуправа и заинтересованих удружења. Предлог Акционог плана је у процесу усаглашавања у ресорним министарствима и његово усвајање се очекује у првом кварталу 2010. године. Део предвиђених активности биће финансиран из буџета (напомена: Акциони план је усвојен у августу 2010. године).
21. И друга национална стратешка документа, *Стратегија одрживог развоја, Национална стратегија о старењу, Стратегија унапређења положаја особа са инвалидитетом и Стратегија за унапређење положаја Рома* родно осетљиве, односно препознају родну димензију.

Механизми за побољшање положаја жена

Закључни коментари и препоруке - 17-18

22. Савет за равноправност полова у протеклом периоду није одржавао седнице и док су настајали нови институционални односно управни механизми дошло је до даље стагнације у раду и препуштања многих послова Управи за родну равноправност. Нова конститутивна седница Савета одржана је 8. децембра 2009 године. Констатовано је да је потребно пронаћи нову, адекватнију улогу Савета, оснажити сарадњу са Управом за родну равноправност, повећати могућности за међусекторско деловање и нагласити подстицајну и критичку улогу овог органа.
23. У протеклом периоду, формирањем Управе за родну равноправност и Заменице заштитника грађана за равноправност полова дошло је до ојачавања институционалних механизма за родну равноправност.
24. У оквиру Министарства рада и социјалне политике 2007. године основан је *Сектор за родну равноправност* који Законом о министарствима⁹ 2008. године постаје *Управа за родну равноправност*, чиме је са секторске организације ова област пребачена у делокруг посебног органа, у саставу Министарства, чиме је несумњиво признат значај питањима родне равноправности и показана спремност државе да ради на њиховом унапређивању.
25. Надлежности Управе за родну равноправност, као првог извршног органа у овој области су: анализа стања и предлагање мера у области унапређења родне равноправности; израда и спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности; израда нацрта закона и других прописа у овој области; сарадња са другим државним органима, органима аутономних покрајина и органима јединица локалне самоуправе у овој области; међународна сарадња; координација рада и пружање стручне и административно-техничке подршке Савету за равноправност полова; побољшање положаја жена и промоција родне

⁹ „Службени гласник РС”, бр. 65/08, 36/09 и 73/10

равноправности и политике једнаких могућности; интегрисање принципа родне равноправности у свим областима деловања институција система; праћење спровођења препорука Комитета УН о елиминацији дискриминације жена, као и други послови у складу са законом.

26. У протеклом периоду је дошло до значајног унапређивања механизма и на локалном нивоу. Према Закону о равноправности полова, органи јединица локалне самоуправе, у оквиру својих надлежности, обезбеђују равноправност полова и остваривање једнаких могућности; подстичу и унапређују равноправност полова; у процесу усвајања развојних планова и других аката разматрају мере и активности које су у функцији равноправности полова и остваривања једнаких могућности, да у органима јединица локалне самоуправе, у оквиру постојеће организације и акта о унутрашњем уређењу и систематизацији, организује се стално радно тело или одређује запослени за родну равноправност и обављање послова остваривања једнаких могућности, у складу са овим законом (члан 39). Како сада постоји експлицитна законска обавеза очекује се да ће се наставити процес формирања тела, тамо где она још не постоје, али и унапређење рада постојећих.
27. Овај процес је започет још 2002. године, када је Министарство за државну управу и локалну самоуправу, у сарадњи са Народном скупштином, уз подршку ОЕБС-а покренуло пилот пројекат *Лица овлашћена за родну равноправност (Gender Focal Points)*, у 15 градова Србије, којим су формиран први институционални облици за унапређивање положаја жена на локалном нивоу. До доношења Закона о равноправности полова, уз подршку Управе за родну равноправност, покрајинских институција, међународних донатора и локалних организација цивилног друштва, у 40% општина у Србији формирана су, или су у процесу формирања таква тела (савети, комисије, канцеларије, повереници).
28. Управа за родну равноправност предузима низ активности за унапређивање њиховог формирања и рада: стални контакти које Управа има са њиховим представницима, пружање помоћи у њиховом међусобном повезивању, пружање подршке и присуство активностима, дистрибуција материјала, едукација, унапређивање сарадње са организацијама цивилног друштва и донаторима и др. У том циљу приступило се изради сајта (www.gendernet.rs) намењеног свим заинтересованима, а пре свега локалним телима за родну равноправност, ради лакшег приступа информацијама о релевантним законским и стратешким документима, пројектима и конкурсима, као и размени искустава и добре праксе. Сајт је у процесу израде.
29. Подршку оснаживању локалних тела за родну равноправност даје и Стална конференција градова и општина која је започела промоцију *Европске повеље о родној равноправности на локалном нивоу*, Савета европских општина и региона, која је представљена на Шестој министарској конференцији Савета Европе. Повеља ће, током 2010. бити понуђена локалним самоуправама на потписивање чиме се оне обавезују на израду локалног плана акције на унапређивању ове области, али им се пружа и могућност међународне и регионалне сарадње.
30. Управа за родну равноправност је успоставила Форум за дијалог са организацијама цивилног друштва у области родне равноправности. Циљ Форума је успостављање дијалога и система ефикасног и директног трансфера и размене информација, гледишта и перспектива између механизма за родну равноправност на државном и локалном нивоу и сектора цивилног друштва. У току 2009. године одржано је неколико састанака на којима се између осталог било речи о сарадњи локалних тела за родну равноправност и локалних удружења као и укључивања удружења у израду Акционог

плана за имплементацију Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивања родне равноправности.

31. У намери да подржи активности мањих невладиних организација Управа је расписала јавни позив заинтересованим организацијама за подношење предлога пројеката за унапређење положаја жена из двоструко и/или вишеструко дискриминисаних група у Републици Србији. На конкурс се јавио велики број организација (пристигло је 115 предлога пројеката) од којих је изабрано девет пројеката за финансирање из средстава буџета Управе за родну равноправност и додатних средстава које је обезбедио УНДП кроз пројекат „Јачање цивилног друштва у креирању политика и пракси у вези са смањењем сиромаштва” (финансиран од стране Делегације европске комисије).

Унапређење положаја и заштита људских права рањивих група жена

Закључи коментари и препоруке - 23,37, 38

• *Положај жена са инвалидитетом*¹⁰

32. Када се говори о особама са инвалидитетом у Републици Србији се и даље најчешће анализирају и решавају изазови са којима се они суочавају на видљивом, лако приметном нивоу а занемарују се специфичности са којима се различите подгрупе ове велике популације сусрећу. Тако да се највише говори о изазовима са којима се суочавају особе са видљивим телесним инвалидитетом.
33. Процењује се да више од 700.000 особа са разним врстама инвалидитета живи у Републици Србији, али је 31. децембра 2009. године, само њих 23.023 било регистровано у Националној служби за запошљавање.
34. Када су у питању особе са инвалидитетом, а посебно жене са инвалидитетом, до доношења *Закона о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом*¹¹, друштвена брига и пажња на овај део становништва су углавном биле усмерене према тзв. медицинском моделу. Правима особа са инвалидитетом бавили су се закони који регулишу социјална давања и медицинске услуге, као и посебни модели запошљавања особа са инвалидитетом, а закони које се односе на поступак у судским и управним поступцима познавали су појмове *немоћна лица*, *инвалидне особе* и слично. Ниједан закон се није бавио овим проблемима, нити су оваква законска решења препозната као дискриминација, нити је посебно регулисана заштита људских права особа са инвалидитетом, нарочито жена. Доношење овог закона представља велики помак у остваривању права особа са инвалидитетом и препознавање облика дискриминације, иако посредно, јер основни закони нису измењени у погледу права особа са инвалидитетом. Закон није доживео широку примену и није довољно познат широкој јавности с обзиром да је пропуштено организовање едукације особа са инвалидитетом или обуке адвоката и судија у овој области.
35. *Закон о забрани дискриминације у делу* Посебни случајеви дискриминације, дефинише дискриминацију особа са инвалидитетом као поступање противно начелу поштовања једнаких права и слобода особа са инвалидитетом у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота (члан 26). Један од позитивних ефеката овог закона, у овој фази, је и чињеница да се већи број судија упознао са одредбама Закона о спречавању дискриминације особа са

¹⁰ Студија „Жене са инвалидитетом у Србији” ...Из Круга, Србија, децембар 2009. извор је највећег дела овог сегмента Извештаја

¹¹ „Службени гласник РС”, број 33/06

- инвалидитетом и појмом антидискриминационог законодавства и с тим у вези очекује се да се ће се третман жена са инвалидитетом побољшати у односу на ранији период.
36. Закон о *Заштитнику грађана*¹² прописује пет заменика, а један је одређен за питање родне равноправности и права особа са инвалидитетом.
 37. Доношењем *Закона о потврђивању Конвенције о правима особа са инвалидитетом*¹³ и ова конвенција је постала саставни део домаћег законодавства као и Опциони протокол уз ову конвенцију.
 38. Влада Републике Србије је 2006. године усвојила Стратегију унапређења положаја особа са инвалидитетом¹⁴ којом су прописани циљеви за период 2007-2015. Као један од постављених циљева је и развијање и осигурање једнаке могућности жена са инвалидитетом за једнако и равноправно учешће у животу заједнице али за сада не постоје посебни прописи који разрађују и осигуравају овај постављени циљ. Значајан напредак у креирању политике у области инвалидности је и формирање Сектора за заштиту особа са инвалидитетом при Министарству рада и социјалне политике који евидентно поклања све већу пажњу вишеструкој дискриминацији жена са инвалидитетом.
 39. У Стратегији о побољшању положај жена и унапређењу родне равноправности жена са инвалидитетом представљају једну од рањивих група жена и њихов положај се третира кроз свих 6 стратешких циљева.
 40. Друштвена, **стереотипна улога** мушкараца и жена и даље је присутна у Републици Србији а степен инвалидитета жене у патријархалном друштву мери се у односу на то колико инвалидитет угрожава испуњавање њене друштвене, традиционалне улоге. Инвалидитет жене је „тежег степена” уколико утиче на њен физички изглед, способност да обавља кућне послове, ради и подиже децу. Имајући у виду стереотип да жене због свог инвалидитета најчешће нису у могућности да испуне те улоге на очекивани и друштвено прихватљив начин, оне постају друштвено невидљиве и као такве, врло често су жртве психичког, физичког, сексуалног, економског и институционалног насиља. Чест је случај да жена са инвалидитетом постане жртва свих чланова сопствене породице – мужа, родитеља и деце.
 41. У медијима су присутни некоректни термини: *прикована* или *везана за колиџа, посебне потребе* и *немоћна*. Термин *аутистичан* је врло одомаћен при опису понашања политичких противника у негативној конотацији, ради описа лошег и игнорантског понашања или ради исмевања других. Поред вишегодишњих реакција појединих организација особа са инвалидитетом, слични изрази се и даље користе сасвим легитимно и од стране јавних личности.
 42. Постојећом регулативом у области **здравствене заштите**, велики број жена са инвалидитетом има проблем приликом остваривања права на здравствену заштиту. У *Закону о здравственој заштити*¹⁵ наведено је да су обавезни осигураници и особе са инвалидитетом и ментално недовољно развијена лица, те се ослобађају обавезе плаћања партиципације. Истовремено, *Правилником о садржају и обиму права на здравствену заштиту из обавезног здравственог осигурања и о партиципацији*¹⁶ утврђена је листа болести и лица, оболела од одређених обољења, која уживају ова права тако да се дешава да лица која нису оболела од тих болести, остану ван круга права иако се ради о женама са инвалидитетом.

¹² „Службени гласник РС”, бр. 79/05 и 54/07

¹³ „Службени гласник РС”, број 42/09

¹⁴ „Службени гласник РС”, бр. 55/05 и 71/05

¹⁵ „Службени гласник РС”, број 107/05 и 72/09

¹⁶ „Службени гласник РС”, бр. 7/09 и 82/09.

43. Кориснице медицинских помагала на основу *Правилника о медицинско-техничким помагалима који се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања*¹⁷ морају периодично да долазе на преглед код три лекара специјалиста, без обзира на чињеницу да се у неким случајевима налазе у стању које очигледно захтева доживотно коришћења помагала. Помагала која се остварују на овај начин су углавном лошијег квалитета и у највећем броју нису функционална, а многи облици инвалидитета нису препознати, што доводи да ситуација да иако постоји инвалидитет, не могу да се остваре права призната овим Правилником.
44. Права из области репродуктивног здравља, жене са инвалидитетом тешко остварују због неприступачности саме здравствене услуге – гинеколошки столови прилагођени женама са телесним инвалидитетом не постоје у највећем броју домова здравља и болница, као ни мамограф апарати (од 152 дома здравља само 7 их имају хидрауличне гинеколошке столице), предрасуда, недостатка техничке опреме као и необучености медицинских кадрова. Слична је ситуација када се ради и о другим врстама прегледа.
45. Жене са инвалидитетом се лекару најчешће обраћају када је болест већ у поодмаклој фази, док је коришћење услуга превентивне здравствене заштите на значајно нижем нивоу у поређењу са особама без инвалидитета. У протеклом периоду остварена је сарадња организације „...Из Круга, Србија”, Министарства здравља и Министарства рада и социјалне политике у реализацији пројекта „Моје право да будем здрава”.
46. У оквиру тог пројекта одобрена су средства за куповину гинеколошког хидрауличног кревета за жене са инвалидитетом, Гинеколошкокоакушерској болници Народни фронт, у априлу 2006. године. Тај пројекат је проширен и на остале градове, тако да су 2008. године, из буџета локалних самоуправа, обезбеђена средства за хидрауличне гинеколошке столице за домове здравља у Новом Саду, Нишу, Крагујевцу, Краљеву, Ужицу, Новом Пазару, Сомбору и Бачкој Тополи.
47. Реализована је и посебна едукација за 230 здравствених радника за рад са женама са инвалидитетом. Пројекат се наставља у још 5 домова здравља: Стари Град, Суботица, Кикинда, Крушевац и Лесковац.
48. Болнице и домови здравља углавном нису приступачни или ако постоји приступачност самог улаза у објекат, не постоје тоалети за особе са инвалидитетом. У предходном периоду ови објекти се све више прилагођавају особама са инвалидитетом, али су у том процесу неразвијени крајеви Републике Србије запостављени, јер се средства за адаптацију објеката обезбеђују из донација међународних организација, министарстава или самих медицинских установа и локалне самоуправе.
49. Приступ здравственим услуга женама са инвалидитетом полако се повећава, али остаје још много процедура за имплементацију, како би све жене са инвалидитетом, као и особе са инвалидитетом уопште, на територији Републике Србије могле да остваре права на здравствену заштиту равноправно као и особе без инвалидитета. У том процесу, неопходно је повећати информисаност жена са инвалидитетом, пре свега у домену примарне здравствене заштите, као и доступности медицинских услуга у њиховом ближем окружењу. Неопходно је наставити и појачати едукацију здравствених радника за рад са женама са инвалидитетом, али и другим рањивим групама; поједноставити бирократске процедуре и олакшати особама са инвалидитетом набавку медицинских помагала.
50. У току **образовања** жене са инвалидитетом су врло често дискриминисане од малих ногу, у сопственој породици, у погледу наставка образовања након завршене основне школе, а уколико се не сусретну или превазиђу ове препреке у току школовања, у

¹⁷ „Службени гласник РС”, бр 22/08 и 42/08

већини високошколских установа их дочека проблем архитектонске неприступачности. Позитивна законска регулатива је у потпуности недискриминаторска али проблеми су присутни у пракси, од самог уписа у основну школу, па до случајева да многа деца са инвалидитетом прекидају школовање да би породица, најчешће мајка, остала корисник права на помоћ и негу другог лица. Законом о соновама система образовања и васпитања уведене су мере и инструменти подршке за реализацију инклузивних принципа и циљева образовања и васпитања, што омогућава лакшу имплементацију истих у пракси и обавезује запослене на њихово спровођење.

51. Према *Закону о основној школи*¹⁸ основно школско образовање обавезно је и бесплатно. Лица са сметњама у развоју, одрасли и лица са посебним способностима имају право на образовање и васпитање које уважава њихове посебне образовне и васпитне потребе, у складу са овим и посебним законом. Делатност у основном образовању и васпитању обавља основна школа, основна школа за образовање одраслих, основна музичка, односно балетска школа и основна школа за образовање ученика са сметњама у развоју. Основна школа остварује школски програм, а може да остварује и: прилагођен школски програм за ученике и одрасле са сметњама у развоју и посебан школски програм за образовање одраслих. Основно образовање деце са сметњама у развоју траје до осам година и остварује се у складу са школским програмом основне школе или посебним програмом. Ученик ометен у развоју може стицати основно образовање и васпитање и после навршених 19 година живота. Дете ометено у развоју стиче основно образовање и васпитање у складу са овим законом и уписује се у школу на основу решења којим се утврђује врста и степен ометености у развоју. Правилник о ближим условима за процену потреба за пружањем додатне образовне, здравствене или социјалне подршке ученику, саставу и начину рада интерресорне комисије је у законској процедури. Рад интерресорне комисије је дефинисан на принципима уважавања потреба детета и његовим потенцијалима чиме се успоставља механизам подршке у сарадњи три система (здравље, образовање и социјала) и родитеља чиме се омогућава лакше укључивање детета у редовне групе предшколске установе. за децу са изузетно тешким оштећењима предвиђа се њихово укључивање у развојне групе у предшколским установама.
52. Када је у питању **запошљавање** и сиромаштво жене са инвалидитетом су најугроженије. Без одговарајући школске спреме жене са инвалидитетом нису конкурентне на тржишту рада те је и проблем запошљавања особа са инвалидитетом врло алармантан. У 2007. години стопа запослености особа са инвалидитетом износила је 13,6%, а стопа неактивности чак 69%. Жене, необразоване и старије особе са инвалидитетом су у још неповољнијем положају на тржишту рада. Разлози за овако стање су како предрасуде послодаваца и недостатак њихове воље да прилагоде радно окружење тако и бојазан особа са инвалидитетом од губитка права из социјалне заштите. Најугроженије су мајке које не могу да се запосле, јер морају да се брину о детету са инвалидитетом.
53. До 2009. године постојао је *Закон о радном оспособљавању и запошљавању инвалида*, који је утврђивао ужу типологију особа са инвалидитетом и регулисао само могућност њиховог запошљавања под посебним условима рада.
54. *Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом* поред квотног система запошљавања, установљава ширу типологију особа са инвалидитетом које се могу запошљавати под општим и посебним условима рада (члан

¹⁸ „Службени гласник РС”, бр. 50/92; 53/93; 67/93; 48/94; 66/94; 22/02; 62/03; 101/05 и 72/09

4. Закона) што свакако пружа позитивну слику да особе са инвалидитетом могу да раде.
55. Права утврђена овим Законом остварује особа са инвалидитетом која има утврђен статус особе са инвалидитетом (члан 4. став 1). Особи са инвалидитетом којој није процењена радна способност иста се, у циљу утврђивања могућности запослења или одржања запослења, процењује у складу са овим законом (члан 8). Процењом радне способности особе са инвалидитетом које нису имале статус, стицањем статуса стичу и могућност да буду титулари подршке у запослењу и промени професионалне каријере.
56. Налаз, мишљење и оцену у погледу радне способности и могућности запослења или одржања запослења даје орган вештачења организације надлежне за послове пензијског и инвалидског осигурања (члан 9. став 3). Решење о процењеној радној способности доноси организација надлежна за послове запошљавања, као поверени посао, на основу налаза, мишљења и оцене органа вештачења (члан 9. став 4). Целокупан Закон заснива се на обухвату и целокупној процени медицинских, психолошких и социјалних фактора који утичу на радну способност тако да се акценат ставља на могућности и способности, а не неспособности за рад. Комисије за категоризацију у надлежности су Министарства просвете и цене само једну врсту инвалидности. Досадашња пракса је показала да је на рад Комисија за категоризацију било доста примедби у погледу транспарентности рада, краткоће самих прегледа, односа без поштовања и погрешне процене.
57. Овим Законом је први пут уведен систем по коме се послодавци обавезују да запосле одређени број особа са инвалидитетом у зависности од броја запослених, односно величине предузећа (члан 24). Уколико ову обавезу послодавци не испуне ни кроз утврђене алтернативе (чл. 26. и 27.) дужни су да уплаћују одређене износе у буџетски фонд за професионалну рехабилитацију и запошљавање особа са инвалидитетом (члан 29). У наредном периоду ће се видети применљивост ових одредби у пракси.
58. За сада су само државне, образовне и здравствене институције обавезне да јавно оглашавају слободна радна места, не и послодавци у приватном сектору, што доводи до индиректне дискриминације и отежава запошљавање жена са инвалидитетом. Иако држава пружа могућност да се послодавцу рефундирају примерени трошкови прилагођавања радног места за запошљавање особа са инвалидитетом (члан 31) за особе са инвалидитетом је најчешће много већи проблем како да дођу до посла, јер су јавне површине углавном неприступачне за њих.
59. *Националном стратегијом запошљавања* за период 2005. до 2010. године констатовано је да жене дуже чекају на посао без обзира на школску спрему, да су оптерећене кућним пословима и подизањем деце, као и да постоји потреба за бољом регулативом када су у питању особе са инвалидитетом. Жене са инвалидитетом нису издвојене као посебна категорија у овом контексту.
60. Није ни мали број случајева да се жене са инвалидитетом пријаве на конкурс за посао, а приликом селекције бивају одбачене иако испуњавају све услове, најчешће када процедура обухвата и интервју са послодавцем, који има дискреционо право да изабере кандидата кога (субјективно) сматра најбољим за одређено радно место¹⁹. Дешава се и да жена са инвалидитетом по условима конкурса јесте и најбољи кандидат, али је послодавац не запосли не дајући притом никакво образложење своје одлуке. Досадашња пракса показује да жене са инвалидитетом које успеју да се запосле споро напредују у каријери, раде много више од других запослених како би

¹⁹члан 34. став 1. тачка 2. Закона о запошљавању и осигурању за случај незапослености („Службени гласник РС”, број 36/09)

задржале радно место, да се распоређују на радна места која не укључују директан рад са странкама.

- **Положај припадница националних мањина**

61. Влада је у марту 2008. године, образовала Савет за унапређење положаја Рома, који има 22 члана, међу којима су представници министарства финансија, здравља, просвете, државне управе и локалне самоуправе, као и других ресора који би могли утицати на побољшање положаја ромске мањине.
62. Закон о забрани дискриминације забрањује дискриминацију националних мањина и њихових припадника на основу националне припадности, етничког порекла, верских уверења и језика. Начин остваривања и заштита права националних мањина уређује се посебним законом (члан 24).
63. Влада је 8. априла 2009. године донела *Стратегију за унапређивање положаја Рома у Републици Србији*. Овај документ, као и Стратегија за побољшање положаја жена у унапређивање родне равноправности, дефинише Ромкиње као посебно рањиву групу, из разлога што су често жртве двоструке и вишеструке дискриминације, и као жене и као Ромкиње.
64. У Републици Србији постоји око 15 ромских удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање дискриминације жена, које су реализовале пројекте у свим областима битним за унапређивање положаја Ромкиња. Ромска женска мрежа основана је 2005. године и данас окупља преко 30 активисткиња Ромкиња. Изазов за наредни период остаје успостављање стабилних финансијских механизма, како на основу буџетских, тако и на основу донаторских средстава.
65. Када је реч о **образовању**, девојчице из ромских породица суочавају се са тешкоћама на два колосека: с једне стране неподстицајно окружење у самој школи, које их често дочекује са дискриминаторским ставом и ниским очекивањима, а са друге стране породица и ближа околина где је још увек заступљен и патријархални став да је женама школа непотребна. Родитељи често исписују девојчице из основне школе већ после петог разреда и наводе да то раде да би их заштитили од напада друге деце, да би заштитили њихову невиност, да би се што боље спремиле за брак или преузеле дужности у кући, да би помагале мајци око вођења домаћинства, чувања млађих и старих укућана и сл. Статистика каже да бар 70% неписмених у ромској популацији чине управо жене.
66. Мере спроведене у области образовања, пре свега афирмативна акција и ангажовање ромских педагошких асистената допринело је и већем обухвату девојчица Ромкиња у процесу образовања. Министарство просвете је, до 31. децембра 2009. године, финансирао 23 ромска асистента из буџета а 26 ромских асистената и координатора ромских асистената из ОЕБС-ове донације. Улога асистената у подршци ученика ромске националности евалуирана истраживањем из 2009. године указује да је од 3.415 ученика ромске националне мањине који су имали подршку ромског асистента, укупно 1.463 ученице који похађају наставу од првог до осмог разреда обавезног основног образовања. Један од резултата ове врсте подршке је да ученице нису напуштале школу, што до сада није био случај.
67. Круг који за Ромкињу почиње одустајањем од образовања, наставља се немогућношћу **запошљавања**, раном удајом и материнством што доводи до економске зависности од супруга, тако да жене из вишеструко маргинализованих група чине економски

најслабији и друштвено најнемоћнији слој. Директна и индиректна дискриминација на коју наилазе Ромкиње приликом покушаја да нађу посао представља чињеницу која се, нажалост, веома често негира или сматра неистинитом. Имовина која се води на име Ромкиње чини мање од 0,2% укупне имовине коју поседује породица. Послови које она обавља најмање су плаћени и уједно су најтежи. Разлози за такво стање су различити: необразованост и нестручност, дискриминација приликом запошљавања, па и укупна економска ситуација у земљи. Национална служба запошљавања, у јуну 2009. године, први пут успоставља евиденцију Рома која до тада није постојала, јер се у Националној служби за запошљавање приликом пријаве не евидентира национална припадност, управо да не би дошло до дискриминације по том основу. Према извештају за првих шест месеци 2009. године на евиденцији НСЗ је било 13.871 Рома, од којих 88,72% има први степен стручности. Податак о броју незапослених Ромкиња није објављен у извештају. До септембра месеца 2009. године, лица ромске националности користила су 10.221 услуга које пружа НСЗ. Од тог броја 4.047 услуга се односе на услуге које су користиле Ромкиње. Национална служба за запошљавање покренула је афирмативну акцију доделе одређених средстава за покретање малих бизниса и самозапошљавања, која предвиђа додатне бодове за припаднике ромске заједнице, за жене и за инвалиде и инвалидткиње. Намера је била позитивна али ова акција је жене затекла неспремне јер без претходних знања и вештина за вођење послова, без одговарајуће стручне спреме, већина Ромкиња није искористила ову могућност да добије одређена средства за покретање процеса самозапошљавања.

68. У области **здравствене заштите** жене Ромкиње сусрећу се са занемаривањем сопственог здравља, неадекватним лечењем, коришћењем туђих здравствених књижица, порођаја у кући (без адекватних услова и стручне помоћи). Слабо разумевање значаја превентивних прегледа, уз жељу да се избегне перцепција заокупљености сопственом добробити насупротив бриге за породицу, може довести до тога да Ромкиње гледају на здравствене услуге као на нешто што није за њих и што оне себи не могу приуштити. Феномен „болесног здравља“ жена чест је код Ромкиња, а разлози за то су многобројни: недостатак времена, новца, традиционалан став да жена мора увек да буде на ногама, да је срамота ићи код лекара. Недостатак документације и дискриминаторски став здравствених радника представљају додатну препреку. Поменуте чињенице често се представљају као небрига за сопствено здравље, ниска свест о важности здравља и слично. Уочене су значајне разлике у садржају услуга пружених трудницама ромске националности у односу на остале труднице. Иако се 99% порођаја у Републици Србији обавља у здравственим установама и уз стручну помоћ, код жена ромске популације тај проценат је нижи (93,3%). Када је у питању здравствена заштита у вези са материнством (препартална и перинатална), Ромкиње су у најнеповољнијем положају у односу на све остале осетљиве групације код којих је матернални морталитет већи за 10%.
69. У оквиру спровођења Стратегије и Акционог плана за унапређивање положаја Рома у области здравља, Министарство здравља ангажовало је 60 здравствених медијаторки, чији је основни задатак омогућавање лакшег приступа и квалитетније здравствене заштите Ромима. Како су критеријуми за ангажовање медијатора били да су жене, мајке са минимум завршеном основном школом, то је била једна од ретких могућности за запошљавање, као што је наведено припадница најугроженије групе становништва. Поред тога Министарство здравља од 2006. године финансира пројекте домова здравља, који се реализују у сарадњи са ромским удружењима, а у којима је један од приоритета и женско здравље. Пројектима Министарства здравља, у периоду 2007-

2009. године, остварена су лична документа за 1.333 особе, здравствено осигурање за 2.564, материјална помоћ за 567 породица, вакцинисано је 3.936 деце, 903 уписано у школу, извршено 1.087 контрола здравља трудница и породиља, обављено је 2.318 систематских прегледа и 272 мамографије и 6.345 Рома је изабрало лекара.

70. Евидентан проблем, који положај Ромкиња чини деликатнијим, је чињеница да један број Ромкиња није уписан у матичне књиге. Међутим, потребно је указати да су обезбеђене све законске предпоставке за остваривање права на упис чињенице рођења свих ових лица у матичну књигу рођених. Доношењем *Закона о матичним књигама*²⁰ додатно је унапређено остваривање овог права, посебно у делу који се односи на упис чињенице рођења лица која се пријављују по истеку законског рока (тзв. накнадни упис чињенице рођења у МКР). С тим у вези, Министарство за државну управу и локалну самоуправу основало је посебну радну групу за спровођење Стратегије за унапређивање положаја Рома у Републици Србији.
71. Међу припадницима ромске националне мањине још увек је присутан обичај да родитељи уговарају брак за своју малолетну децу. У овим случајевима не можемо сматрати да невеста у брак улази слободном вољом, јер се ради о уговореном браку између најчешће родитеља будућих супружника, а дешава се да се брак уговара у раном календарском узрасту деце.
72. Након објављивања Општих препорука Комитета УН за укидање свих облика дискриминације жена, Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова превео је Препоруке и у сарадњи са Европским центром за права Рома, организовао 19. јула 2007. године, јавно представљање, са посебним акцентом на препоруке које се односе на жене из рањивих група. У оквиру истог догађаја, представљен је и Извештај из сенке које су Комитету поднеле ромска удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање дискриминације жена, ради повећања свести доносиоца одлука о положају Ромкиња и препорукама односе на унапређење њиховог положаја. Јавном представљању Препорука присуствовали су представници министарстава, покрајинских органа управе, механизма за равноправност полова на локалном нивоу и представници удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање дискриминације жена.

- ***Положај избеглих и расељених жена***

73. Република Србија је држава са највећим бројем избеглица и интерно расељених лица (ИРЛ) у Европи. Тренутно јерегистровано 86.154 избеглица и 210.146 интерно расељених лица. Попис интерно расељених лица је рађен 2001, тако да подаци о броју расељених жена постоји само из тог периода – 94.320 жена или 50,6% у расељеничкој популацији. Процењује се да се око 300.000 избеглица и лица која су раније била у статусу избеглица определило за интеграцију. Основни проблем у утврђивању реализације права жена у избеглиштву и расељењу је у недостатку систематског државног праћења њиховог положаја у различитим сферама друштвеног живота. Три истраживања на државном нивоу су спроведена у периоду 2007-2009: *Друштвени и економски положај ИРЛ у Србији*, *Анализа на основу Анкете о животном стандарду ИРЛ*²¹ и *Стање и потребе избегличке популације у Републици Србији*²². Међутим, нема много податка о специфичном положају жена у избеглиштву и расељењу.

²⁰ „Службени гласник РС”, број 20/09,

²¹ Цвејић и Бабовић, 2008.

²² Комесаријат за избеглице, 2008.

74. По подацима Комесаријата за избеглице Републике Србије и Висококог комесаријата за избеглице УН, добијених пописом избеглица 2004/2005. године, већина избегличке популације је у категорији 19-59 година (59,57%). Просечна старост је 43 године. Жене преовлађују (51,44% према 48,56%), нарочито у старосној категорији преко 60 година, где је овај проценат знатно већи, а што је директна последица ратног страдања мушке популације (63,91% према 36,09%).
75. Закон о избеглицама²³ уређује Комесаријат за избеглице, као посебну организацију која обавља стручне и друге послове који се односе на збрињавање избеглица; надлежне органе у аутономној покрајини, граду Београду и општини који су задужени за обављање организационих послова збрињавања, као и поверенике при извршним саветима у општини, граду Београду и аутономној покрајини који су одређени за одржавање везе са Комесаријатом и за обављање одређених послова за Комесаријат (члан 5).
76. Уредба о збрињавању избеглица²⁴ регулише начине и видове пружања помоћи избеглим лицима у погледу социјалне, здравствене заштите и образовања. Национална стратегија за решавање питања избеглих и интерно расељених лица донета је 30. маја 2002. године, а у новембру 2009. Комесаријат за избеглице развио је Нацрт ревидиране националне стратегије за решавање питања избеглица и интерно расељених лица.
77. У Националној стратегији за побољшање положаја жена и унапређење равноправности полова жене у избеглиштву и расељењу су препознате као двоструко и/или вишеструко дискриминисана група.
78. Комесаријат за избеглице је у оквиру своје надлежности увек водио рачуна о потребама жена избеглица и жена интерно расељених лица приликом избора колективног центра за смештај (у вези услова и квалитета смештаја, услуга центра за социјални рад и сл.), посебно када су у питању жене (са или без деце) жртве породичног/сексуалог насиља, жене са здравственим проблемима, а смештајем у колективни центар овим особама су били доступнији програми за побољшање услова живота намењени за затварање колективних центара који се односе на решавање стамбених потреба (изградња и самоградња стамбених објеката, завршетак започете градње, смештај у објекте за социјално становање у заштићеним условима и доходовне активности).
79. Успостављањем свеобухватног система решавања стамбеног питања избеглица, бивших избеглица, тј. побољшавањем услова живота интерно расељених лица, на јасно дефинисаним потребама и критеријумима, Комесаријат за избеглице, заједно са УНХЦР-ом и другим партнерима, акценат је ставио на најугроженије групе ове популације. Зато је у својим пројектима увек посебно наглашавао учешће жена, пре свега самохраних мајки, које су у одређеним процентима увек заступљене у пројектима градње стамбених јединица, тако да свако изграђено насеље има кориснице жене са децом, било да су у питању породице палих бораца или једнородитељске породице због разведених бракова или из другх разлога (непризнато или неутврђено очинство, престанак ванбрачне заједнице и сл.).
80. У објектима за социјално становање у заштићеним условима корисници су, осим старих лица и породица које због болести члана породице не могу да обезбеде основну егзистенцију, и самохрани родитељи, од чега су 90% жене, а посебна пажња се посвећује женама носиоцима домаћинства и женама жртвама породичног/сексуалног

²³ „Службени гласник РС”, бр. 18/92 „Службени лист СРЈ” број 42/02 и „Службени гласник РС” бр. 20/10 и 45/02

²⁴ „Службени гласник РС”, бр. 20/92, 70/93, 105/93, 8/94, 22/94, 34/95, 36/04

насиља, на основу потреба које су препознате у пракси. Такође, у овим објектима, неки центри за социјални рад, по један стан намењују потребама сигурне женске куће. Комесаријат за избеглице остварује сарадњу са сигурним женским кућама и обезбеђује, да након боравка и пружене стручне подршке у сигурној кући, уколико им је потребно, добију помоћ у виду даљег смештаја у оквиру постојећих колективних центара. Нема информација о насиљу над женама у овој популацији у Србији, али постоји ризичност ове популације за насиље због сиромаштва, услова живљења и патријархалног модела обрасца који доминира, посебно у расељеничкој популацији. Велики ризик од насиља је и у колективним центрима, услед пренасељености и губитка приватности. Потребно је истражити ову појаву у популацији жена у избеглиштву и расељењу и радити на њиховој заштити и покрити их превентивним активностима.

81. Од 2008. године Комесаријат за избеглице је у сарадњи са ИОМ-ом почео пројекат израде локалних акционих планова за решавање питања избеглих и интерно расељених лица. До сада је овим пројектом обухваћено 125 општина и градова, с тим што је у плану да се у наредном периоду укључе и преостале општине и градови. На овај начин ставља се акценат на најугроженије групе из ове популације, при чему су као приоритети препознати: породице самохраних родитеља, жртве породичног насиља, жене носиоци породичног домаћинства.
82. Акционим планом за спровођење Националне стратегије за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности требало би да се настави и развија ова добро утемељена пракса и конкретни видови помоћи (пре свега у оснаживању обезбеђивањем смештаја или решавањем стамбених потреба) коју Комесаријат за избеглице спроводи од почетка свог рада.
83. Према Закону о избеглицама, избеглице имају право на запошљавање и **школовање** као и грађани Републике Србије (члан 2. став 2). У складу са тим Комесаријат је настојао да помогне да се сва деца, посебно женска, упишу у школе (основне, средње, више и високе) у складу са својим жељама и могућностима, а под условима и критеријумима које је регулисао систем кроз образовне институције. Комесаријат финансира смештај ученика избеглица у ђачким интернатима, при томе води рачуна посебно о деци самохраних родитеља и породица палих бораца. Циљ је да се избеглице и интерно расељена лица, а нарочито осетљиве групе (девојчице и девојке, као и корисници колективних центара) укључе у све нивое школског образовања у истом степену као и домицилно становништво. Према подацима са пописа избеглица 2004/2005. године, скоро половина од свих регистрованих избеглица имало је завршену средњу школу.
84. Према истраживању које је Комесаријат за избеглице спровео 2008. године на лицима која имају статус избеглица, како би проценио стање и потребе избегличке популације у Републици Србији, без образовања (21% жена према 10% мушкараца) и само са основном школом (25% жена према 21% мушкараца) евидентно је више жена него мушкараца. Образовна структура лица смештених у колективне центре је значајно неповољнија од структуре лица у приватном смештају. У колективним центрима 39% избеглих је са средњом стручном спремом, 8% са вишом и високом стручном спремом, са основном школом је 31%, а без завршене основне школе је 18% лица и већином су жене. Уколико упоредимо образовну структуру избегличке популације са образовном структуром опште популације, може се видети да избегличка популација заостаје у погледу броја особа са вишим и високим образовањем.

85. Анкета о животном стандарду ИРЛ (2008.) је показала да су деца из расељеничке популације добро интегрисана у образовни систем али у поређењу са општом популацијом Републике Србије, у високом образовању учествују са 45% према 61%, што је вероватно последица недостатка финансијских средстава. Из истог разлога мањи број ученика из породица ИРЛ учествује у ваншколским активностима. Такође је уочено да, у односу на децу из домицилних заједница, мањи број расељене деце добија стипендије за школовање. Родне разлике унутар популације расељене деце присутне су само у погледу похађања ваннаставних активности, које више похађају дечаци него девојчице. Ваннаставне обуке имају значајну улогу у процесима социјализације и социјалне интеграције расељене деце у вршњачку групу.
86. Финансијске потешкоће у остваривању образовања деце и младих из рањивих друштвених група настоје да се ублаже кроз Фонд за младе таленте Републике Србије у оквиру Министарства омладине и спорта и Фонд за стипендирање сиромашних средњошколаца у оквиру Министарство рада и социјалне политике. Како не постоје афирмативне мере за девојчице и девојке, нити адекватног праћења критеријума сасвим је извесно да ови фондови нису довољни и да постоји потреба за оснивањем додатних фондова, како на националном тако и на локалном нивоу.
87. Главни показатељ угрожености избеглица је висок степен **незапослености**. Скоро 60% избеглица је незапослено. Међу избеглицама из Босне и Херцеговине назапослених жена (63,4%) је знатно више него мушкараца (46,0%). Слична ситуација је и у избегличкој популацији из Хрватске: 66,8% жена према 51,0% мушкараца. Један од циљева зацртаних Националном стратегијом за решавање питања избеглица и интерно расељених лица јесте и обезбеђивање појачаног укључивања жена у реализацију свих планираних мера ради смањења постојећих изразитих родних неједнакости у избегличкој и расељеничкој популацији у погледу незапослености и запослености. Према Анализи на основу Анкете о животном стандарду ИРЛ (2008.г.) унутар популације ИРЛ постоје веома изражене родне разлике: жене из ове популације имају значајно ниже стопе запослености (47% мушкарци и 21% жене) и знатно више стопе незапослености (29% мушкарци и 48% жене); када су у радном односу, остварују више права на социјалну заштиту од мушкараца, али су у просеку мање плаћене (17% мушкараца и 30% жена прима мање од минималне зараде). Интересантно је да према основним одликама незапослености (образовна структура незапослених, период без запослења, претходно радно искуство, итд.), нема значајних родних разлика међу мушкарцима и женама код ИРЛ. Квалитативно истраживање Групе 484 о положају жена из избегличке и расељеничке популације на тржишту рада, показало је да се жене из ове популације сусрећу са низом проблема при запошљавању: отежан приступ информацијама о радним местима и могућностима запошљавања; оскудним социјалним мрежама (пријатељствима, познанствима) а које су се показале као веома важан канал запошљавања; као и суочавање са предрасудама послодаваца и запослених у односу на избегла и расељена лица. Због ових препрека избегле и расељене жене често су принуђене да не бирају послове већ да обављају послове испод својих квалификација (углавном нискоквалификоване услужне послове), слабо плаћене, неформалне. Поред тога, због неповољнијег материјалног положаја, често су принуђене да обављају више послова истовремено. У оквиру пројекта „Истраживање утицаја владиних политика на избеглице” који је рализовала Група 484 у сарадњи са УНДП објављена је публикација „Положај избеглица на тржишту рада и учешће у активним мерама запошљавања”. Упоредјујући податке добијене истраживањем за жене из избегличке популације и податке из АРС за 2005. годину за жене из опште

популације уочљиво је да је стопа активности и стопа запослености жена избегличке популације виша, али је такође виша и стопа незапослености. Подаци из Истраживања такође показују да је трећина запослених жена избегличке популације запослена на неформалан начин. Већина избеглица је у међувремену решила свој статус, док је на крају јуна 2009. године на евиденцији НСЗ 6.528 интерно расељених лица.

88. Национална служба за запошљавање је 2007. године расписала посебни Јавни позив за запошљавање угрожених категорија на тржишту рада избеглих и расељених лица и/или припадника ромске националности. Укупно је финансирано 45 програма којима је запослено 58 лица (43 Рома, 9 расељених и 6 избеглих лица). Од тога, сопствени бизнис започела су 33 лица, а 25 се запослило кроз отварање и опремање нових радних места. Овим Програмом укупно је запослено 24 жене.
89. Комесаријат је настојао да приликом збрињавања породица и појединаца омогући најадекватнији смештај **здравствено** угроженим категоријама. У сарадњи са невладиним организацијама и донаторима организовани су прегледи жена по колективним центрима, као и психосоцијална подршка. Према Анализи на основу Анкете о животном стандарду ИРЛ спроведеној 2008. године разлике међу половима веома су мале у погледу здравственог стања. Незнатно је већи број ИРЛ жена које су навеле да имају хроничне болести (28,8%, према 23,2% мушкараца). Разлика је најочигледнија код реуматских болести и појаве високог крвног притиска што је случај и у националном узорку. У наредном периоду неопходно је успоставити и применити афирмативне мере здравствене заштите усмерене према посебно осетљивим групама у популацији избеглих и интерно расељених лица у Републици Србији, тј. повећати обухват тих група услугама здравствене заштите до нивоа који се бележи у општој популацији Србије.

Статистички подаци

90. У протеклом периоду дошло до одређеног напретка у прикупљању и приступу статистичким подацима. Републички завод за статистику је 2008. године припремио и објавио, другу по реду, публикацију *Жене и мушкарци у Србији*²⁵. Представљени подаци Републичког завода за статистику и других извора: Министарства унутрашњих послова, Министарства здравља, Националне службе за запошљавање, Института за заштиту здравља „Др Милан Јовановић Батут” и других. Подаци се односе на следеће области: становништво, домаћинства и породице, здравство, образовање, социјална заштита, правосуђе, запосленост, зараде, доношење одлука и стандард становништва. У публикацији се могу наћи и подаци о неким посебно осетљивим групама жена, као што су самохране мајке, домаћице, жене на селу, жена које су помажући чланови домаћинства.
91. У припремама за следећи попис становништва, који ће бити спроведен 2011. године (пробни попис је спроведен 2009. године), извршене су измене које треба да допринесу квалитетнијем родно-сензитивном приступу.
92. Закон о равноправности полова прописује да статистички подаци који се прикупљају, евидентирају и обрађују на нивоу Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, као и у установама и организацијама које обављају јавна овлашћења, јавним предузећима и привредним друштвима, морају бити исказани по полу (члан 40. став 1).

²⁵ Београд, 2008.

93. Статистички подаци овог Извештаја већим делом чине засебну целину.

Члан 4.

Посебне привремене мере

94. *Закон о забрани дискриминације* прописује да се дискриминацијом не сматрају посебне мере уведене ради постизања пуне равноправности, заштите и напретка лица, односно групе лица које се налазе у неједнаком положају (члан 14).
95. Према *Закону о равноправности полова* дискриминацијом ни повредом начела једнаких права и обавеза не сматра се доношење посебних мера ради отклањања и спречавања неједнаког положаја жена и мушкараца и остваривања једнаких могућности полова (члан 7). Нико не сме трпети штетне последице због тога што је као сведок или жртва дискриминације по основу пола дао исказ пред надлежним органом или упозорио јавност на случај дискриминације (члан 8).
96. Не сматрају дискриминацијом или повредом принципа једнаких могућности посебне мере за повећање запослености и могућности запошљавања мање запосленог пола као и посебне мере за повећање учешћа мање заступљеног пола у стручном оспособљавању и обезбеђивању једнаких могућности за напредовање (члан 11 став 2).
97. Новина коју овај закон уводи односи се на План мера за отклањање или ублажавање неравномерне заступљености полова за сваку календарску годину а који су у обавези да усвоје послодавци који имају у радном односу више од 50 запослених на неодређено време и да поднесу годишњи извештај о његовом спровођењу, најкасније до 31. јануара текуће године за предходну годину. Извештај су дужни да доставе министарству надлежном за послове равноправности полова (члан 13).
98. *Закон о равноправности полова* прописује да се дискриминацијом не сматрају посебне мере којима се подстиче рађање и посебне мере заштите и унапређење репродуктивног здравља жена (члан 28. став 3).

Члан 5.

Укидање стереотипа

Закључни коментари и препоруке - 19-20

99. Поред постојеће законодавно-правне регулативе која прокламује и гарантује равноправност полова у друштвеној свести још увек је присутно традиционално схватање улоге жене и њеног места у друштву.
100. Према *Закону о забрани дискриминације* међу тежим облицима дискриминације је пропагирање дискриминације путем јавних гласила (члан 13 став 3). Забрањено је ускраћивање права или јавно или прикривено признавање погодности у односу на пол или због промене пола. Забрањено је и физичко и друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова (члан 20).
101. Народна скупштина Републике Србије је 31. августа 2009. године донела *Закон о изменама и допунама Закона о јавном информисању*²⁶. Овим законом је прецизирана одговорност оснивача медија за непоштовање одредаба закона и прецизирана су права и обавезе дистрибутера гласила у погледу дистрибуције јавних гласила.

²⁶ „Службени гласник РС”, бр.43/03; 61/05 и 71/09

102. Према *Закону о равноправности полова* информације путем средстава јавног информисања не смеју садржавати нити подстицати дискриминацију засновану на полу и то се односи се и на све видове реклама и пропагандног материјала а средства јавног информисања су дужна да кроз своје програме развијају свест о равноправности заснованој на полу, као и да предузимају одговарајуће мере ради измене друштвених и културних образаца, обичаја и сваке друге праксе, који условљавају стереотипе, предрасуде и дискриминацију утемељену на идеји о подређености, односно надређености одређеног пола (члан 41). Новчаном казном од 5.000 до 25.000 динара казниће се за прекршај одговорно лице у средству јавног информисања ако се информацијом објављеном у том средству вређа достојанство лица с обзиром на припадност одређеном полу, повређује равноправност лица према полној припадности или подстиче такво повређивање (члан 55).
103. Министарство културе, у оквиру своје надлежности у медијској области, предузима мере ради побољшања положаја и слике жене у средствима информисања: расписује годишње конкурсе за суфинансирање пројеката/програма у области јавног информисања који својим садржајима доприносе остваривању права на јавно и објективно информисање; подржава пројекте који доприносе унапређењу положаја жена у друштву, указују на проблем насиља у породици и сл. Један од важних циљева приликом процене и избора тих пројеката је да они буду приступачни што ширем кругу корисника, како би подизање свести о неопходности промене улоге жене допрло до средина у којима је дискриминација најзаступљенија.
104. Према неким истраживањима, још увек је у великој мери присутна дискриминација жена у медијима, како у погледу њиховог положаја у медијским кућама, тако и у погледу слике жена у медијским садржајима, која је и даље стереотипна и прати патријархални образац улоге жене у породици и друштву. Као пример за то, може послужити истраживање које је крајем 2008. године спровео Женски информативно-документациони центар (ЖИНДОК), под називом „Родна равноправност у медијима и кроз медије“. Обухваћено је десет штампаних и по седам радија и телевизија локалног, регионалног, покрајинског и националног карактера, у седам градова Републике Србије (Београду, Новом Саду, Нишу, Краљеву, Ваљево, Новом Пазару и Крушевцу).
105. Резултати су показали да је мали проценат чланака, тј. прилога посвећених женама на свим нивоима; да су жене само у око 15% случајева у централном фокусу вести; да се вести у овим медијима углавном баве женама из области спорта, културе, хронике и забаве, а да рубрике везане за политичке догађаје, актуелности, образовање и економију имају најмањи број вести које се тичу жена. Такође је уочено да су теме које доминирају везане за познате и славне личности, док су при дну оне које се односе на родну равноправност и образовање. Број извештача оба пола у штампаним медијима је готово изједначен, док је присутност жена на ТВ већа, што се приписује визуелним „предностима“ водитељки. Велики је проценат, чак 40%, присуства мушкараца у вестима о женама, а у половини случајева они су присутни и на фотографијама. Жене чије се фотографије објављују углавном су анонимне (манекенке, фотомодели) или су приказане на групним фотографијама (рецимо, спортски тимови). У штампаним медијима само трећина вести се односи на жене као главне субјекте, а њихове званичне изјаве не прелазе 10%, док је број експертских коментара и личних искустава жена занемарљив. Приметна је и дискриминација жена по старости, јер су најзаступљеније оне до 18, као и од 35-49 година, док су жене старије од 65 година скоро у потпуности искључене из медија. Када су у питању прилози о женама, у њима су присутнији мушкарци него жене. Подаци показују да је ипак приметан мали

напредак по питању родне равноправности, посебно у вестима и прилозима ван рубрике забава и хроника.

106. На конкурсном расписаном 2008. године, Министарство културе је подржало два пројекта која се баве положајем жена: Видео продукција „Астра”, из Пирота добила је средства у висини од 532.000 динара за пројекат под називом „Жене југа”, који се кроз 12 документарно-играних филмова, бави проблемом положаја жена у традиционалној средини и насиљем у породици, чије су најчешће жртве жене. Серијал је управо приказан на неколико регионалних телевизија јужне и југоисточне Србије. Иначе, истраживање Тима за подршку и помоћ жртвама насиља показало је да чак 39,3% анкетираних грађанки Пирота трпе насиље, а да много њих и не препознаје облике насиља. Друга медијска кућа која је добила подршку Министарства на овом конкурсном у висини 500.000 динара је РТВ5 из Ниша за пројекат „Сигурна кућа” - серијал од 4 емисије, чија је тема такође насиље у породици, а у светлу чињенице да је у Нишу најављена изградња Сигурне куће, као и да је кроз Прихватилиште за жртве насиља прошло више од 800 жена. Циљ пројекта је анимирање донатора, без којих Сигурна кућа неће имати довољно средстава за збрињавање жртава насиља.
107. У 2009. години Министарство културе је расписало конкурс у области јавног информисања, а један од предносних критеријума за одабир пројекта биле су и теме које се баве питањем родне равноправности. Од приспелих 355 пројеката, Комисија је доделила 425.000 динара пројекту „ТВ кампања о родној равноправности”, чији је подносилац Фонд Панонија из Суботице (ТВ Панон). Овим пројектом предвиђено је снимање 10 тематских емисија посвећених питањима родне равноправности – правима жена у политичком и јавном животу, образовању, раду, браку и породици, борби против свих облика насиља над женама. Пројекту Центра за демократију и развој југа Србије из Лесковца под називом „Оснаживање социјално рањивих група из Пчињског и Јабланичког округа”, додељено је 408.000 динара, а њиме је предвиђена продукција 12 специјализованих ТВ/радио/штампаних репортажа којима се скреће пажња јавности на проблеме (и њихово решавање) дечије и омладинске популације, расељених лица, особа са инвалидитетом, сиромашних, самохраних мајки. Ове емисије биће емитоване на десетак регионалних и локалних телевизија и радио станица, а најзанимљивије делове објавиће и Агенција ФоНет. Трећи пројекат који је добио средства на овом конкурсном у висини 359.280 динара је „Борба против насиља у породици”, подносиоца ЦИП – Радија 996 из Краљева. Полазећи од резултата истраживања у региону Краљева, према којима се скоро свака трећа жена изјаснила да је у неком периоду свог живота трпела насиље, пројекат предвиђа реализацију 12 емисија у виду репортажа, у којима се не само указује на проблем насиља, већ и на начине превенције и заштите.
108. На конкурсном за медије на језицима мањина, 2009. године, средства у висини од 180.000 динара, добило је ЈП „Радио Суботица“ – Програм на мађарском језику за пројекат „Жене и друштвени проблеми“, који ће се путем радио емисија на мађарском језику, бавити могућностима запошљавања жена, насиљем у породици, здрављем жена, њиховом положају у политичком животу... Други медиј који је добио средства на овом конкурсном је ЈП „Радио Шид” за пројекат „Жена – стуб Словачке евангелистичке цркве у Шиду” (84.000 динара). У емисијама на словачком језику указује се на специфичност ове цркве по томе што је у своје активности у великој мери укључило жене, које су се нашле на значајним функцијама – председнице црквене општине, благајнице, кантора, хорова. На овај начин Министарство културе доприноси афирмацији жена припадница националних мањина, што је од посебне важности за спречавање тзв. двоструке дискриминације.

109. Поводом обележавања 8. марта, Међународног дана жена, у високо тиражним дневним новинама објављене се инсертације које су имале за циљ да афирмишу борбу жена за њихова права и демистификују идеје феминизма (2008. год.) и упознају са актуелним законским оквиром који се односи на положај жена (2009. год.). У дневном листу *Данас*, током месеца марта 2009. године штампан је Речник родне равноправности, ради упознавања шире јавности са основним појмовима концепта родне равноправности, а током новембра-децембра текстови о женским људским правима и борби против сексуалног и родно заснованог насиља. Дневни лист *Данас* редовно објављује текстове који афирмишу женска људска права и родну равноправност.
110. Локални медији су подржали, већ поменуто кампању „16 дана активизма против насиља над женама” у оквиру које је одржано 18 округлих столова у 17 градова широм Србије, информисујући о догађањима у својим срединама.
111. У систему образовања доношењем *Закона о основама система образовања и васпитања и Закона о уџбеницима и другим наставним средствима*²⁷ уведена су позитивна законска решења која су антидискриминаторна, али имају и позитивне секундарне последице на уклањање стереотипне улоге жена у друштву. Овим законима, циљеви образовања и васпитања указују на развој и поштовање расне, националне, културне, језичке, верске, родне, полне и узрасне равноправности, толеранције и уважавање различитости.
112. Према Закону о уџбеницима и другим наставним средствима, уџбеници и друга наставна средства својим садржајем и обликом би требало да омогуће спровођење принципа једнаких могућности девојчица и дечака. Уџбеници и друга наставна средства својим садржајем или обликом не смеју да угрожавају, омаловажавају, дискриминишу или издвајају групе и појединце или да подстичу на такво понашање, по основу: расне, националне, етничке, језичке, верске или полне припадности, сметњи у развоју, инвалидитета, физичких и психичких својстава, здравственог стања, узраста, социјалног и културног порекла, имовног стања, односно политичког опредељења, као и по другим основама утврђеним законом којим се уређује забрана дискриминације (члан 4). Принцип родне равноправности добија свој значај и у оквиру наставних планова и уџбеника. Програми и уџбеници све више имају родно сензитивну димензију, посебно у реализацији наставе Грађанског васпитања. Ученицима се наглашавају разлику између нормативног и стварног, тј. између описа како би демократско друштво требало да изгледа у „идеалном” облику и описа онога што у једном друштву постоји у стварности. Грађанско васпитање у првом разреду средње школе бави се питањима природе и начина регулисања односа у групи/заједници, природом ставова које имамо према другим људима и групама, начинима изражавања сопственог мишљења и комуникације са другим људима. Овај програм обучава о ненасилној комуникацији и техникама мирољубивог решавања сукоба, једнакости полова, употреби родно осетљивог језика, итд.

Члан 6.

Трговина женама

Закључни коментари и препоруке - 25-26

113. *Кривични законик* прописује кривично дело трговине људима у члану 388 а у августу 2009. године дошло је до измена и допуна *Кривичног законика*, како у погледу

²⁷ „Службени гласник РС”, број 72/09

увођења нових кривичних дела, тако и у погледу измене инкриминација постојећих дела. За скоро све облике овог кривичног дела повећане су казне, а додате су и одредбе којим се ово дело у потпуности прилагођава међународним стандардима у овој области. Новина су одредбе које регулишу ситуације када је дело извршено од стране организоване криминалне групе (члан 388. став 6); уколико је учинилац знао или је могао знати да је лице жртва трговине људима, па је искористио њен положај или другоме омогућио искоришћавање њеног положаја ради експлоатације; ако је дело учињено према лицу за које је учинилац знао или је могао знати да је малолетно (члан 388. став 2. и 3). Пристанак лица на експлоатацију или на успостављање ропског или њему сличног односа не утиче на постојање кривичног дела.

114. Усвојене су измене и допуне члана 185. Кривичног законика у називу, који сада гласи „Приказивање, прибављање и поседовање порнографског материјала и искоришћавање малолетног лица за порнографију”, као и члана 389. Кривичног законика у називу, који сада гласи „Трговина малолетним лицима ради усвојења”, чиме се повећава старосна граница и малолетна лица штите од свих облика експлоатације и трговине. Такође, поштрена је забрањена кривична санкција код извршења кривичног дела из члана 184. – Посредовање у вршењу проституције.
115. Према *Закону о забрани дискриминације* ропство, трговина људима, апартхејд, геноцид и етничко чишћење су окарактерисани као тешки облици дискриминације (Члан 13. став 4). Забрањено је и физичко и друго насиље, експлоатација, изражавање мржње, омаловажавање, уцењивање и узнемиравање с обзиром на пол, као и јавно заговарање, подржавање и поступање у складу са предрасудама, обичајима и другим друштвеним обрасцима понашања који су засновани на идеји подређености или надређености полова, односно стереотипних улога полова (члан 20. став 2).
116. Велики напори се улажу у циљу повећања сарадње на међународном, регионалном и националном нивоу ради ефективне примене закона и програма који се односе на трговину људима. Крајем 2008. године основана је Комисија за усклађивање деловања и даље побољшање сарадње у области правосуђа и унутрашњих послова у питањима од општег интереса, а нарочито у борби против корупције, организованог криминала, тероризма, дроге, трговине људима, заплене имовине, прања новца и другим повезаним стварима.
117. Измењен је и *Законик о кривичном поступку*²⁸, у августу 2009. године, у правцу увођења специјалних истражних техника и овлашћења тужилаштва и полиције. Тренутно се ради на припреми програма обуке за имплементацију *Закона о одузимању имовинске користи стечене кривичним делом*²⁹, за финансијску истрагу, одузимање непокретности као средства извршења кривичног дела. Регионална сарадња је кључ у борби против трговине људима, а подразумева и коришћење доказа прибављених у иностранству. Србија је 2006. године ратификовала Други додатни протокол уз Европску конвенцију о узајамној помоћи у кривичним стварима, који је ступио на снагу у августу 2007. године, као изузетно важан међународни уговор за област међународне правне помоћи. Међународни и европски стандарди у области међународне кривичноправне помоћи су унети у Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима, који је ступио на снагу у марту 2009. године.
118. *Закон о потврђивању Конвенције Савета Европе о борби против трговине људима*³⁰ донет је 18. марта 2009. године.

²⁸ „Службени лист СРЈ”, бр. 70/01, 68/02 и „Службени гласник РС”, бр. 58/04 и 72/09

²⁹ „Службени гласник РС”, број 97/08

³⁰ „Службени гласник РС”, број 19/09

119. Законом о странцима, који је ступио на снагу 1. априла 2009. године, странцу који је жртва трговине људима одобриће се привремени боравак у Републици Србији, а уколико нема довољна средства за издржавање, обезбедиће се одоговарајући смештај, исхрана и основни животни услови (члан 28).
120. Влада је у децембру 2006. године усвојила Стратегију борбе против трговине људима³¹. Овај документ је израђен према Смерницама за националне планове акције Пакта стабилности и у складу са Програмом за израду и реализацију свеобухватног националног одговора на проблем трговине људима и најбоље праксе у региону, припремљеног од стране Међународног центра за развој миграционе политике (ICMPD).
121. У априлу 2009. године Влада је донела Закључак о усвајању Националног плана акције за борбу против трговине људима за период од 2009. до 2011. године, чиме је Република Србија испунила један од техничких услова за либерализацију визног режима са ЕУ.
122. Током председавања Републике Србије Комитетом министара Савета Европе, од маја до новембра 2007. године, октобар је проглашен месецом борбе против трговине људима током којег су биле реализоване пропагандне кампање, семинари, едукативни скупови и кампања поводом серије „Модерно ропство”. У Београду је организован, 18. и 19. октобра 2007. године, Регионални семинар под називом „Борба против трговине људима: мере заштите и унапређења права жртава” на ком су припадници МУП-а Републике Србије узели учешће као предавачи и учесници.
123. Припремљена је и реализована идеја јавног ликовног конкурса на тему „Модерно ропство“, који су расписали Канцеларија Савета Европе, Савет за борбу против трговине људима и Министарство унутрашњих послова Републике Србије, а објављен је 11. октобра 2007. године, у дневном листу *Политика*. На конкурс су учествовали ученици основних и средњих школа у Републици Србији. Циљ конкурса, као и низа активности предузетих током месеца октобра, био је подизање нивоа свести код деце и омладине о постојању овог веома комплексног и вишеслојног друштеног феномена. Канцеларији Савета Европе у Београду, стигло је 1.195 радова из целе Србије и неколико радова из једне школе у Бијељини, БиХ, што је целој акцији дало међународни карактер. На конкурс је учествовало укупно 175 школа, и то: из централне Србије – укупно 82 школе и 738 ученика, за изложбу је одабрано 68 радова из 34 школе, из Аутономне покрајине Војводина – укупно 41 школа и 320 ученика, за изложбу је одабрано 17 радова из 10 школа, из Аутономне покрајине Косово и Метохија – укупно 4 школе и 48 ученика, за изложбу је одабрано четири рада из четири школе, из БиХ – Републике Српске (Бијељина) – једна школа и седам ученика.
124. Циљ конкурса био је избор најбољег рада, ради штампања на доплатној поштанској марки, а средства прибављена продајом намењена су жртвама трговине људима. Поред најбољег рада, изабрано је и 13 радова који су одштампани на календару за 2008. годину и јануар 2009. године, са истом темом. Продајом доплатне поштанске марке на тему трговине људима у периоду од 21. до 27. јануара 2008. године остварен је приход од око 60.000 евра, који се преко Службе за координацију заштите жртава трговине људима усмерио за директно пружање помоћи жртвама.
125. Министарство унутрашњих послова је током 2007. године, истраживао облике радне експлоатације, и како је уочена је злоупотреба тешких материјалних прилика незапослених лица од стране разних послодаваца који нуде примамљиве огласе и понуде за запошљавање у земљи и иностранству полицијски службеници су

³¹ „Службени гласник РС”, број 111/06

иницирали и реализovali, у сарадњи са Националном службом за запошљавање, да се у октобарском броју часописа *Послови*, у издању ове службе, обрати посебна пажња на проблем трговине људима. Објављени су огласи МУП-а Републике Србије и тематски постери са приказима различитих облика експлоатације стварних и потенцијалних жртава трговине људима - радна експлоатација, сексуална експлоатација и злоупотреба интернета у циљу врбовања за трговину људима.

126. Током „Месеца борбе против трговине људима“, октобра 2008. године, полицијски службеници Министарства из свих Полицијских управа су учествовали на: 176 одржаних јавних трибина (у трајању од 285 школских часова), којима је присуствовало 12.145 ученика, студената и родитеља, као и 952 директора, професора, наставника, педагога, психолога, као и других стручних радника. Појединим трибинама су присуствовали и представници НВО и центара за социјални рад. У средствима јавног информисања - на радијским станицама емитовано је 65 емисија о трговини људима у укупном трајању од 9 сати и 32 минута, у 111 наступа у ТВ емисијама посвећеним овој проблематици у трајању од 36 сати. У истом периоду, полицијски службеници МУП-а давали су интервјуе, одржали конференције за штампу и издали 32 саопштења за медије, а објављен је и 31 новински чланак на тему проблематике трговине људима у Републици Србији. Одштампано је 2.000 постера и 10.000 информативних летака у вези превентивно едукативних активности у борби против трговине људима и заштити жртава, који су расподељени Регионалним центрима граничне полиције и Полицијским управама ради излагања и полицијским просторијама и на граничним прелазима. На постерима и информативним лецима наведени су контакт телефон Дежурног оперативног центра у Управи граничне полиције и електронска адреса у Управи граничне полиције ради прикупљања информација о трговини људима. Садржина информативног летка се односи на појам трговине људима, облике трговине људима, жртве трговине људима, начине превенције, правни и институционални оквир и национални механизам за борбу против трговине људима и заштиту жртава у Републици Србији. У циљу едукације ромске популације, која је препозната једна од најугроженијих, одржане су јавне трибине и састанци са припадницима укупно 43 ромска удружења, којима је присуствовало 390 чланова.
127. Током месеца октобра 2009. године полицијски службеници Управе граничне полиције и свих Полицијских управа учествовали су на укупно 284 одржаних јавних трибина у трајању од 530 школских часова, којим је присуствовало 25.769 ученика и студената, 1318 директора, професора, наставника, педагога, психолога, као и других стручних радника. Појединим трибинама је присуствовало укупно 255 представника из НВО, Црвеног крста и Центара за социјални рад. У циљу едукације ромске популације, одржане су јавне трибине и састанци са припадницима ромских удружења, којима је присуствовало укупно 232 члана. На радијским станицама емитовано је 16 емисија о трговини људима, у укупном трајању од 270 минута; на телевизијским станицама било укупно 102 наступа у трајању од 1.913 минута и објављено је и 47 новинских чланака на тему проблематике трговине људима у Републици Србији.
128. Дана 18. октобра 2009. године, отворена је Изложба дечијих ликовних радова са конкурса реализованог 2007. године. На изложбу су позвани председник Републике Србије, председник Владе, председник Народне скупштине, министри који су чланови Савета за борбу против трговине људима, министри чији су представници чланови Републичког тима за борбу против трговине људима (министар спољних послова, министар за људска и мањинска права, министар омладине и спорта), министар културе, представници дипломатског кора, Европске комисије, Савета Европе, Мисије

ОЕБС у Републици Србији, ИОМ, УНИЦЕФ, УНХЦР, ИЦМПД, као и други гости од значаја, који се баве овом проблематиком. Изложби су присуствовала и деца аутори ликовних радова, којима је уручена књига „Не би ти се свидело да робујеш у старој Грчкој!“³² и примерци календара за 2010. годину. Најавни плакат Изложбе у електронском облику постављен је на интернет сајту МУП, као и на FACEBOOK профилу Министарства унутрашњих послова. Одржана је и промоција календара за 2010. годину, са дечијим ликовним радовима, одштампани од стране Народне банке Србије у тиражу од 1.000 комада, који су подељени присутним гостима.

129. Република Србија је од земље транзита и дестинације, постала земља порекла, транзита и експлоатације домаћих држављана и приметна је тенденција опадања старосне доби жртава на 14 до 18 година, која се све више помера и на децу млађу од 14 година живота.
130. Радници Службе за координацију заштите жртава трговине људима, у предходном периоду, идентификовали су укупно 127 жртава трговине људима, од којих је број жртава трговине људима 107, а 20 су потенцијалне жртве. Од укупног броја жртава 59 су малолетне, а 68 је пунолетних. Према потпуној структури 104 жртава је женског пола, а 23 жртве су мушког пола. Од укупног броја жртава, 116 су држављани Републике Србије, три Румуније, двоје Доминиканске Републике, једна Македоније, једна Албаније, једна Молдавије, једна БиХ, једна Црне Горе и једна Чешке. Према врсти експлоатације: 66 жртве сексуалне експлоатације; 18 жртава радне експлоатације; 14 жртава експлоатације у виду просјачења, шест жртава принудног брака, две жртве вршења кривичних дела и једна жртва покушаја нелегалног усвојења.

Члан 7.

Унапређење положаја жена у политичком и јавном животу

Закључни коментари и пепоруке - 27 и 28

131. *Законом о локалним изборима*³³ прописано је да на изборној листи укупно мора бити најмање 30% кандидата мање заступљеног пола на листи (члан 20. став 3) и предвиђено да ће се сматрати да изборна листа садржи недостатке за проглашење изборне листе, те да ће предлагач листе бити позван да исте отклони, уколико изборна листа не испуњава ове услове (члан 20. став 4). Прописано је да ће изборна комисија одбити проглашење изборне листе ако предлагач листе не отклони ове недостатке (члан 20. став 5).
132. *Закон о избору народних посланика*³⁴ предвиђа да на изборној листи међу свака четири кандидата по редоследу на листи (прва четири места, друга четири места и тако до краја листе) мора бити по један кандидат - припадник оног пола који је мање заступљен на листи, а укупно на изборној листи мора бити најмање 30% кандидата мање заступљеног пола на листи (члан 40а. став 1). Ако изборна листа не испуњава наведене услове сматраће се да садржи недостатке за проглашење изборне листе, а предлагач ће бити позван да отклони недостатке листе (члан 40а. став 2), а уколико предлагач не отклони ове недостатке, Републичка изборна комисија одбиће проглашење изборне листе (члан 40а. став 3).
133. Доношењем *Закона о јединственом бирачком списку*³⁵ знатно је унапређен правни оквир за остваривање изборног права у Србији, будући да је упис у бирачки списак

³² Креативни центар, Београд

³³ „Службени гласник РС”, број 129/07 и 34/10-одлука УС

³⁴ „Службени гласник РС”, бр.35/00; 57/03-одлука УСРС; 72/03-др.закон; 75/03-испр.др.закона; 18/04; 85/05-др.закон; 101/05-др.закон и 104/09

³⁵ „Службени гласник РС”, број 104/09

законом прописан услов за остваривање бирачког права. Закон је ступио на снагу 24. децембра 2009. године, а почиње да се примењује по истеку две године од дана ступања на снагу. Законом је на јединствен начин уређена материја евиденције бирача која је до сада била уређена законима који уређују избор народних посланика и председника Републике. Новина коју уводи овај Закон је и то што обезбеђује да се бирачки списак води као електронска база података, што ће свакако утицати на ефикасније и лакше остваривање бирачког права.

134. *Закон о националним саветима националних мањина*³⁶ донет је ради свеобухватног дефинисања статуса националних савета у правном поретку Републике Србије, чиме је обезбеђен потпуни законодавни оквир за унапређење и заштиту права националних мањина. Овим законом се уређују: надлежности националних савета националних мањина у области образовања, културе, јавног информисања и службене употребе језика и писма, однос са државним органима, органима аутономних покрајина и са јединицама локалне самоуправе, поступак избора националних савета, финансирање делатности националних савета и друго.
135. Закон предвиђа да је код непосредних избора националних савета на изборној листи најмање 30% места резервисано за мање заступљен пол, с тим да је свако треће место на изборној листи резервисано за мање заступљен пол (члан 72. став 3). Ако изборна листа не испуњава, између осталог, и тај услов, сматраће се да садржи недостатке за проглашење изборне листе, а предлагач листе биће позван да отклони недостатке листе (члан 72. став 4). Ако предлагач листе не отклони те недостатке, Централна изборна комисија, орган за спровођење избора националних савета, ће одбити проглашење изборне листе (члан 72. став 5). Истоветно решење заступљености жена на изборним листама предвиђено је и код електорских избора за националне савете (члан 109. став 3).
136. Посредна заштита принципа заступљености жена у националним саветима обезбеђена је код непосредних избора (члан 98. став 6) и код електорских избора (члан 109. став 12) који успостављају правило да се мандати који припадају одређеној изборној листи додељују кандидатима са листе по редоследу по коме су њихова имена наведена на листи, на којима је свако треће место резервисано за мање заступљени пол.
137. *Закон о равноправности полова* предвиђа једнаку доступност послова и положаја и прописује да ако заступљеност мање заступљеног пола у свакој организационој јединици, на руководећим местима и у органима управљања и надзора износи мање од 30%, органи јавне власти су дужни да примене афирмативне мере у складу са Законом о државним службеницима и Законом о државној управи (члан 14).
138. Овај закон у глави 5, под називом Политички и јавни живот, детаљно регулише: једнаке могућности политичког и другог деловања (члан 35); бирачко право (члан 36); равномерну заступљеност и једнаке могућности приступа у органима извршене власти, јавним, финансијским и другим институцијама (члан 37); обавезе органа јединица локалне самоуправе (члан 39); статистичке евиденције (члан 40); удружења чији су циљеви везани за унапређење равноправности полова (члан 42).
139. *Закон о удружењима*³⁷ се примењује од 22. октобра 2009. године. Област удруживања грађана уређена је у складу са највишим европским стандардима, либерализовани су услови за оснивање и упис у регистар удружења, а постоји и могућност оснивања и деловања удружења и без уписа у регистар. Удружење могу

³⁶ „Службени гласник РС”, број 72/09

³⁷ „Службени гласник РС”, број 51/09

основати најмање три оснивача (оснивачи удружење могу бити пословно способна физичка или правна лица), с тим што најмање један од оснивача мора имати пребивалиште односно седиште на територији Републике Србије (члан 10). Битно је истаћи нова законска решења, према којима се као један од основа за забрану рада удружења наводе циљеви који су усмерени на изазивање и подстицање неравноправности, мржње или нетрпељивости засноване, поред осталог, на припадности полу, роду, физичким, психичким или другим карактеристикама или способностима (члан 50. став 1. у вези са чланом 3. ст. 2. и 3). Закон о политичким странкама³⁸ почео је да се примењује 23. јула 2009. године.

140. Према *Закону о Војсци Србије*³⁹ прописано је да за професионално војно лице може бити примљен држављанин Републике Србије који испуњава услов: да је завршио одговарајуће војностручно оспособљавање за дужност за коју се прима, а за лице мушког пола, да је одслужило војни рок. (члан 39. став 1. тачка 9). За жене се не поставља услов да је одслужила војни рок. Позитивна страна закона је могућност да жене заснују радни однос у својству професионалног војног лица. Од укупног броја запослених у систему одбране, 19% чине жене у свим категоријама (професионални војник, подофицир, официр, државни службеник, намештеник, војни службеник и војни намештеник) на свим дужностима од војничких до командних, од извршилачких до руководећих. Од укупног броја запослених жена у систему одбране, 7% су у својству професионалног војног лица (професионални војник, подофицир и официр). У Војсци Србије је укупно запослена 1.291 жена, односно 18 официра (0,4%), 27 подофицира (0,37%), 355 професионалних војника (5,62%) и 891 цивилно лице (27,14%). На руководећим положајима у Војсци Србије се налази једна жена официр, две жене подофицири и девет жена цивилних лица. Имајући у виду да је Војна академија започела школовање лица женског пола за официрске дужности, очекује се и већи број жена официра, а самим тим и више жена на руководећим местима. У спровођењу конкурса за пријем у професионалну војну службу у својству професионалног војника, током 2009 године, примећено је велико интересовање лица женског пола која испуњавају услове за пријем у професионалну службу тако да очекујемо даље повећање броја професионалних лица – жена.

141. Београдски фонд за политичку изузетност, у сарадњи са Министарством одбране, иницирао је израду Националног акционог плана за имплементацију Резолуције 1325 СБ. Формиране су четири радне групе састављене од представника министарстава и других релевантних институција које су радиле на прикупљању материјала и изради Нацрта акционог плана, који ће бити упућен на јавну расправу. Резолуција је представљена у Народној скупштини 4. децембра 2009. године, на округлом столу који је организовао Одбор за иностране послове Народне скупштине, коме су присуствовали народни посланици из релевантних одбора, представници министарстава, експерти, представници дипломатског кора, као и представници међународних организација акредитованих у Републици Србији. На скупу је истакнуто да је примена ове Резолуције правна обавеза сваке државе чланице УН и да ће усвајање Националног акционог плана бити потврда намера Србије да активно доприноси процесима изградње мира, стабилности и безбедности, пре свега у непосредном окружењу региона југоисточне Европе и шире у Европи, кроз свеобухватан процес европских интеграција.

³⁸ „Службени гласник РС”, број 36/09

³⁹ „Службени гласник РС”, бр. 116/07 и 88/09

142. Према актуелним подацима на најзначајнијим позиција у држави у овом тренутку налазе се жене (председница Парламента, председница Уставног суда, в.д. председника Врховног касационог суда). Међу посланицима Народне скупштине 51 су жене, што чини 20,4% од укупног броја (250) посланика. У Влади, од 24 министарстава, има пет министарки. На локалном нивоу 27% је одборница. Од 159 председника општина 7 су председнице. На списковима изабраних судија, од укупно 2.399 судија 1.703 су жене.

Члан 8.

Учешће жена у дипломатији

143. Према *Закону о равноправности полова* сви имају једнако право да равноправно и без дискриминације учествују у међународној сарадњи која се остварује у оквиру спољне политике Републике Србије, а у складу са надлежностима Републике Србије, аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе, ако и да буду представљени и учествују у раду међународних организација. Приликом избора или именовања делегација које представљају Републику Србију, састав делегација мора да чини најмање 30% лица мање заступљеног пола, у складу са међународним стандардима. Одредбе става 2. овог члана се примењују и на међународну сарадњу коју остварују аутономне покрајине и јединице локалне самоуправе у складу са Уставом и законима прописаних надлежности (члан 38).

144. Република Србија има десет жена амбасадора а четири жене су генерални конзули (66; 9,24%)

Члан 9.

Држављанство

145. У протеклом периоду најважнија новина за држављане Републике Србије је нови биометријски пасош и укидање визног режима. У погледу држављанства није било промена.

146. *Законом о путним исправама*⁴⁰ уређују се путне исправе за путовање држављана Републике Србије у иностранство, одређују врсте путних исправа и начин њиховог издавања.

147. Почетком 2008. године су представљени нови биометријски пасоши Републике Србије а први пасоши грађанима су били уручени почетком августа 2008. године.

148. У Републици Србији, поред биометријског пасоша, употребљава се и пасош издат на старом обрасцу, сходно Закону о путним исправама југословенских држављана⁴¹ Законом о изменама Закона о путним исправама⁴² важност пасоша на старом обрасцу продужена је до 31. децембра 2010. године, а тренутно је у скупштинској процедури разматрање предлога о продужењу важења старих пасоша до 31. децембра 2011. године.

149. Пасош се издаје свим држављанима Републике Србије, под условима предвиђеним Законом о путним исправама. Остваривање права на путну исправу омогућено је без дискриминације по било ком основу, као што су пол, раса, боја коже, језик, вероисповест, национално порекло или социјални статус, имовно стање или други статус.

⁴⁰ „Службени гласник РС”, бр. 90/07, 116/08 и 104/09

⁴¹ „Службени лист СРЈ” 33/96...5/2003 и „Сл. гласник РС” број 101/2005

⁴² „Службени гласник РС” број 104/09

150. Рок важења пасоша је 10 година, осим за особе млађе од три године живота пасош се издаје са роком важења од три године, а лицима од три до 14 година живота са роком важења од пет година. Рок важења тече од дана подношења захтева за издавање пасоша, а не од дана издавања или израде за разлику од претходних пасоша.
151. Рок за издавање пасоша је 30 дана (уколико је захтев поднет у земљи), односно 60 дана (уколико је захтев поднет преко дипломатског или конзуларног представништва Републике Србије) од дана подношења захтева. Изузетно, ако су уз захтев приложени докази који потврђују разлоге хитности, надлежан орган дужан је да путну исправу изда најкасније у року од 48 сати од тренутка подношења захтева. Напомињемо да је у скупштинској процедури поступак измена и допуна члана 34. Закона о путним исправама, везано за издавање пасоша по хитном поступку. Издато је око 1,6 милиона биометријских пасоша.
152. Одлуком Савета министара Европске уније држављанима Републике Србије укинута су визе за путовање у иностранство 19. децембра 2009. године.

Члан 10.

Унапређење положаја жена у области образовања

Закључни коментари и препоруке - 29 и 30

153. Сви кључни закони донети у протеклом периоду регулишу и промовишу унапређење положаја жена и у области образовања.
154. *Закон о забрани дискриминације* регулише дискриминацију у области образовања и стручног оспособљавања у делу који је посвећен посебним случајевима дискриминације. Свако има право на предшколско, основно, средње и високо образовање и стручно оспособљавање под једнаким условима, у складу са законом. Забрањено је лицу или групи лица на основу њиховог личног својства, отежати или онемогућити упис у васпитно-образовну установу, или искључити их из ових установа, отежати или ускратити могућност праћења наставе и учешћа у другим васпитним, односно образовним активностима, разврставати ученике по личном својству, злостављати их и на други начин неоправдано правити разлику и неједнако поступати према њима. Забрањена је дискриминација васпитних и образованих установа које обављају делатност у складу са законом и другим прописом, као и лица која користе или су користили услуге ових установа у складу са законом (члан 19).
155. *Закон о равноправности полова* у глави под називом *Образовање, култура и спорт*, регулише равноправност у области образовања. Тако у смислу једнаких могућности образовне и научне установе, као и установе за стручно оспособљавање не смеју вршити дискриминацију засновану на полу, нарочито у вези са: условима за пријем и за одбијање пријема у установу; условима и могућностима приступа сталном образовању, укључујући све програме за образовање одраслих и програме функционалног описмењавања; условима за искључење из процеса образовања, научног рада и стручног усавршавања; начином пружања услуга и давања погодности и обавештења; оценом знања и вредновањем постигнутих резултата; условима за стицање стипендија и других врста помоћи за школовање и студије; условима за избор или стицање звања, професионалног усмеравања, стручног усавршавања и стицања диплома; условима за напредовање, доквалификацију или преквалификацију (члан 30).
156. Васпитање о равноправности полова је саставни део предшколског, основног, средњег и високог образовања, као и трајног учења. У оквиру наставних планова и

програма, односно студијских програма, обезбеђује се васпитање о равноправности полова, у циљу превазилажења ограничавајућих улога заснованих на полу, ослобађања од стереотипа заснованих на полу и предрасуда заснованих на полу. У оквиру наставних планова и програма обезбеђује се и посебно одговарајуће информисање и образовање из области сексуалног образовања и репродуктивног здравља. Органи државне управе надлежни за образовање, односно образовне установе, у поступку доношења наставних планова и програма, односно студијских програма, и приликом утврђивања стандарда уџбеника, наставних метода и норматива школских простора и опреме, дужни су да омогуће спровођење политике једнаких могућности жена и мушкараца (члан 31). Овлашћени предлагач предлаже најмање 30% представника мање заступљеног пола приликом именовања чланова управних и надзорних органа у јавним службама (члан 32).

157. *Закон о равноправности полова* прописује посебне мере тако да у циљу обезбеђивања услова за напредовање и потпуније укључивање у процес образовања и професионалног усавршавања, органи јавне власти надлежни за образовање дужни су да предузимају посебне мере за укључивање у ове процесе ученика или група ученика који због своје културе, традиције и друштвено-економских услова рано напуштају школу. Могу се предузети и мере за посебну подршку ученицима или групама ученика за прелазак са нижег на виши образовни ниво, односно настављање школовања. Органи јавне власти надлежни за образовање утврђују посебне програме за враћање ученика у школе и друге образовне установе. Органи јавне власти надлежни за образовање могу предузети и друге посебне мере, а нарочито мере за подстицање информатичког, техничког и технолошког образовања мање заступљеног пола (члан 33).
158. Систем образовања Републике Србије је у току 2009. године унапређен и доношењем два важна закона, а то су: Закон о основама система образовања и васпитања и Закон о уџбеницима и другим наставним средствима.
159. Према *Закону о основама система образовања и васпитања* за сву децу, ученике и одрасле мора се обезбедити : једнако право и доступност образовања и васпитања без дискриминације и издвајања по основу пола, социјалне, културне, етничке, религијске или друге припадности, месту боравка, односно пребивалишта, материјалног или здравственог стања, тешкоћа и сметњи у развоју и инвалидитета, као и по другим основама (члан 3. став 1); једнаке могућности за образовање и васпитање на свим нивоима и врстама образовања и васпитања, у складу са потребама и интересовањима деце, ученика и одраслих, без препрека за промене, настављање и употпуњавање образовања и образовање током целог живота (члан 3. став 5).
160. Свако лице има право на образовање и васпитање. Грађани Републике Србије једнаки су у остваривању права на образовање и васпитање, без обзира на пол, расу, националну, верску и језичку припадност, социјално и културно порекло, имовно стање, узраст, физичку и психичку конституцију, сметње у развоју и инвалидитет, политичко опредељење или другу личну особину. Лица са сметњама у развоју и са инвалидитетом имају право на образовање и васпитање које уважава њихове образовне и васпитне потребе у редовном систему образовања и васпитања, у редовном систему уз појединачну, односно групну додатну подршку или у посебној предшколској групи или школи, у складу са овим и посебним законом. Лица са изузетним способностима имају право на образовање и васпитање које уважава њихове посебне образовне и васпитне потребе, у редовном систему, у посебним одељењима или посебној школи, у складу са овим и посебним законом. Страни држављани и лица без држављанства

имају право на образовање и васпитање под истим условима и на начин прописан за држављане Републике Србије (члан 6).

161. Закон обавезује установе на израду индивидуалног образовног плана, индивидуалног програма и на индивидуализовани начин рада. За дете и ученика коме је услед социјалне ускраћености, сметњи у развоју, инвалидитета и других разлога потребна додатна подршка у образовању и васпитању, установа обезбеђује отклањање физичких и комуникацијских препрека и доноси индивидуални образовни план. Тиме се омогућује укључивање мајки у свет рада и друге социјалне интеракције које су им биле ускраћене због немогућности да дете има адекватну негу.
162. Циљ индивидуалног образовног плана јесте постизање оптималног укључивања детета и ученика у редован образовно-васпитни рад и његово осамостаљивање у вршњачком колективу. Трајање предшколског васпитања и образовања је повећано. Програм припреме детета пред полазак у основну школу у оквиру предшколског васпитања и образовања траје четири сата дневно, најмање девет месеци.
163. Закон предвиђа и Савет за стручно образовање и образовање одраслих који има 21 члана, укључујући и председника. Председника и чланове Савета за стручно образовање и образовање одраслих, именује Влада из реда: истакнутих представника привредне коморе, занатлија, удружења послодаваца, стручњака из области стручног образовања и образовања одраслих, привреде, запошљавања, рада, социјалне и омладинске политике, наставника из заједница стручних школа и репрезентативних синдиката основаних за територију Републике Србије за делатност образовања. Влада именује чланове Савета за стручно образовање и образовање одраслих на време од шест година. Изузетно од става 3. овог члана, половини чланова првоименованог састава Савета за стручно образовање и образовање одраслих, мандат траје три године. За члана Савета за стручно образовање и образовање одраслих не може да буде именовано лице које је изабрано, именовано или постављено на функцију у државном органу, органу територијалне аутономије, односно локалне самоуправе и лице изабрано у орган политичке странке или школски одбор (члан 15).
164. Савет за стручно образовање и образовање одраслих:
- 1) прати и анализира стање образовања из своје надлежности, његову усаглашеност са европским принципима и вредностима и предлаже мере за његово унапређивање;
 - 2) учествује у припреми стратегије развоја и унапређивања квалитета стручног образовања, а посебно средњег стручног образовања и васпитања, образовања одраслих, специјалистичког и мајсторског образовања, средњег стручног образовања и обука лица са сметњама у развоју и инвалидитетом и других облика стручног образовања (формалног и неформалног);
 - 3) предлаже министру:
 - (1) листу образовних профила;
 - (2) посебне стандарде постигнућа за средње стручно образовање;
 - (3) додатне стандарде квалитета рада стручних школа и школа за образовање одраслих;
 - (4) стандарде квалификација за ниво средњег стручног образовања, стручног усавршавања и других облика стручног образовања;
 - (5) стандарде програма и стандарде за остваривање програма стручног оспособљавања и обуке када се остварују према ваншколским прописима;

- (6) део наставних планова и програма за образовне профиле, и то за стручне предмете и модуле средњег стручног образовања и васпитања и образовања одраслих и програме других облика стручног образовања – образовања за рад, стручног оспособљавања и обуке;
 - (7) програме: специјалистичког испита, мајсторског испита, завршног испита образовања за рад, испита стручног оспособљавања, испита за обуку и моделе признавања претходно стечених знања и вештина, у складу са овим и посебним законом;
 - (8) програме стручне матуре и завршног испита средњег стручног образовања;
 - (9) одобравање уџбеника и наставних средства за стручне предмете;
 - (10) национални оквир квалификација за ниво средњег стручног образовања, стручног усавршавања и за друге облике стручног образовања;
- 4) разматра, заузима ставове и даје мишљење Министарству у поступку припремања нацрта закона, предлога прописа о мрежи стручних школа и школа за образовање одраслих и других аката којима се уређују питања од значаја за образовање из његове надлежности;
 - 5) прати, подстиче и усмерава активности које повезују образовање и запошљавање и њихов утицај на привредни развој;
 - 6) повезује и укључује потребе и интересе социјалних партнера са правцима развоја стручног образовања и образовања одраслих;
 - 7) разматра и предлаже у области своје надлежности моделе развоја и професионалног саветовања;
 - 8) обавља и друге послове, у складу са законом (члан 16).
165. У новој систематизацији радних места Министарства просвете формиран је Одсек за образовање одраслих који ће, у складу са новим законским решењима подржати формирање основних школа и средњих школа за образовање одраслих, подржати нове облике формалног и неформалног образовања.
166. Министарство просвете реализује пројекте како би се постигла равноправност на свим нивоима образовања, а посебно:
- Повећање нивоа образовања
 - Уравнотежено професионално усавршавање девојчица и дечака
 - Интегрисање родног принципа у наставне програме и уџбенике
 - Професионално усавршавање наставника/ца
167. Ради постизања Миленијумских циљева развоја у Републици Србији наведено је да је у образовни систем потребно увести Родне студије на универзитетима и повећати број информатички писмених жена. На Факултету политичких наука у Београду и на Филозофском факултету у Новом Саду уведене су родне студије, а на Правним факултетима у Београду и Нишу постоје тзв. правне клинике, у којима студенти пружају бесплатне савете и женама и тако се едукују и сензибилишу за ову врсту правне помоћи. Други циљ захтева постизање универзалности основног образовања, тј. до 2015. године осигурати да сва деца, дечаци и девојчице подједнако, буду у могућности да доврше своје основно образовање. Трећи циљ је усмерен на елиминисање разлике међу половима на свим нивоима образовања најкасније до 2015. године.
168. У Министарству за науку и технолошки развој од осам постављених лица три су жене, и то: секретар министарства, једна је државни секретар и једна је помоћник министра. Према ЕУРОСТАТ-у, Република Србија се налази на четвртном месту, са

преко 40% жена међу истраживачима, али се у тој области недовољно инвестира – само 0,3 одсто бруто домаћег производа.

169. Организација „Европске жене у математици” одржала је свој 14. скуп у Новом Саду, у периоду од 25-28. августа 2009. године у суорганизацији са Природно-математичким факултетом у Новом Саду. Овај скуп је суфинансиран од стране UNESCO-а. „Европске жене у математици” је организација основана 1986. године у Финској са циљем да умрежи, подржи и промовише жене које се баве математиком. Претходни скупови одржани су у Великој Британији (2007), Русији (2005) и Француској (2003). Радна група за жене у физици у Србији основана је 2001. године од стране Друштва физичара Србије. Стално су активне, врло успешне и видљиве у научном домену. Докторка медицинских наука са Универзитета у Нишу добитница је Стипендије Лореал-Унеско програма „Жене у науци” за 2009 годину. За свој истраживачки пројекат, који се бави откривањем протеина у урину ради дијагностиковања болести бубрега, награђена у јакој конкуренцији научница из целог света и прва је добитница из Републике Србије ове УНЕСКО-ве престижне награде, у износу од 40.000 долара.
170. Поред постојећих, текућих програма кроз које се види да је заступљеност жена у науци солидна, у оквиру Министарства за науку и технолошки развој, а кроз НПА за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности за период 2009. до 2015. године, планира се увођење Интегралних програма анализа и истраживања родне перспективе у науци, у складу са стратешким научним приоритетима овог министарства, а који ће наћи своје место у основним, развојним и примењеним истраживањима и допринети европским интеграцијама.
171. Националним акционим планом за побољшање положаја жена и унапређивање родне равноправности у Републици Србији за период 2009. до 2015. године предвиђен је низ активности у наредном периоду које ће подржати и омогућити родну равноправност у области образовања.

Члан 11.

Унапређење положаја жена у области рада и запошљавања

Закључни коментари и препоруке 31-32

172. У погледу унапређења положаја жена у области рада и запошљавања, доношењем кључних закона током 2009. године, додатно је појачана законска регулатива у овој области а најзначајније новине су увођење једнаких могућности као и чињеница да је сексуално узнемиравање, заједно са узнемиравањем и сексуалним уцењивањем санкционисано и као такво терминолошки одређено.
173. *Закон о забрани дискриминације* у делу посвећеном посебним случајевима дискриминације, забрањује дискриминацију у области рада, односно нарушавање једнаких могућности за заснивање радног односа или уживање под једнаким условима свих права у области рада, као што су право на рад, на слободан избор запослења, на напредовање у служби, на стручно усавршавање и професионалну рехабилитацију, на једнаку накнаду за рад једнаке вредности, на правичне и задовољавајуће услове рада, на одмор, на образовање и ступање у синдикат, као и на заштиту од незапослености. Заштиту од дискриминације ужива лице у радном односу, лице које обавља привремене и повремене послове или послове по уговору о делу или другом уговору, лице на допунском раду, лице које обавља јавну функцију, припадник војске, лице које тражи посао, студент и ученик на пракси, лице на стручном оспособљавању и

усавршавању без заснивања радног односа, волонтер и свако друго лице које по било ком основу учествује у раду. Не сматра се дискриминацијом прављење разлике, искључење или давање првенства због особености одређеног посла код кога лично својство лица представља стварни и одлучујући услов обављања посла, ако је сврха која се тиме жели постићи оправдана, као и предузимање мера заштите према појединим категоријама лица - жене, труднице, породиље, родитељи, малолетници, особе са инвалидитетом и други (члан 16).

174. *Закон о раноправности полова* регулише област рада и запошљавања, уведећи значајне новине које би требало да допринесу унапређењу положаја жена као слабије заступљеног пола, и омогући ефикаснију заштиту њихових права (чланови 11-22). Тако у глави 2 под називом Запошљавање, социјална и здравствена заштита, закон предвиђа низ обавеза за послодавце како у погледу једнаких могућности и увођења посебних мера за повећање запослености и могућности запошљавања мање запосленог пола и за повећање учешћа мање заступљеног пола у стручном оспособљавању и обезбеђивању једнаких могућности за напредовање (члан 11), вођења евиденција и документација о полној структури запослених (члан 12) тако и планирање мера за ублажавање или отклањање неравномерне заступљености полова и извештавање о планираним и спроведеним мерама (члан 13).
175. Овај закон предвиђа једнаку доступност послова и положаја тако да ако заступљеност мање заступљеног пола у свакој организационој јединици, на руководећим местима и у органима управљања и надзора износи мање од 30%, органи јавне власти су дужни да примене афирмативне мере у складу са Законом о државним службеницима и Законом о државној управи (члан 14).
176. Код заснивања радног односа и радног ангажовања приликом јавног оглашавања послова и услова за њихово обављање и одлучивања о избору лица која траже запослење ради заснивања радног односа или другог вида радног ангажовања, није дозвољено прављење разлике по полу, осим ако постоје оправдани разлози утврђени у складу са законом којим се уређује рад (члан 15).
177. У погледу распоређивања и напредовања припадност полу не може да буде сметња напредовању на послу; одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не сме да буде сметња за избор у више звање, напредовање и стручно усавршавање; одсуствовање са посла због трудноће и родитељства не сме да буде основ за распоређивање на неодговарајуће послове и за отказ уговора о раду у складу са законом којим се уређује рад.
178. Запослени, без обзира на пол, остварују право на једнаку зараду за исти рад или рад једнаке вредности код послодавца, у складу са законом којим се уређује рад (члан 17).
179. У односу на констатације изнете у Закључним коментарима и препорукама - 31, указујемо на то да су радни односи, права и дужности државних службеника и поједина права и дужности намештеника у органима државне управе, судовима, јавним тужилаштвима, Републичком јавном правобранилаштву, служби Народне скупштине, председника Републике, Владе, Уставног суда и служби органа чије чланове бира Народна скупштина уређени *Законом о државним службеницима*⁴³. Забрањено је повлашћивање или ускраћивање државног службеника у његовим правима или дужностима, посебно због расне, верске, полне, националне или политичке припадности или због неког другог личног својства (члан 7). Прописано је да ће се при запошљавању у државне органе водити рачуна о томе да национални састав, заступљеност полова и број особа са инвалидитетом одслика у највећој мери структуру становништва (члан 9. став 3). *Законом о платама државних*

⁴³ „Службени гласник РС”, бр. 79/05, 81/05-исправка, 83/05-исправка, 64/07, 67/07-исправка, 116/08 и 104/09

службеника и намештеника⁴⁴ утврђен је начин одређивања основне плате (члан 7), начин одређивања основице за плату (члан 8), начин одређивања коефицијента и платне групе (члан 9), док су коефицијенти за плате одређени одредбама члана 13. Закона и сходно члану 14. одређује их руководилац решењем. Ни *Закон о радним односима у државним органима*⁴⁵, који уређује права и обавезе из радног односа запослених у органима територијалне аутономије и органима локалне самоуправе, а који се до доношења Закона државним службеницима примењивао на све запослене у државним органима не познаје могућност одређивања различите плате за исти рад, с обзиром на пол. Потребно је истаћи да у Републици Србији у јавном сектору нису забележени случајеви дискриминације жена. Управна инспекција приликом инспекцијских прегледа, а ни у поступку поступања по притужбама државних службеника односно грађана није уочила случајеве дискриминације државних службеника, односно намештеника, односно запослених у органима јединица локалне самоуправе с обзиром на пол.

180. Предходни *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености* је важио од 23. јула 2003. године до 22. маја 2009. године и заснивао се на начелу једнаке доступности, поступања и забране дискриминације у запошљавању. Гарантовао је једнаку доступност пословима и једнакост у поступку запошљавања жена и мушкараца (члан 8). Предвиђао је и могућност накнаде штете због дискриминације у запошљавању (члан 21).
181. Нови *Закон о запошљавању и осигурању за случај незапослености*, ступио је на снагу 23. маја 2009. године. Овај закон заснива се на начелу родне равноправности (члан 5). Исплата новчане накнаде се наставља за време: 1. трајања додатног образовања и обуке, у складу са индивидуалним планом запошљавања; 2. привремене спречености за рад утврђене према прописима о здравственом осигурању, али не дуже од 30 дана од дана настанка привремене спречености; 3. породилског одсуства, одсуства са рада ради неге детета и одсуства са рада због посебне неге детета, према прописима из области рада или другим прописима којима се регулише одсуство са рада (члан 73).
182. Инспекција рада, при Министарству рада и социјалне политике, имала је пријаве кршења права жена на породилском одсуству, у смислу да послодавац запосленој жени не изда решење о уређивању права на породилског одсуства и одсуства ради неге детета, као и неисплаћивања накнада зарада за време породилског одсуства и одсуства ради неге детета. Ови случајеви су се решавали приоритетно, налагањем послодавцу да се исплата изврши, а што је послодавац готово увек отклањао у датом року (у супротном инспектор рада подноси прекршајну пријаву). Као разлог неисплате зарада за време породилског одсуства и одсуства ради неге детета, послодавци наводе да често немају сопствена новчана средства за исплату ових давања заједно са зарадама осталим запосленима, а средства Фонда за здравствено осигурање се не уплаћују редовно тј. рефундирају послодавцу. Запажено је да послодавци са запосленим женама најчешће закључују уговоре о раду на одређено време, како би у случају породилског одсуства и одсуства ради неге детета, могли исти да откажу, због истека времена на који је закључен и на тај начин се ослободили плаћања законске обавезе. Било је случајева у којима се код отказа уговора о раду, као разлог, најчешће

⁴⁴ „Службени гласник РС”, бр. 62/06, 63/06-испр., 115/06-испр и 101/07

⁴⁵ „Службени гласник РС”, бр. 48/91, 66/91, 44/98-др.закон., 49/99- др.закон 34/01-др.закон, 39/02, 49/05-УСРС, 79/05-др.закон, 81/05-испр.др.закона и 83/05-испр.др.закона,

наводило непоштовање радне дисциплине како би се прикрио прави разлог за отказ, а то је трудноћа запослене.

183. Инспекторат за рад при Министарству рада и социјалне политике надлежан за случајеве дискриминације при запошљавању, истиче проблем доказивања ове врсте дискриминације.
184. Према *Кривичном закону* ко се свесно не придржава закона или других прописа, колективних уговора и других општих аката о правима по основу рада и о посебној заштити на раду омладине, жена и инвалида или о правима из социјалног осигурања и тиме другом ускрати или ограничи право које му припада, казниће се новчаном казном или затвором до две године (члан 163). Ко свесним кршењем прописа или на други противправан начин ускрати или ограничи право грађана на слободно запошљавање на територији Србије под једнаким условима, казниће се новчаном казном или затвором до једне године (члан 164). Лице одговорно за предузимање мера заштите на раду које се свесно не придржава закона или других прописа или општих аката о мерама заштите на раду услед чега може наступити опасност за живот или здравље запослених, казниће се новчаном казном или затвором до једне године (члан 169).
185. *Национална стратегија запошљавања за период 2005-2010. година*, предвиђа мере за подршку равноправности полова у погледу запошљавања и зарада и то:
- Осигурање поштовања заштитних одредби Закона о раду и оштро санкционисање свих облика његовог кршења,
 - Увођење стандарда за идентификацију различитих облика дискриминације при запошљавању и механизма за спречавање и санкционисање дискриминације,
 - Промовисање флексибилних облика запошљавања у циљу стварања могућности оптималног избора за родитеље,
 - Обезбеђење присупачних услуга везаних за бригу о деци млађој од седам година,
 - Шире увођење факултативних облика дневног боравка у школама за децу млађу од 12 година,
 - Посебну пажњу у оквиру активних мера на тржишту рада посветити самохраним родитељима, као и родитељима са нижим нивоима образовања.
186. *Национални акциони план запошљавања за период 2006-2008. година* - мере подршке равноправности полова у погледу запошљавања и рада захтевају доследну примену и оштро санкционисање кршења законских одредби, као и:
- Побољшање положаја и подстицање запошљавања жена на тржишту рада: обуке за предузетништво и менаџмент за жене, програм samozapošljavanja, регионални програми, флексибилно запошљавање, пилот пројекти за жене.
 - Веће укључивање жена у постојеће програме активних мера тржишта рада: вођење одвојених евиденција за жене и мушкарце, подстицање укључивања жена у програме активних мера тржишта рада.
187. *Национални акциони план запошљавања за 2009. годину*, предвиђа подстицање запошљавања жена кроз мере:
- Реализација програма и пројеката за незапослене жене
 - Укључивање незапослених жена у мере активне политике запошљавања
 - Финансијски подстицаји женама за оснивање и развој предузећа
188. Мере активне политике запошљавања подразумевају, у најширем смислу, посредовање у проналажењу посла и услуге саветовања, обуке и давање субвенција за запошљавање. Ове мере спроводи Национална служба за запошљавање да би

побољшала понуду радне снаге на тржишту рада организовањем обука, повећала тражњу за радном снагом давањем субвенција и побољшала функционисање тржишта рада путем посредовања у запошљавању.

189. Средства у буџету Републике Србије, која се издвајају за мере активне политике запошљавања, и поред чињенице да су повећавана (2007. године 1.950.983.950 динара, 2008. године 3.014.000.000 динара, 2009. године 3.500.000.000 динара) и даље су десетоструко мања у поређењу са развијеним земљама. У просеку та издвајања износе само 0,1%, БДП, што је веома ниско и недовољно.
190. Процент жена укључених у програме додатног образовања и обуке које спроводи НСЗ је већи од процента укључених мушкараца. Процент жена у укупном броју лица којима је додељена субвенција за samozapošljavanje - за почетак сопственог бизниса је још увек мали, иако су жене на бодовној ранг-листи под једнаким условима имале приоритет по основу пола.

Број лица и проценат жена обухваћених мерама које спроводи НСЗ

Мера	2007		2008		2009	
	Укупно лица	% жена	Укупно лица	% жена	Укупно лица	% жена
Програми додатног образовања и обуке	14.551	65,4	10.030	58,9	20.515	56,9
Субвенције за samozapošljavanje	5.465	39,6	3.386	36,1	5.303	41,1
Субвенције послодавцима за отварање нових радних места - регионални програми	4.108	49,6	8.668	50,9	6.429	47,3

НАПОМЕНА: Подаци за 2009. годину су укупни подаци о учешћу лица у мерама које спроводи НСЗ, које су финансиране из буџета РС и буџета АП Војводине.

191. У 2008. години Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са НСЗ реализовао је програм доделе субвенције за samozapošljavanje и ново запошљавање самохраним мајкама на територији АП Војводина. Одобрено је 18 захтева за samozapošljavanje и 27 захтева за ново запошљавање.
192. Почев од маја 2009. године до маја 2010. године Међународна организација за миграције (ИОМ) Београд у сарадњи са НСЗ спроводи пројекат Одрживи одговор тржишта рада на потребу за економском инклузијом жртава трговине људима. Очекује се да 20 жена, жртва трговине људима, буде укључено у активно тражење посла и стандардне програме запошљавања НСЗ, како би се обезбедила њихова инклузија на тржиште рада.
193. Анкета о радној снази - АРС, Републички завод за статистику - РЗС

АРС За лица радног узраста 15-64 година	2007 октобар		2008 октобар		2009 април		2009 октобар	
	мушка рци	жене	мушка рци	жене	мушка рци	жене	мушк арци	жене
Стопа запослености %	60,0	43,0	62,2	44,7	58,7	43,3	57,4	42,7
Стопа незапослености %	16,5	21,7	12,7	17,3	15,0	18,1	16,1	19,1
Стопа активности %	71,9	54,9	71,3	54,1	69,0	52,8	68,4	52,8
Стопа неактивности %	28,1	45,1	28,7	45,9	31,0	47,2	31,6	47,2

194. Смањивање разлика у стопама запослености и незапослености мушкараца и жена у периоду 2005.-2009. година указују да је политика запошљавања коју спроводи Република Србија дала резултате ка подстицању запошљавања жена. Разлика у стопи незапослености између жена и мушкараца у Републици Србији је у 2005. години према АРС износила 9,8 процентних поена, док је у октобру 2009. години смањена на 3 процентна поена. Потребно је напоменути да је, почев од 2008. године, дошло до промене методологије тј. до измене упитника у АРС, што је довело до тога да су разлике у показатељима стопе незапослености у 2007. и 2008. години веће него што су то реално биле (стопа незапослености мушкараца у октобру 2007. године износила 16,5% а у октобру 2008. године 12,7% док је стопа незапослености жена у октобру 2007. године износила 21,7% а у октобру 2008. године 17,3%). Разлике у стопи запослености и стопи активности мушкараца и жена су и даље веома велике, али постоји тренд постепеног смањивања.

Разлике у стопама мушкараца и жена у процентним поенима	2005 октобар	2006 октобар	2007 октобар	2008 октобар	2009 април	2009 октобар
Стопа запослености	20,4	18,6	17,0	17,5	15,4	14,7
Стопа незапослености	9,8	6,9	5,2	4,6	3,1	3,0
Стопа активности и неактивности	18,1	18,2	17,0	17,2	16,2	15,6

195. Према подацима Анкете о радној снази из априла 2009. године број незапослених мушкараца је већи од броја незапослених жена за око 10.000 лица, док је у октобру 2009. године ова разлика повећана на око 16.000 лица.

АРС За лица радног узраста 15-64 година	2007 октобар		2008 октобар		2009 април		2009 октобар	
	мушкар ци	жене	мушкар ци	жене	мушкар ци	жене	мушкар ци	жене
Запослени	1.461.559	1.064.011	1.523.387	1.122.835	1.405.626	1.081.108	1.391.876	1.058.767

Незапослени	288.982	295.234	221.737	235.468	248.039	238.820	266.427	250.562
Активно становништво	1.750.541	1.359.245	1.745.124	1.358.303	1.653.665	1.319.928	1.658.303	1.309.329
Неактивно становништво	683.841	1.114.600	703.447	1.153.645	741.731	1.178.255	764.949	1.172.608
Укупно становништво радног узраста	2.434.382	2.473.845	2.448.571	2.511.948	2.395.396	2.498.183	2.423.252	2.481.937

196. Према АРС, у структури запослених жена проценат samozапослених жена је повећан од 2007. до 2009. године, али је у истом периоду повећан и проценат жена помажућих чланова домаћинства, док насупрот томе опао проценат запослених радница. У поређењу са структуром запослених мушкараца уочљив је значајно већи проценат samozапослених мушкараца и значајно мањи проценат мушкараца помажућих чланова домаћинства.

Структура запослених АРС	2007 октобар		2008 октобар		2009 април		2009 октобар	
	мушка рци	жене	мушка рци	жене	мушка рци	жене	мушка рци	жене
Samozапослени	26,5	11,3	29,9	14,9	30,5	14,8	28,9	14,9
Запослени радници	70,4	76,8	66,2	70,1	65,1	70,3	66,5	70,8
Помажући чланови домаћинства	3,1	11,9	3,9	14,9	4,3	14,8	4,6	14,3

197. У 2007. и 2008. години долази до пада стопе незапослености жена старости 55-64 година, док је у априлу 2009. године незнатно повећана. Стопа запослености жена узраста 55-64 у априлу 2009. године износи 25,7 % и знатно је нижа у односу на укупну популацију жена која износи 43,3% , али је и стопа незапослености знатно нижа па у априлу 2009. године износи 6,2% што је знатно мање у односу на укупну популацију жена где је стопа незапослености 18,1%. Стопа неактивности жена старости 55-64 је нешто мања последњих година, али је и даље веома висока и у априлу 2009. године износи 72,6%. Старосни услов за одлазак у пензију у Републици Србији жене стичу пре мушкараца, па тако у старосној групи 55-64 већина жена стиче услов за пензију.

АРС Жене старости 55-64 година	2007 октобар	2008 октобар	2009 април
Стопа запослености %	22,0	26,3	25,7
Стопа незапослености %	8,6	5,9	6,2
Стопа активности %	24,1	27,9	27,4
Стопа неактивности %	75,9	72,1	72,6
Запослене	124.439	149.969	153.443
Незапослене	11.730	9.469	10.073
Активно становништво	136.169	159.438	163.516
Неактивно становништво	428.953	411.018	433.407
Укупно жена узраста 55-64	565.122	570.456	596.923

198. Број незапослених лица која први пут траже запослење је мањи од броја лица која су имала запослење. Према АРС из априла и октобра 2009. године број незапослених мушкараца је знатно већи од броја незапослених жена и то у категорији лица која су имала запослење. Око 42.000 незапослених мушкараца који су имали запослење је више у октобру 2009. године у односу на октобар 2008. године па се може закључити да је негативни утицај економске кризе на тржиште рада више погодио мушкарце који су у 2009. години више остајали без посла.

АРС Незапослени старости 15 и више година	2007 октобар		2008 октобар		2009 април		2009 октобар	
	Први пут траже запослење	Имали су запослење	Први пут траже запослење	Имали су запослење	Први пут траже запослење	Имали су запослење	Први пут траже запослење	Имали су запослење
Мушкарци	112.656	177.147	91.422	130.315	81.156	168.164	93.440	172.987
Жене	120.419	175.250	108.949	126.519	95.400	143.875	99.041	151.900
	233.075	352.397	200.371	256.834	176.556	312.039	192.481	324.887

199. Што се тиче лица која први пут траже запослење број жена је знатно већи од броја мушкараца. Број младих жена које први пут траже посао је већи од броја младих мушкараца мада је према подацима АРС из октобра у односу на април 2009. године дошло до смањења ове разлике. Стопа незапослености младих старости 15-24 година је веома висока и то нарочито младих жена.

Млади 15-24	2007 октобар			2008 октобар			2009 април		
	Општа 15-24	мушка рци	жене	Општа 15-24	мушка рци	жене	Општа 15-24	мушка рци	жене
Стопе									
Запослености %	18,7%	22,6	14,4	21,2%	26,3	15,7	16,8%	19,9	13,6
Незапослености %	43,7%	40,7	48,3	37,4%	32,2	45,1	40,7%	38,5	43,7

200. Република Србија је нарочиту пажњу усмерила запошљавању младих. Усвојен је Акциони план запошљавања младих 2009. године и формиран је Фонд за запошљавање младих који је посебно усмерен на младе без квалификација и теже запошљиве младе особе. Око 33% средстава одређених за мере активне политике запошљавања из буџета усмерено у 2009. години на Програм запошљавања и стручног оспособљавања приправника - младих до 30 година старости са квалификацијама. У Програм запошљавања и стручног оспособљавања приправника у 2009. године укључено је 55,5% жена.

201. Највећи број жена запослено је у секторима делатности: пољопривреда, шумарство и водопривреда 24,5%, трговина на велико и мало и оправке 17,7%, прерађивачка индустрија 15,3 % , здравствени и социјални рад 11,4%. Висина просечне нето зараде последњих пет година највиша је у сектору делатности финансијског посредовања и знатно је виша од зарада у осталим секторима делатности, а у овом сектору је број запослених жена знатно виши од броја запослених мушкараца. Изнад просечне нето зараде у Републици Србији су и зараде у секторима делатностима: производња електричне енергије, гаса и воде; вађење руда и камена; државна управа и социјално осигурање; послови с некретнинама, изнајмљивање; саобраћај, складиштење и везе; здравствени и социјални рад; образовање. Укупно је у овим секторима делатности запослено 32,8 % жена од укупно запослених жена и 25,8% мушкараца од укупно запослених мушкараца. У осталим секторима делатностима је просечна нето зарада испод републичког просека.

Ранг сектора делатности, према висини нето просечне зараде у 2008. години према РЗС и структура запослених лица према сектору делатности према АРС.	Мушкарци	Жене
1. Финансијско посредовање	1,5	3,2
2. Производња електричне енергије, гаса и воде	2,2	0,5
3. Вађење руда и камена	1,8	0,3
4. Државна управа и социјално осигурање	4,8	4,8
5. Послови с некретнинама, изнајмљивање	3,1	3,3
6. Саобраћај, складиштење и везе	7,4	2,7
7. Здравствени и социјални рад	2,7	11,4
8. образовање	2,3	6,6
9. Друге комуналне, друштвене и личне услужне активности	4,6	4,1
10. Трговина на велико и мало, оправка	13	17,7
11. Грађевинарство	10,2	1,6

12. Пољопривреда, шумарство и водопривреда	23,6	24,5
13. Прерађивачка индустрија	20,0	15,3
14. Хотели и ресторани	2,7	3,6
15. Рибарство	0,1	0
Укупно	100	99,6

202. Према подацима РЗС из 2007. године, просечне зараде жена више су у следећим секторима делатности: грађевинарство, саобраћај складиштење и везе; послови са некретнинама и друге комуналне, друштвене и личне услужне активности. У свим осталим секторима делатности више су зараде мушкараца.
203. Што се тиче прихода старијих запослених лица не постоји разлика у обрачуну зарада за мушкарце и жене, подједнако се добија проценат увећања зараде у односу на године радног стажа.
204. Економска транзиција је женама у Републици Србији донела много промена и углавном погоршање положаја. Све више жена ради у најслабије плаћеним привредним гранама и услужним делатностима, уз раст јаза између плаћеног рада мушкараца и жена. Недовољна плаћеност жена је више изражена у просвети, здравству и социјалном осигурању, где су жене запослене у великом броју. Разлике у плати су се последњих година прошириле на све категорије запослености. *Истраживање Београдског центра за људска права*⁴⁶ показује да 90% жена мисли да мушкарци лакше добијају посао, а 63% верује да мушкарци зарађују више него жене.
205. У нарочито неповољној ситуацији су мајке с децом, а жене се више него мушкарци суочавају и са старосном дискриминацијом. Послодавци избегавају да запошљавају жене које имају више од 40 година, те оне, након губитка претходног радног места, скоро да немају шансу да нађу ново запослење. С обзиром да у већини случајева не испуњавају услове за пензионисање, остају без редовних личних примања.
206. Присутна је и феминизација сиромаштва, испод линије сиромаштва налази се 52,1% жена док је мушкараца 47,9%. Свака трећа запослена жена стрепи од губитка посла, а највише стрепе запослене у приватним фирмама, 47%.⁴⁷ Многе жене раде без уговора о раду, без плаћеног радног стажа и доприноса за пензијско, социјално и здравствено осигурање, без права на одсуство на раду и плаћен годишњи одмор и без икакве заштите на раду.
207. Економски положај жена одређује и чињеница да је знатно више жена радница него жена послодаваца. Најмање је два пута више мушкараца послодаваца него жена послодаваца. Подаци за 2007. годину показују да на 100 мушкараца послодаваца долази 50 жена.⁴⁸
208. Веома мали проценат жена сматра да се синдикати озбиљно баве правима и положајем радника, а само 11%, да се синдикати озбиљно и посвећено баве положајем жена и заштитом њихових права. Ниско поверење у синдикате очигледно је и из чињенице да је само 13% жена навело да би се обратило синдикату у случају узнемиравања на послу, а 8%, у случају сексуалног узнемиравања на послу.⁴⁹
209. Чест вид дискриминације жена је непризнавање и невредновање њиховог рада у довољној мери. У Републици Србији је присутан тзв. ефекат „стакленог плафона“, где

⁴⁶ Истраживање јавног мњења: „Радна права и дискриминација – упознатост и ставови жена у Србији”.

⁴⁷ *Ибид.*

⁴⁸ *Ибид.*

⁴⁹ *Ибид.*

жене виде могућности за унапређење, али их од тог циља дели наизглед невидљива баријера (стаклени плафон).

210. Жене су много мање заступљене на високим менаџерским функцијама. Често број запослених жена у компанијама и великим предузећима задовољава стандарде, али у суштини жене су много ређе на позицији доносилаца одлука. Жене често бивају искључене из избора приликом запослења и унапређења због свог брачног стања или због старости, без обзира што стручношћу задовољавају све услове. Прихватају мање атрактивне и лошије плаћене послове, пристају и на уговоре у којима стоје противзаконити услови, на пример „да неће остати трудне“.
211. Београдски центар за људска права спровео је истраживање, чији су резултати показали да је број случајева у којима жене траже заштиту радних права пред домаћим судовима у великој је диспропорцији са перцепцијом жена о стварном броју кршења ових права у пракси.⁵⁰
212. Користећи *Закон о слободном приступу информацијама од јавног значаја*⁵¹, Београдски центар за људска права обратио се на адресу 130 судова у Србији са захтевом за увид у поступање ових судова у предметима који се односе на повреду радних права.⁵² Добијено је 102 одговора, који су показали да чак пред 58 судова нема поступака. У току су 12 радних спорова и 62 кривична поступка. Анализа добијених одговора показала је да су жене тражиле заштиту својих права пред судовима у 35 случајева. Разлози за то су, поред страха од губитка посла и трајне или веома дуге немогућности за налажење новог запослења, и недовољно познавање својих законом гарантованих права, високи трошкови поступка и непостојање друштвених механизма који би спречили виктимизацију учесница ових поступака. Наведени узроци најтеже и најчешће погађају жене које се налазе у најугроженијем положају (нпр. жене нижег степена образовања, жене погођене сиромаштвом, жене незапослене током дужег временског периода, жене неквалификоване за обављање послова за којима постоји потреба на тржишту, жене са инвалидитетом).

Сексуално узнемиравање

213. Према Закону о равноправности полова узнемиравање јесте сваки нежељени вербални, невербални или физички акт, учињен са намером или који има за последицу повреду достојанства и изазивање страха или стварање непријатељског, понижавајућег, деградирајућег или увредљивог окружења, заснован на полу (Члан 10. став б); сексуално узнемиравање јесте нежељени вербални, невербални или физички акт сексуалне природе, учињен са намером или последицом повреде личног достојанства, стварања застрашујућег, непријатељског, деградирајућег или увредљивог окружења, заснован на полу (Члан 10. став 7) сексуално уцењивање јесте свако понашање одговорног лица које, у намери тражења услуга сексуалне природе, уцени другог да ће у случају одбијања пружања тражених услуга против њега или њему блиског лица изнети нешто што може шкодити њеној или његовој части или угледу (члан 10. став 8).
214. Закон о равноправности полова у делу под називом Запошљавање, социјална и здравствена заштита, прописује да узнемиравање, сексуално узнемиравање или

⁵⁰ Истраживање јавног мњења: „Радна права и дискриминација – упознатост и ставови жена у Србији”

⁵¹ „Службени гласник РС”, бр. 120/04; 54/07 и 104/09

⁵² Захтев је био ограничен на испитивање повреда следећих законских чланова: 18–21 Закона о раду, 163–169 и 128 Кривичног законика.

сексуално уцењивање на раду или у вези са радом које чини запослени према другом запосленом сматра се повредом радне обавезе која представља основ за отказ уговора о раду, односно за изрицање мере престанка радног односа, као и основ за удаљење запосленог са рада. О околностима које указују да је изложен узнемиравању, сексуалном узнемиравању или сексуалном уцењивању запослени писменим путем обавештава послодавца и тражи ефикасну заштиту (члан 18).

Члан 12.

Унапређење здравствене заштите жена и девојчица

Закључни коментари и препоруке 33-34

215. *Закон о забрани дискриминације* забрањује дискриминацију лица или групе лица с обзиром на њихово здравствено стање, као и чланова њихових породица. Дискриминација нарочито постоји ако се лицу или групи лица због њихових личних својстава неоправдано одбије пружање здравствених услуга, поставе посебни услови за пружање здравствених услуга који нису оправдани медицинским разлозима, одбије постављање дијагнозе и ускрате информације о тренутном здравственом стању, предузетим или намераваним мерама лечења или рехабилитације, као и узнемиравање, вређање и омаловажавање у току боравка у здравственој установи (члан 27).
216. Према *Закону о равноправности полова* приликом остваривања права на здравствену заштиту забрањена је дискриминација по основу пола. Република Србија обезбеђује здравствену заштиту жена и мушкараца оснивањем здравствених установа на примарном, секундарном и терцијарном нивоу, у складу са законом којим се уређује здравствена заштита. Здравствена заштита жена обухвата нарочито: превенцију и рано откривање болести; здравствену заштиту у вези са планирањем породице, у току трудноће, порођаја и материнства; здравствену заштиту у случају болести и повреда, у складу са законом којим се уређује здравствена заштита (члан 24). Установе социјалне и здравствене заштите дужне су да организацију рада и распоред радног времена прилагоде потребама корисника (члан 25).
217. Према *Закону о равноправности полова*, у односу на рађање, свако лице у генеративном добу има право на здравствену заштиту и пружање здравствених услуга које се односе на планирање породице, без обзира на пол. Партнери су равноправни у планирању броја деце, приступу информацијама, образовању и средствима која им омогућавају коришћење ових права. Дискриминацијом се не сматрају посебне мере којима се подстиче рађање и посебне мере заштите и унапређења репродуктивног здравља жена (члан 28).
218. *Законом о јавном здрављу* уређују се остваривање јавног интереса, стварањем услова за очување и унапређење здравља становништва путем свеобухватних активности друштва усмерених на очување физичког и психичког здравља становништва, очување животне и радне околине, спречавање настанка и утицаја фактора ризика за настанак поремећаја здравља, болести и повреда, начин и поступак, као и услови за организацију и спровођење јавног здравља (члан 1).
219. *Законом о лечењу неплодности поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења*⁵³ уређују се услови, начин и поступак лечења неплодности код жена и мушкараца поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења (БМПО) ради зачећа

⁵³„Службени гласник РС”, број 72/09

детета, надзор над спровођењем овог закона и обављање одређених послова државне управе у области лечења неплодности поступцима биомедицински потпомогнутог оплођења, као и друга питања од значаја за спровођење поступака биомедицински потпомогнутог оплођења (члан 1). Начело једнакости остварује се обезбеђивањем једнаких услова како за мушкарца тако и за жену за лечење неплодности поступцима БМПО, у складу са овим законом (члан 8). Начело заштите људског достојанства остварује се спровођењем поступка лечења неплодности применом БМПО уз чување људског достојанства, права на приватност, очување здравља, добробити и права будућег детета (члан 10). Право на лечење неплодности поступцима БМПО имају пунолетна и пословно способна жена и мушкарац који воде заједнички живот у складу са законом којим се уређују породични односи – супружници, односно ванбрачни партнери и који су, с обзиром на године живота и опште здравствено стање, способни да врше родитељску дужност и који су у таквом психо-социјалном стању на основу кога се оправдано може очекивати да ће бити способни да обављају родитељске дужности, у складу са законом, у интересу детета. Заједница живота мора постојати у моменту уношења полних ћелија, односно ембриона у тело жене. Изузетно, право на лечење неплодности поступцима БМПО има и пунолетна и пословно способна жена која сама живи и испуњава услове, уз споразумну сагласност министра надлежног за послове здравља и министра надлежног за породичне односе, ако за то постоје нарочито оправдани разлози. Забрањено је у поступак БМПО укључити жену која по годинама живота и општем здравственом стању није способна да рађа, односно која је у старосној доби која није примерена за рађање (члан 26).

220. Влада је 24. априла 2009. донела *Уредбу о Националном програму здравствене заштите жена, деце и омладине*⁵⁴ којом даје подршку настојањима на очувању и унапређењу здравља жена током трудноће, порођаја и материнства и здравља деце и омладине. Овај документ дефинише основне циљеве, приоритетне активности и правце развоја здравствене заштите жена, деце и омладине у Републици Србији.
221. Принципи на којима је Програм заснован јесу: праћење животног тока; једнакост и приступачност; узрасно и родно сензитивни приступ у пружању здравствене заштите; заштита људских права; брига за осетљиве групације; учешће заједнице; учешће појединаца; партнерство за здравље (међусекторска сарадња); квалитет рада служби за здравствену заштиту жена, деце и омладине и јединствен здравствени информациони систем.
222. Популационе групације на које се Програм односи јесу: жене у вези са планирањем породице, трудноћом, порођајем и материнством; новорођенчад и одојчад; деца до навршене четврте године живота; деца предшколског и млађег школског узраста; омладина до пунолетства; млади после пунолетства до 26 година. Програм има за циљ очување и унапређење здравља применом мера и активности примарне, секундарне и терцијарне превенције, засноване на доказима.
223. Програмске целине од посебног значаја: унапређење и заштита менталног здравља, здравствена заштита деце и омладине са акутним и ургентним стањима и обољењима од већег социјално-медицинског значаја; здравствена заштита деце и омладине са хроничним обољењима и стањима и инвалидношћу, обједињене су са целинама по наведеним популационим групацијама које прате животни ток, од пре рођења до узраста младих одраслих особа. За сваку програмску целину дефинисан је један или више општих циљева.

⁵⁴ „Службени гласник РС”, број 28/09

224. Здравствена заштита жена у вези са планирањем породице, трудноћом, порођајем и материнством усмерена је ка реализацији Националних миленијумских циљева развоја до 2015. године: смањењу матерналног морталитета и стопе морталитета жена фертилног доба, посебно од малигних болести; смањивању стопе морбидитета од полно преносивих инфекција и ХИВ-а; повећању обухвата превентивним прегледима и употреби савремених контрацепцијских средстава и метода; свеобухватној здравственој заштити трудних жена; очувању здравља труднице и плода.
225. У периоду од 1997. до 2007. године удео жена репродуктивног доба смањено се са 24,5 % на 23,4 %. У истом периоду развијани су и унапређивани програми и пројекти из области промоције здравља с циљем едукације будућих родитеља и мотивисања за развијање хуманих односа међу половима и одговорног родитељства.
226. Влада је 31. јануара 2008. године усвојила Стратегију подстицања рађања којом су утврђене мере и носиоци активности ради остваривања стратешких циљева који су од изузетног значаја за демографски развој Србије. Стратегија представља националну платформу за борбу против ниског наталитета којом су дефинисане мере, активности и механизми који за циљ имају ублажавање економске цене подизања детета, усклађивање рада и родитељства, снижавање психолошке цене родитељства, промоцију репродуктивног здравља адолесцената, борбу против неплодности, здраво материнство, популациону едукацију и активирање локалне самоуправе.
227. У службама домова здравља за здравствену заштиту жена остварује се низак обухват жена старијих од 15 година превентивним гинеколошким прегледом (10,3% у 2007. години). У истој години, саветовалишту за планирање породице обратило се само око 5% жена фертилног доба. У саветовалишту за труднице највећи број посета остварен је у прва три месеца трудноће, однос првих и поновних посета је 1: 6,5 у 2007. години, што указује да су труднице редовније пратиле своје здравствено стање. Поливалентна патронажна сестра је остварила 0,8 кућних посета по трудници, што је недовољан обухват. Последњих година бележи се тренд раста кућних посета поливалентне патронажне сестре бабињари и усклађивање са утврђеним обимом и садржајем рада поливалентне патронажне службе (4,7 посета по бабињари, уз обухват од близу 80%, у 2007. години).
228. Обољења и стања у вези са трудноћом, рађањем и бабињама бележе стални пад, као и укупан број услуга у саветовалиштима за труднице, што је у складу са падом стопе фертилитета и наталитета. Пропорција царских резова на сто порођаја код једноплодних трудноћа у 2007. години износила је 18,04%.
229. Према доступним подацима матернални морталитет (смртни исход жена у вези трудноће, порођаја и бабиња) као редак догађај, варира из године у годину, са тенденцијом смањења. Однос матерналне смртности, исказан као петогодишњи просек, 2000-2005. године у Републици Србији износио је 5,6, што је на нивоу просека европског региона, али још увек више од просечне вредности земаља Европске уније, као и у односу на циљ који је предвиђен Миленијумским циљевима развоја (4,9 до 2015. године). Процењује се да је матернални морталитет већи за 10% у односу на званичне податке, што се објашњава подрегистрацијом због неправилног шифрирања и неприказивања смртних исхода који су се десили ван породилишта. Водећи узроци умирања мајки током трудноће, на порођају и у пуерперијуму у Републици Србији за период 1997-2005. године су: постпартална хеморагија и компликације које су се јавиле током порођаја што укључује прееклампсију, еклампсију, крварење и руптуру матере.

230. Међу бројним напредним покретима у свету издваја се иницијатива названа *Болница пријатељ беба* („*baby friendly hospital*”), која подразумева примену стратегије СЗО и УНИЦЕФ-а „Десет корака до успешног дојења”: информисаност труднице, односно будућих родитеља о исхрани, нези, заштити физичког и психичког здравља жене (труднице - породиле - дојиље) и детета (плода - новорођенчета - одојчета); припреме за порођај и родитељство у школама за родитељство, односно школама за труднице и кроз психофизичку припрему, укључујући могућност безболног порођаја и присуства партнера на порођају, као и стварање услова да беба буде са мајком током боравка у болници као и да мајка доји бебу на захтев. Постојећи концепт *Болница пријатеља беба* једна је од приоритетних активности стварањем нове савремене концепције у складу са најбољим праксама у свету.
231. Као приоритетни проблеми истичу се низак обухват жена старијих од 15 година превентивним гинеколошким прегледом: низак обухват жена генеративног доба радом саветовалишта за планирање породице и недовољан обухват трудница првом посетом гинекологу у првом триместру трудноће.
232. У оквиру општег циља - Очување и унапређење здравља жена репродуктивног доба, конкретизована су четири специфична циља: очување и унапређење здравља жена пре трудноће; очување и унапређење здравља жена у току трудноће; обезбеђивање одговарајуће здравствене заштите и најбољих услова за порођај и рођење детета и очување и унапређење здравља жена после порођаја.
233. Достижање резултата Програма, који су подељени на краткорочне и дугорочне, очекује се до 2015. године.
234. Очекивани краткорочни резултати јесу: прилагођавање постојеће доктрине здравствене заштите жена у вези са материнством, деце и омладине актуелним демографским, епидемиолошким и друштвеним карактеристикама, као и савременим научним и технолошким достигнућима медицинских и других наука у овој области; усмеравање од доминантно клиничког ка јавно-здравственом, односно промотивно-превентивном приступу у примарној здравственој заштити уз јачање тимског рада здравствених радника и здравствених сарадника, појединаца, породице, локалне самоуправе, удружења, јавних гласила; усклађивање обима коришћења здравствене заштите са могућностима али и специфичним и актуелним потребама ове популације; обезбеђивање праведности у доступности и коришћењу здравствене заштите деци, омладини и женама у вези са материнством а посебно за осетљиве групације; јачање започетих активности на унапређењу организације, развијању и примени квалитетније, ефективније и ефикасније здравствене заштите деце и омладине свих узраста и жена у вези са материнством, на свим нивоима здравствене заштите.
235. Дугорочни резултати Програма усмерени су на: смањивање неједнакости у доступности и коришћењу здравствене заштите између: села и града, управних округа, између полова, у односу на припаднике ромске националности, особа са инвалидитетом и маргинализованих група; остваривање пуног здравственог и развојног потенцијала за децу и омладину, као и активно учешће у промоцији и очувању сопственог здравља.; унапређење система здравствене заштите за боље здравље угрожених и рањивих групација становништва (деце, омладине и жена у вези са материнством); изградњу неопходних капацитета за побољшање и заштиту здравља жена у вези са материнством, деце и омладине на најбољи и најефикаснији начин и унапређење квалитета рада, праћења и процене, као и развој здравственог информационог система.

236. Средства потребна за спровођење овог програма обезбедиће се из буџета Републике Србије. Средства намењена за спровођење Програма одређиваће се сваке године у зависности од динамике коришћења средстава и планираних активности за текућу годину.
237. У 2009. години Влада је усвојила Национални програм Србија против рака; Национални програм за превенцију рака грлића материце; Национални програм за превенцију рака дојке и Национални програм за превенцију колоректалног карцинома.
238. У априлу 2009. године Министарство здравља и Републички завод здравственог осигурања су уз подршку појединих фармацеутских компанија и неких медијских кућа покренули Националну кампању *Србија против рака*. У Републици Србији годишње оболи око 4.000 жена од рака дојке, око 1.400 од рака грлића материце и око 1.500 од рака дебелог црева. Рак дојке представља 25% свих малигних тумора у Србији. У оквиру ове кампање донирани су мобилни мамографи Институту за онкологију и радиологију Србије у Београду, Клиничком центру у Нишу и Општој болници у Параћину. Велики успех је постигнут применом мобилних мамографа, који покривају мање развијена подручја Републике Србије, где је до краја 2009. године обављено 5.000 прегледа, а жене све више постају свесне важности превентивних прегледа. Кампања је изузетно медијски заступљена, уз учешће бројних јавних личности.
239. Према подацима Министарства здравља у Републици Србији је 2.414 особа заражено вирусом ХИВ, једна трећина су жене. Процењује се да је ХИВ позитивно 3.000 особа, што указује да је један део нерегистрованих. Највећи проценат ХИВ позитивних особа (57%) је у старосној доби између 25 и 39 година. Број оболелих и умрлих од ове болести у протеклих 10 година је у благом паду, захваљујући унапређеном лечењу. Дошло је до промене у комплетној епидемиолошкој слици ХИВ заразе у погледу преносивости, све више је особа које су се вирусом ХИВ заразиле сексуалним путем, а до 1999. године болест се највише преносила међу наркоманима. Уочен је проблем да су нови случајеви заражених особа регистровани тек када су и оболели.
240. Према ревидираним подацима централног регистра оболелих и умрлих од *AIDS -a* на територији Републике Србије, од почетка епидемије, 1985. године, закључно са 2009. годином укупно је регистровано 1.489 случајева *AIDS-a* (61% свих регистрованих ХИВ позитивних особа). Такође, у истом периоду 970 особа је умрло од *AIDS-a* (65% свих оболелих од *AIDS-a*). У 2009. години регистроване су 52 особе новооболеле од *AIDS-a* (инциденција 0,71/100.000 становника), док је 25 особа умрло од *AIDS-a* (морталитет 0,34/100.000, односно 48% умрлих у односу на новооболеле у 2009. години). У 2009. години регистроване инциденција и морталитет од *AIDS -a* су на сличном нивоу као 2005. и 2006. године. Од 25 умрлих особа од *AIDS-a* током 2009. године три су са територије Војводине, а 17 (68%) из Београда. Однос полова међу умрлима од *AIDS -a* износи 4 : 1 (20М: 5Ж), док је највећи број умрлих регистрован у узрасту 30-59 година (18 особа тј. 72%). У узрасној групи 20-29 година регистроване су три особе умрле од *AIDS-a* (морталитет 0,30/100.000). У односу на трансмисивну категорију највећи број умрлих регистрован је у популацији интравенских корисника дроге (12 особа тј. 48%), а затим међу особама које су инфициране ХИВ-ом сексуалним путем (9 особа, односно 36%), док код једне осмине умрлих није пријављен начин трансмисије ХИВ-а (3 особе тј. 12%). Међу новооболелима од *AIDS-a*

током 2009. године регистровано је 14 смртних исхода (27%), док је код 11 умрлих лица *AIDS* дијагностикован у периоду од 1998. до 2008. године.⁵⁵

241. Глобални фонд за борбу против ХИВ-а, туберкулозе и маларије у Републици Србији је у претходне две године, одобрио два петогодишња пројекта, у укупном износу од око 20 милиона евра за борбу против сиде. Један пројекат спроводи Министарство здравља, а други Министарство здравља и Омладина ЈАЗАС-а.

242. Кампању под називом „И плус и минус!“ организовали су и спровели: Министарство здравља, кроз Пројекат за борбу против ХИВ-а, који се финансира из средстава Глобалног фонда за борбу против сиде, туберкулозе и маларије, и Институт за јавно здравље Србије. Са комерцијалним сексуалним радницама/цима (КСР) на пројекту се ради кроз:

- Пројекат „Превенција ХИВ/ППИ, програм смањења штете међу комерцијалним сексуалним радницама/радницама у Београду“ који спроводи Асоцијација за борбу против сиде – ЈАЗАС
- Пројекат „Услуге превенције ХИВ-а, смањење штете међу комерцијалним сексуалним радницама у Крагујевцу“ који спроводи Омладина ЈАЗАСа Крагујевац
- Пројекат „Услуге превенције ХИВ-а, смањење штете међу комерцијалним сексуалним радницама/цима(КСР) у Нишу“ који спроводи Тимочки омладински центар (ТОЦ)
- Пројекат „Превенција ХИВ/СИДЕ међу комерцијалним сексуалним радницама/цима (КСР) у Суботици“ који спроводи Омладина ЈАЗАСа Нови Сад
- Пројекат „Програм смањења штете међу комерцијалним сексуалним радницама/радницама (КСР) у Новом Саду“ који спроводи Превент

243. Став о особама оболелим од ХИВ је промењен, али се оне и даље суочавају са дискриминацијом. Оцена Министарства здравља је да се у борби против инфекције ХИВ-ом највише променила свест грађана Републике Србије, захваљујући свакодневним активностима широм земље у борби против ове болести, и да је то најбољи пример мултисекторске сарадње и партнерства, која поред активности ресорног министарства укључује и агенције Уједињених нација, међународне, невладине и верске организације.

Члан 13.

Унапређење положаја жена у привредном и друштвеном животу

244. Подстицање привредног развоја у Републици Србији врши се кредитирањем привредних субјеката одобравањем дугорочних и краткорочних кредита преко Фонда за развој Републике Србије, и то :

- Start up кредити за почетнике реализују се кроз кредитирање предузетника и кредитирање правних лица. Кредити за почетнике намењени су првенствено младима и средство обезбеђења ових кредита за младе не мора да буде хипотека на имовину, коју млади људи често не поседују. Кредити Фонда за развој доступни су подједнако и мушкарцима и женама, али је број жена који подносе захтев за кредит мањи од броја захтева који подносе мушкарци па је тако и број склопљених

⁵⁵ Извор података: Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут“
Извештај о заразним болестима у 2009. години на територији Републике Србије

уговора о додели кредита мањи. Број склопљених уговора Фонда за развој о кредитирању жена почетница у бизнису се повећава из године у годину и износи 30% - 40 % од укупно одобрених кредита.

- Кредити за подстицај и развој предузећа и предузетништва у најнеразвијенијим општинама у Републици Србији одобравају се ради изградње нових објеката, проширења капацитета постојећих објеката и проширења пословања постојећих занатских радњи. Што се тиче кредита додељених предузетницима у неразвијеним регионима учешће жена износи нешто преко 20%.

245. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова у априлу 2008. године почео је са спровођењем пројекта „Ка политици родног буџетирања у АП Војводине“, у оквиру ког су анализирани програми за подстицање запошљавања и самозапошљавања који се финансирају из буџета АП Војводине, ради оцене њихове доступности женама и мушкарцима. У оквиру овог програма израђене су препоруке за укључивање родне перспективе у ове програме. Поред овога, Покрајински секретаријат за финансије је приликом издавања упутства за израду буџета АП Војводине за 2009. годину, издао препоруку свим покрајинским органима да тамо где је то могуће и где сматрају да је потребу изразе родну компоненту приликом састављања буџета. Дугорочни циљ Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова који се спроводи у оквиру програма родног буџетирања је да све покрајинске политике и програми преиспитају са становишта њиховог утицаја на жене и мушкарце, као и да брига о остваривању родне равноправности буде задатак и редован посао свих који креирају и спроводе политике тако да су оне доступне женама и мушкарцима на територији Аутономне покрајине Војводине. У складу са овим циљем, Покрајински секретаријат је обезбедио обуку о увођењу родне перспективе у програме и политике за доносиоце одлука у покрајинског управи и посланике Скупштине Аутономне покрајине Војводине.

246. Пројекат Гаранцијског фонда Аутономне покрајине Војводина под називом Подршка радно неактивним женама и женама предузетницама започет је у новембру 2006. године са циљем да обезбеди подршку радно неактивним женама и женама предузетницама које делатност обављају мање од три године, обезбеђивањем кредитних линија под повољним условима и гарановањем за уредно враћање кредита које одобравају пословне банке. У реализацију пројекта укључени су и Регионални центар за друштвено-економски развој-Банат, Академија женског предузетништва из Кикинде, Зрењанински едукативни центар и Регионална агенција за развој МСП „Алма-Монс“ Нови Сад, кроз пружање стручне помоћи будућим апликантима. До краја 2009. године издато је укупно 132 гаранције и ангажован је гарантни потенцијал у укупном износу од 175.083.671 динара. Кроз ову активност Фонда је омогућено отварање 518 нових радних места. Ове конкурсне активности подржала је Banca Intesa a.d. Beograd, обезбедивши кредитну линију у висини конкурсима утврђеног гарантног потенцијала. За овај пројекат Гаранцијског фонда, Аутономна покрајина Војводина је 2008. године добила награду за промоцију социјалне кохезије кроз економски развој, од стране Конгреса локалних и регионалних власти при Савету Европе.

247. Према *Закону о финансијској подршци породицама са децом*⁵⁶ родитељски додатак остварује мајка за прво, друго, треће и четврто дете под условом да је држављанин Републике Србије, да има пребивалиште у Републици Србији и да остварује право на здравствену заштиту преко РЗЗО-а. Изузетно, ако мајка има троје деце, а у следећем порођају роди двоје или више деце, оствариће право на родитељски додатак и за свако

⁵⁶ „Службени гласник РС“, 16/02, 115/05 и 107/09

рођено дете у том порођају, а на основу посебног решења министарства надлежног за социјална питања.

248. *Закон о равноправности полова* предвиђа равномерну заступљеност полова у **спорту** и прописује да су образовне установе дужне да обезбеде једнаке услове за активно бављење спортом, независно од пола, и да предузимају мере подстицања физичког вежбања и спортских активности за девојчице и жене. Спортске организације и удружења дужни су да обезбеде равноправан третман полова у развијању и финансирању спортских активности. Спортске организације и удружења дужни су да обезбеде равноправну заступљеност полова у органима управљања тих организација и удружења (члан 34).
249. Стратегија развоја спорта у Републици Србији за период 2009-2013. године је усвојена 27. новембра 2008.године. Као први циљ у области жене у спорту је Остваривање родне и полне равноправности и масовности женског спорта и стварање средине у којој се девојчице и жене друштвено и социјално афирмишу у спортском раду на свим нивоима и осећају безбедно у спортским активностима а активности усмерене ка реализацији ових циљева су спровођење програма информисања о користима бављења спортом и континуирана едукација о здравствено-корисним утицајима спорта на женску популацију свих старосних група и организовање трибина и кампања ради подизања свести тренера, функционера, родитеља и спортиста о озбиљности проблема недовољне ангажованости жена у спортским организацијама. Други циљ је Развој научних истраживања о женском спорту а активности у оквиру овог циља су: Спровођење научних истраживања о женском спорту и утицају спортских активности на жене и Одржавање стручних скупова о примени резултата научних истраживања у женском спорту. Трећи циљ је Постојање програма развоја и унапређења женског спорта а предвиђена активност је: Учешће свих спортских чинилаца у припреми и спровођењу програма развоја и унапређења женског спорта. Четврти циљ је Увођење обавезне партиципације жена у свим одборима, комисијама и радним телима спортских организација са активношћу која се односи на доношење препоруке Владе/надлежног министарства о пожељном проценту партиципације жена у складу са светским и европским стандардима.
250. Министарство омладине и спорта је 2008. године спровело анализу капацитета омладинских удружења и организација у којој је, између осталог, анализирана и полна структура чланства омладинских удружења. Анализа извршена над 266 активних омладинских организација цивилног друштва показала је да више од половине организација имају равномерну заступљеност жена и мушкараца, док свега неколико организација има потпуно хомогену полну структуру. Исти резултати показују значајну полну неравноправност која се може уочити на нивоу одлучивања. У свакој другој организацији (49,8%) већину чланова управљачког тела чине мушкарци, док жене чине већину у свакој трећој организацији (33,7%). Разлика постаје још очигледнија ако се имају у виду организације којима искључиво управљају мушкарци (8,6%), односно жене (4,1%)“.
251. У *организацијама за младе* жене и мушкарци су потпуно равноправно заступљени у управљачким телима. У половини организација (48,5%) већину чине жене, а у исто толико организација већину чине мушкарци. У *организацијама младих* (у којим 2/3 чланства чине млади од 15-30 година) мушкарци у готово три четвртине организација (70,2%) доминантно заузимају управљачке позиције, а жене само у 25,5% организација.

252. Досадашња истраживања су показала да постоји значајно мањи проценат заступљености жена у спортском систему Републике Србије. Од укупно 11.053 запослених у спортским организацијама, 931 су жене, од чега 90% чине запослене у заједничким службама (рачуноводство, преводиоци, секретари...).
253. Фонд за младе таленте је у саставу Министарства омладине и спорта од августа 2008. године. База података Фонда за 2009. годину, показује да је на конкурс за стипендирање до 1.000 најбољих студената завршне године основних академских студија и мастер студија са факултета и универзитета, стипендије добило 361 младић и 639 девојака.

Члан 14.

Положај жена на селу

254. У Републици Србији од укупног броја жена 42,75% живи у мешовитим или сеоским насељима. У односу на мушкарце, у мешовитим или сеоским насељима, живи 50,33 % жена.
255. У многим истраживањима током 2008. године упоредна анализа руралног и урбаног становништва показује да постоје велике разлике између ове две популације. Процент становништва које живи испод линије сиромаштва више је него двоструко већи у руралним подручјима (9,8%) него у урбаним (4,3%); просечна потрошња у градским подручјима већа је за око 25% него у руралним подручјима. Половина становника у руралним подручјима процењује да није задовољно квалитетом свог живота. Оваква оцена заснива се на ниској доступности и квалитету здравствене заштите, образовних и културних институција и других услуга.
256. Степена економског развоја и животни стандард у југоисточној Србији је на нижем нивоу у односу на просек Републике Србије. Рурално становништво у југоисточној Србији одликује највећи проценат сиромашних у Републици Србији. Процент сиромашних у овој групи износи 18,7%, у односу на 9,8% сиромашних у укупном руралном становништву и 8,6% сиромашних у урбаној популацији југоисточне Србије.
257. Разлика у стопама незапослености и запослености између мушкараца и жена у руралној популацији југоисточне Србије већа је него у општој и руралној популацији, што чини да у овој групи положај жена на тржишту рада буде још неповољнији у односу на већ лош положај жена у Републици Србији. У 2008. години проценат рањиве запослености руралног становништва југоистичне Србије досеже чак 54,8% (према 47,6% у руралној популацији и 31,2% у укупној популацији). Рурално становништво југоисточне Србије и у 2009. години задржава статус веће рањивости и лошијег положаја према основним индикаторима тржишта рада у односу на укупно рурално становништво. Стопа незапослености ове групе становника је у 2009. години чак 20,5% (у поређењу са стопом незапослених укупног становништва руралних подручја од 13,4%), а у поређењу са 2008. годином порасла је за чак 5,8 процентних поена. У изразито неповољном положају су категорије жена, особа са средњим нивоом образовања и млади из групе руралног становништва југоисточне Србије, са стопама незапослености од чак 26%, 24% и 51%, респективно. Веома неповољан положај управо ових категорија становника додатно је погоршан кризом у 2009. години.
258. Према Стратегији за побољшање положаја жена и унапређење родне равноправности жене на селу спадају у двоструко и/или вишеструко дискриминисане групе жена и као и остале рањиве групе у Стратегији и Акционом плану нису третиране посебно као група већ кроз свих шест стратешких области.

259. Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде је у оквиру својих надлежности расписало 2009. године, Конкурс за доделу подстицајних средстава за подршку развоја села кроз инвестирање у проширење и унапређење економских активности сеоског становништва за 2009. годину. Циљ овог конкурса је да се подстакну активности, као што су: унапређење сеоског туризма, повећање запошљавања жена, манифестације које негују удружења жена у сеоским подручјима, домаће радности, традиционалних заната и сл. Ефекат би требало да се одрази на смањење незапослености руралног становништва, претежно жена, што би се одразило на повећање прихода пољопривредног газдинства.
260. Активности које би требало да се спроведу у периоду од 2009. до 2015. године су: спровођење јавних кампањи у циљу: промене патријархалних вредности на селу (на који начин ће се жене информисати о својим правима и механизмима за остваривање истих; извршити утицај на подизање свести жена о важности власништва над земљом, некретнинама и заједно стеченом имовином, економском доприносу имовини породице кроз кућне послове); подстицање жена на селу да се удружују у задруге и удружења (на који начин ће се утицати на повећано запошљавање сеоских жена, на повећање броја женских задруга, удружења, новорегистрованих пољопривредних газдинстава); развијање програма бесповратних подстицајних средстава за подршку развоју женског туризма као и за развој женског предузетништва везано за сеоски туризам (неговање манифестације жена).
261. Посебне мере намењене женама из руралних подручја спроводе се у оквиру пројекта Покрајинског секретаријата за рад, запошљавање и равноправност полова „Година жена на селу“ који обухвата активности које се односе на повећање капацитета сеоских жена за остваривање прихода.
262. У току 2009. године Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова и Завод за равноправност полова реализовали су програме и активности посвећене афирмацији стваралачких потенцијала сеоских жена у Аутономној покрајини Војводини:
- израда Базе података женских организација у Војводини (450 укупно, 230 сеоских, 76 политичких);
 - четвородневни семинар одржан у две сесије (28. и 29. мај, 16. и 17. јуни) за подизање капацитета сеоских женских организација за писање пројеката и управљање пројектним циклусом по стандардима ЕУ (обучено 38 жена из 28 општина);
 - организовање Концерта женских фолклорних и певачких група са територије Аутономне покрајине Војводина, Концерт је одржан 14.10.2009. године, у Свечаном холу Владе АПВ, представљени су врхунски аматерски резултати и културно-уметнички домети 12 изворних фолклорних женских група из Аутономне покрајине Војводина;
 - поводом обележавања Међународног дана сеоских жена 15.10.2009. године на Новосадском сајму одржана је Изложба стваралаштва сеоских жена у Аутономној покрајини Војводини на представљени су стваралачки потенцијали, рукотворине, производи старих заната и богато културно наслеђе 150 удружења чији су циљеви елиминисање свих облика дискриминације жена у Аутономној покрајини Војводини. Изложбу су пратили округли столови и презентације на тему: Развој женског задругарства; Жене у пољопривреди; Представљање резултата истраживања о положају жена на селу у Аутономној покрајини Војводини; Презентација пројеката за прекограничну сарадњу и изложба фотографија под називом „Жене на селу”.

263. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова реализовао је у протеколом периоду и обуке за незапослене жене из руралних средина у области информатике, пружања услуга старим и немоћним лицима (геронто домаћице), у области етно и агро-туризма. Спроведен је Конкурс за доделу бесповратних средстава за финансирање пројекта намењених унапређењу културног стваралаштва жена на територији Аутономне покрајине Војводина.
264. Према истраживању, које је 2008. године, спровела група за развојну иницијативу, SeConS, на узорку од 500 жена из 50 села на територији Републике Србије резултати су показали да 6,7 % запосленог становништва има статус „помажућег члана домаћинства,” а 74% њих су жене, што значи да су ангазоване у породичном послу, а нису плаћене за тај рад. Жене на селу, у сезони пољопривредних послова, раде дуже од прописаног пуног радног времена, без дана одмора. Жене на селу раде у малим и средњим газдинствима са мешовитом производњом, која су најчешће у власништву мушких чланова породице. Свако десето домаћинство у власништву жене, а чак 84% жена не поседује земљу нити средства за производњу.
265. Утврђено је да 17% жена нема здравствено осигурање, а чак 93% њих не уплаћује пензијско-инвалидско осигурање углавном због лоше материјалне ситуације и неинформисаности. Петина жена које нису здравствено осигуране лече се саме. Већина осигураних ово право остварује преко супруга који најчешће има кључну финансијску моћ. Неке жене имају своје „тајне фондове” за сопствене потребе, а то је најчешће уштеђевина од директне продаје пољопривредних производа.
266. Међу испитиваним облицима социјалне заштите регистровано је да домаћинства из узорка примају само дечји додатак, док остали облици материјалне помоћи нису заступљени иако рурална домаћинства која поседују мање од једног хектара земље чине 70 одсто сиромашних.
267. Како се показало у истраживању, један од главних разлога неповољног економског положаја ових жена јесте обнављање патрилокалних образаца. Жене на селу се удајом и преласком у супругово домаћинство углавном одричу своје девојачке имовине у корист мушких чланова домаћинства, а ни у кући у коју се удају немају право да располажу имовином. Истраживање је показало да је 44% жена раније било запослено углавном у индустрији, трговини и угоститељству. Статус домаћице и „помажућег члана домаћинства” најчешће није њихов избор већ нужда. Упркос томе, већина испитаница не показује интерес да се запосли изван породичног газдинства. Тек једна четвртина жена активно тражи запослење, а само 20% њих је спремно да се упусти у предузетништво и самостални посао. Са друге стране, веома су заинтересоване за удруживање у задруге, па би чак две трећине укључило у пољопривредну задругу или би је основале са другим женама из села. Већина њих има и идеју чиме би се задруга бавила, а то би углавном био ручни рад, цвећарство, или нека врста пољопривредне производње.
268. Организован је округли сто са представницима надлежних министарстава, институција и организација, као и појединачни разговори са представницима релевантних министарстава, како би се представили налази истраживања и зајднички дефинисале даље мере и активности. Медији су показали велико интересовање за ову тему. Налази истраживања упућују на два основна закључка:
1. положај жена у статусу помажућих чланова домаћинства није систематски могуће побољшати без побољшања положаја пољопривредних домаћинстава или побољшања услова запошљавања за оне које би желеле да свој економски статус утемеље изван домаћинства;

2. родна димензија социјалног положаја указује да је социјални положај условљен израженим имовинским неједнакостима, искљученошћу или ограниченим учешћем у одлучивању о економији газдинства, ограниченим приступом приходима домаћинства и неуравнотеженом расподелом одговорности и активности везаних за одржавање домаћинства и породице.

269. Жене на селу су двоструко маргинализоване, као припаднице пољопривредних домаћинстава и као жене унутар економске и породичне организације својих домаћинстава. Њихов социјални статус није могуће побољшати без побољшања положаја пољопривредних домаћинстава, која углавном не остварују велике приходе, или бољих услова за запошљавање оних жена које свој економски статус желе да утемеље ван домаћинства. Ове жене углавном живе у складу са традиционалним, патријархалним начелима. Један од великих проблема је необавештеност.
270. Неопходно је информисати жене о могућности остваривања здравствене и социјалне заштите и подстицати их да се укључују у програме за незапослене. Помак је могуће направити едукацијом, промовисањем удруживања жена у сеоској производњи и слањем детаљних информација о начину остваривања здравственог осигурања на кућну адресу.

Члан 15.

Једнакост пред законом, правна и пословна способност, слобода кретања, боравак, пребивалиште

271. Закон о забрани дискриминације и Закон о равноправности полова додатно појачавају једнакост пред законом свих, односно оба пола.
272. *Закон о забрани дискриминације* предвиђа заштићена права и лица. Свако има право да га надлежни судови и други органи јавне власти Републике Србије ефикасно штите од свих облика дискриминације. Странац у Републици Србији, у складу са међународним уговорима, има сва права зајемчена Уставом и законом, изузев права која по Уставу и закону имају само грађани Републике Србије. Забрањено је вршење права утврђених овим законом противно циљу у коме су призната или са намером да се ускрате, повреде или ограниче права и слободе других (члан 3).
273. *Закон о забрани дискриминације* промовише начело једнакости у глави под називом Општа забрана и облици дискриминације. Сви су једнаки и уживају једнак положај и једнаку правну заштиту, без обзира на лична својства. Свако је дужан да поштује начело једанкости, односно забрану дискриминације (члан 4).
274. Повреда начела једнаких права и обавеза постоји ако се лицу или групи лица, због његовог односно њиховог личног својства, неоправдано ускраћују права и слободе или намећу обавезе које се у истој или сличној ситуацији не ускраћују или не намећу другом лицу или групи лица, ако су циљ или последица предузетих мера неоправдани, као и ако не постоји сразмера између предузетих мера и циља који се овим мерама остварује (члан 8).
275. *Закон о забрани дискриминације* предвиђа као тежи облик дискриминације пропагирање или вршење дискриминације од стране органа јавне власти и у поступцима пред органима јавне власти (члан 13. став 2), а у делу под називом Посебни случајеви дискриминације, утврђује Дискриминацију у поступцима пред органима власти и Дискриминацију у пружању јавних услуга и коришћењу објеката и површина.

276. Свако има право на једнак приступ и једнаку заштиту својих права пред судовима и органима јавне власти. Дискриминаторско поступање службеног лица, односно одговорног лица у органу јавне власти, сматра се тежом повредом радне дужности, у складу са законом (члан 15).
277. Дискриминација у пружању јавних услуга постоји ако правно или физичко лице, у оквиру своје делатности, односно занимања, на основу личног својства лица или групе лица, одбије пружање услуге, за пружање услуге тражи испуњење услова који се не траже од других лица или групе лица, односно ако у пружању услуга неоправдано омогући првенство другом лицу или групи лица.
278. Свако има право на једнак приступ објектима у јавној употреби (објекти у којима се налазе седишта органа јавне власти, објекти у области образовања, здравства, социјалне заштите, културе, спорта, туризма, објекти који се користе за заштиту животне средине, за заштиту од елементарних непогода и сл.), као и јавним површинама (паркови, тргови, улице, пешачки прелази и друге јавне саобраћајнице и сл.), у складу са законом (члан 17).
279. Супружници споразумно одређују место становања и одлучују о вођењу заједничког домаћинства (члан 27).
280. *Закон о равноправности полова* у трећем делу, под насловом Породични односи, прописује да је свако је равноправан, без обзира на породични и брачни статус (члан 26). Супружници и ванбрачни партнери равноправни су, у складу са законом (члан 27).

Члан 16.

Равноправност у брачним и породичним односима

Закључни коментари и препоруке 35-36

281. Народна скупштина Републике Србије усвојила је Породични закон 25. фебруара 2005. године. Закон је почеода се примењује од 1. јула 2005. године, осим одредби члана 203 ст.2. и 3. Закона (одредбе о саставу судског већа у породичним споровима), које се примењују од 1.јула 2006. године. Нови правни институти уведени су у области регулисања права детета, заједничког вршења родитељског права, заштите од насиља у породици, поступка посредовања, материје брачног уговора, уговора о поклону, права становања и еманципације. Правни институти који су претрпели значајне промене су усвојење, ванбрачна заједница, споразум о разводу брака, утврђивање и оспоравање материнства и очинства, утврђивање и оспоравање материнства и очинства у случају зачећа уз биомедицинску помоћ и издржавање. Као институте чије је увођење изазвало расправе у стручној и широј јавности, на првом месту, по питању оправданости увођења и ефекта које би требало постићи њиховом применом, као и могућности злоупотребе права, издвајамо институт брачног уговора и мере заштите од насиља у породици.
282. *Породичним законом* уређују се: брак и односи у браку, односи у ванбрачној заједници, односи детета и родитеља, усвојење, хранитељство, старатељство, издржавање, имовински односи у породици, заштита од насиља у породици, поступци у вези са породичним односима и лично име (члан 1). Породица ужива посебну заштиту државе. Свако има право на поштовање свог породичног живота (члан 2). Брак је законом уређена заједница живота жене и мушкарца. Брак се може склопити само на основу слободног пристанка будућих супружника. Супружници су равноправни (члан 3). Брак не може склопити лице чија воља није слободна (члан 24)

Ванбрачна заједница је трајнија заједница живота жене и мушкарца, између којих нема брачних сметњи. Ванбрачни партнери имају права и дужности супружника под условима одређеним овим законом (члан 4).

283. У делу посвећено браку, у глави 2, под називом Дејства брака, Закон о породичним односима предвиђа да су супружници дужни да воде заједнички живот те да се узајамно поштују и помажу (члан 25). Супружници су независни у избору рада и занимања (члан 26). Супружници су дужни да се узајамно издржавају под условима одређеним овим законом (члан 28).
284. У погледу поступка склапања брака као и година живота потребних за склапање брака нема измена у односу на Иницијални извештај.
285. Према објављеним подацима Републичког завода за статистику, у Републици Србији, просечна старост при закључењу брака, у 2008. години, за невесту била је 28,83 године, а за младожењу 32,57 године.
286. Породични закон не познаје институт веридбе. Веридба је институт обичајног права разних група грађана које живе на територији Републике Србије, па су и обичаји везани за институт веридбе различити. Институт веридбе није регулисан позитивним прописима Републике Србије.
287. Брак је ништав ако су га склопила два лица истог пола; ако изјаве воље супружника нису биле потврдне или ако брак није склопљен пред матичарем (члан 31).
288. По питању имовинских односа Породичним законом, први пут се (не рачунајући решења из закона предратне Југославије који су предвиђали установу обећања „мираза” приликом склапања брака) уводи институт „брачног уговора”.
289. Имовински односи у породици уређују се законом, а могу се уређивати и споразумно, у складу са овим законом (члан 9). Имовина супружника може бити заједничка и посебна имовина. Супружници могу, под условима одређеним овим законом, своје имовинске односе уредити брачним уговором (члан 29). Породични закон предвиђа да супружници могу своје имовинске односе на постојећој или будућој имовини уредити и на другачији начин ако закључе брачни уговор (члан 29). Брачни уговор мора бити закључен у писменој форми и оверен од стране судије (члан 188). Пракса није показала да су се супружници у већем броју опредељивали за закључење брачног уговора. Код неких група грађана које живе на територији Републике Србије (Роми, Власи) по обичајном праву невеста се купује, односно невеста младожењи доноси мираз приликом удаје али нема података на основу којих би се конкретније могло говорити о тој појави.
290. *Закон о раноправности полова* у глави три, под називом Породични односи, у погледу породичног живота предвиђа да је свако равноправан, без обзира на породични и брачни статус (члан 26). Брак и ванбрачна заједница изједначени су, супружници и ванбрачни партнери равноправни су, у складу са законом (члан 27).
291. У погледу наслеђивања није било измена законских решења у односу на иницијални извештај.

НАСИЉЕ У ПОРОДИЦИ

Закључни коментари и препоруке - 14, 21-24

292. Према *Закону о раноправности полова* насиље засновано на полу јесте понашање којим се угрожава телесни интегритет, душевно здравље или спокојство, или наноси материјална штета лицу, као и озбиљна претња таквим понашањем, које спречава или

ограничава неко лице да ужива права и слободе на принципу равноправности полова (члан 10. став 5).

293. Сви чланови породице имају једнако право на заштиту од насиља у породици. Дискриминацијом се не сматрају посебне мере и програми намењени: жртвама насиља у породици којима се обезбеђује социјална, правна и друга помоћ и накнада, у циљу заштите од насиља у породици и отклањања и ублажавања последица насиља; збрињавању жртва насиља, у циљу спречавања насиља и остваривања њиховог права на живот без насиља (сигурне куће и др.) и извршиоцима насиља у породици, у циљу спречавања даљег насиља. Органи јавне власти дужни су да планирају, организују, спроводе и финансирају мере намењене подизању свести јавности о потреби спречавања насиља у породици (члан 29).
294. *Кривични законик*, донео је измене (у вези кривичних дела против полне слободе), које се односе на кривично дело силовања, а састоје се у томе да учинилац овог дела може да буде лице и мушког и женског пола. Радње које су у претходно биле обухваћене кривичним делом противприродног блуда третирају се као кривично дело силовања (други са обљубом изједначен чин).
295. Република Србија је приступила постављању системских основа третирање насиља над женама. Друга новина коју је донео Породични закон је управо увођење мера заштите од насиља у породици, пре свега мера издавања налога за исељење из породичног стана или куће, без обзира на право својине на непокретности (Члан 198 став 2). Статистички подаци показују да, у већини случајева насиља у породици, насилник остаје у породичном стану или кући, чак и када није носилац права својине или коришћења на тој непокретности. Анализа судских предмета за случајеве насиља у породици, у Београду, за период 2006-2008 година, показује да је изречено у 43 % случајева забрана даљег узнемиравања, у 22% мера забране приласка жртви и у 18% мера исељења.
296. У парницама за заштиту од насиља у породици примењују се правила посебног парничног поступка, чији је ток регулисан у Десетом делу Породичног закона који се односи на поступке у вези са породичним односима (чланови 283 – 289).
297. Министарство правде има важну улогу која се односи на обуке у правосуђу и правника уопште, обзиром да је једна од активности из делокруга Министарства правде стручно усавршавање запослених у правосудним органима и органима за прекршаје.
298. Ову обуку је до децембра 2009. године спроводио Правосудни центар за обуку и стручно усавршавање судија и тужилаца. Ова институција је основана 2001. године од стране Министарства правде и Друштва судије Србије, у циљу обезбеђивања континуиране и квалитетне едукације у правосуђу и подизања ефикасности рада судова, а у најширем интересу правне сигурности грађана.
299. Правосудни центар је организовао низ обука ради унапређења и усавршавања знања припадника државних органа ради ефикаснијег спровођења правних прописа. Што се тиче области породичног права Породичним законом је уведена обавезна специјализација за судије које поступају у породичним стварима из области права детета (члан 204), а сам програм специјализације је прописан Правилником о програму и начину стицања посебних знања из области права детета судија који суде у поступцима у вези са породичним односима. Правилник прописује обавезу Правосудног центра за спровођење и организацију обуке за стицање сертификата (члан 10). Овај програм обухвата специфичну обуку из области права детета, правне последице престанка брака и ванбрачне заједнице, мишљење детета и насиље у

породици. Семинари трају 5 радних дана, док је шести дан предвиђен као дан за полагање теста. Од ступања на снагу Породичног закона у јулу 2006. године до априла 2009. године, Правосудни центар је организовао 18 семинара које је похађало и стекло прописани сертификат 525 судија свих судова и 45 једнодневних семинара на тему „Породични закон – принципи и начела”, који је похађало 735 судија.

300. У децембру 2009. године усвојен је *Закон о Правосудној академији*⁵⁷. Стратегијом реформе правосуђа која је у току, предвиђено је да се Правосудни центар трансформише у институцију за обуку у правосуђу и да се на целовит начин уреди почетна и стална обука судија, јавних тужилаца, заменика јавних тужилаца, судијских и тужилачких помоћника и приправника, као и обука запослених у судској и тужилачкој администрацији. Циљ оснивања Академије јесте да се допринесе професионалном, независном, непристрасном и ефикасном обављању судијске и тужилачке функције и стручном и ефикасном обављању послова судског и тужилачког особља. Даном ступања на снагу овог закона послове Правосудног центра обављаће Академија.
301. У периоду од јуна 2006. до априла 2009. године, у оквиру Сектора за грађанско и кривично право Министарства правде, организовано је 74 једнодневна семинара на тему „Насиље у породици – грађанскоправни и кривичноправни аспект и извршење у породичним стварима,” на којем је учествовало 987 судија и јавних тужилаца и њихових заменика.
302. У току је израда програма обуке јавних тужилаца и заменика јавних тужилаца за поступање са жртвама насиља у породици. Овај програм има за циљ да се уведе континуирана обука јавних тужилаца и њихових заменика за адекватно поступање са жртвама насиља у породици. Као резултат ове обуке, ефикасност, одговорност и транспарентност рада јавних тужилаца ће бити ојачана, а капацитет деловања побољшан. Овај програм узима у обзир важност мултидисциплинарне сарадње у борби против насиља у породици, пре свега између тужилаца и судија, али и психолога, социјалних радника, лекара и других укључених у процес заштите, како би се стекло целовито и свеобухватно разумевање ове штетне појаве, у сваком конкретном случају. Потребно координисати деловање и сарадњу свих оних који су укључени, тј правосудни органи, органи и институције у области здравства, образовања и запошљавања. Ова обука ће обухватити и студије случаја, како би се учесници упознали са успешним примерима у борби против насиља у породици и пружања помоћи жртвама, са предузетим мерама и активностима у циљу сузбијања насиља у породици, са искуствима тужилаца и заменика који су већ радили на предметима насиља у породици. Програм ће обухватити питања као што су силовање у браку, планирање безбедности жртава, примена заштитних мера, као што је забрана приступа другом лицу, процена ризика, које су гаранције за брзу интервенцију тј. што краће трајање поступка, пружање правне помоћи жртвама, заштита сведока, овлашћења полиције и јавних тужилаца да гоне учиниоце по службеној дужности.
303. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова у сарадњи са Покрајинским омбудсманом израдио је *Стратегију за заштиту од насиља у породици и других облика родно заснованог насиља у Аутономној покрајини Војводини 2008-2012*, коју је Скупштина Аутономне покрајине Војводина усвојила 23. септембра 2008. године. Стратегијом су дефинисане и мере за спречавање насиља, а које су груписане у пет посебних области: 1. Опште правне и политичке мере које обухватају спровођење политике засноване на принципима недискриминације, поштовања и

⁵⁷ „Службени гласник РС”, број 104/09

- заштите људских права; мере које се односе на прикупљање података, анализе и истраживања, као и вођење статистике, евиденције и документације;
2. Превентивне мере које се односе на подизање нивоа свести јавности; социјално-економске мере и развијање локалних планова деловања;
 3. Едукацију која подразумева спровођење обука у оквиру формалног образовања професионалаца; програме обука у оквиру стручног усавршавања професионалаца и увођење едукативних програма у редовном образовању деце и омладине;
 4. Подршку и заштитне мере, а које се тичу унапређења приступа правди, правној помоћи и заштите жртве; унапређења приступа здравственим, психолошким и социјалним услугама и унапређен приступ специјализованим услугама; унапређење сарадње између институција и организација и развијање рехабилитационих програма за насилнике, као и успостављање подршке професионалцима;
 5. Праћење, процену ефеката и ревизију која се заснива на праћењу закона, програма и мера, као и на праћењу спровођења, процене ефеката и ревизије Стратегије.
304. Припремне активности за споровођење ове Стратегије обављене су током 2008. године, а реализација мера започета у јануару 2009. године. Мерама из Стратегије планирано је да у периоду од 2009-2011. године буду обухваћене све општине (45) на територији Аутономне покрајине Војводина. Спровођење ових мера подразумева подизање капацитета професионалаца/ки запослених у центрима за социјални рад, полицији, здравству, образовању, тужилаштву и суду, као и представника/ца удружења чији су циљеви усмерени на елиминисање свих облика дискриминације жена и удружења која заступају рањиве групе становништва, ради обезбеђивања боље превенције и заштите жена жртава насиља, а нарочито жена из рањивих група. Спровођење ове мере почело је у фебруару 2009. године и релизована је обука за професионалце у 12 општина. Посебне активности се спроводе ради обезбеђивања доступног, ефикасног и делотворног система превенције и заштите од насиља кроз успостављање координисаног рада институција, установа и организација на локалном нивоу. Ради обезбеђивања бољег приступа помоћи и заштити, спроводе се посебне активности за унапређење бољег приступа правди и правној помоћи жртвама кроз стручне састанке и едукације судија кривичара и парничара, као и тужиоца и правника у центрима за социјални рад. Ради постизања овог циља такође се ради на јачању постојећих и развијању нових капацитета специјализованих служби анонимне и/или бесплатне помоћи кроз обуку здравствених радника о раној детекцији знакова насиља и даљим процедурама подршке и помоћи, успостављање саветодавно-терапијског рада са жртвама насиља, као и бесплатне правне помоћи у оквиру центара за социјални рад.
305. Извршно веће Аутономне покрајине Војводина обезбедило је средства за изградњу сигурних женских кућа на територији Аутономне покрајине Војводина. До сада су средства обезбеђена за изградњу сигурних женских кућа на територији општина Зрењанин, Сомбор, Панчево, уз већ постојеће у Новом Саду и Суботици.
306. Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова прикупља податке о распрострањености и последицама насиља у породици, као и квалитету и доступности специјализованих услуга, а са циљем успостављања систематског и редовног прикупљања података, а посебна радна група ради на развоју методологије и софтвера за вођење универзалне и стандардизоване евиденције о пријављеним случајевима насиља, уз пуно поштовање одредби о заштити личних података и уз учешће представника свих релевантних установа и организација. Ради обезбеђивање примене методологије, Покрајински секретаријат обезбеђује техничку подршку и

обуку. Примена ове методологије требало би да допринесе успостављању праксе редовног праћења броја пријављених случајева насиља и квалитета услуга.

307. Ради унапређења информисаности и веће свести јавности о последицама и неприхватљивости родно заснованог насиља и насиља у породици, као и о доступним врстама помоћи и службама и организацијама које пружају помоћ и подршку женама жртвама насиља Покрајински секретаријат за рад, запошљавање и равноправност полова сваке године обеубеђује материјал намењен женама жртвама насиља о правима жртава, знаковима насиља, поступцима и процедурама за заштиту, као и врстама помоћи и могућностима заштите од насиља. Информативни материјал је од 2009. године доступан и на језицима националних мањина које живе на територији Аутономне покрајине Војводина.
308. Са циљем подизања свести јавности о неприхватљивости насилничког понашања и насиљу над женама посебна сарадња успостављена је са посланицима Скупштине Аутономне покрајине Војводина и медијима који су прошли кроз едукацију о насиљу над женама и који су укључени у кампање подизања свести јавности. Планирано је да се информисање јавности спроводи и кроз медијске кампање о насиљу над женама и заштити од насиља.
309. Сексуално злостављање и сви облици насиља често се манифестују кроз дугогодишње сексуално злостављање, у великом броју случајева усмерено од стране оца породице ка мајци. Чести су случајеви сексуалног насиља у оквиру породице од стране очуха или ближег сродника (ујака, стица) или лица из најближег окружења према мајци или детету. Таква врста злостављања у одређеном броју случајева се не пријављује, најчешће због страха од физичког злостављања, страха од економске несигурности или страха због губитка деце или негодовања и неприхватања околине.
310. Кривични дела из области сексуалних деликата која су извршена од стране непознатих учинилаца, углавном су извршена на отвореном простору, којом приликом учинилац користи неосветљена места, близину паркова, хаустора, усамљених аутобуских стајалишта и одсуство пролазника и најчешће уз претњу да ће непосредно напасти на живот или тело, оштећеној прилази са упереним пиштољем, ножем или другим предметом, и над истом врши обљубу. Учиниоци напред поменутих кривичних дела често су из нижих социјалних слојева, без сталног запослења или места становања. Није занемарљив број учинилаца који потиче из криминогених средина, као и број оних друштвено прихваћених. Они најчешће истичу своје материјално богатство, па позивом на возњу скупим аутомобилом или лажним обећањима и сл. користе прилику да изврше обљубу над оштећеном.
311. У свом раду припадници Министарства унутрашњих послова током рада на расветљавању кривичних дела из области сексуалних деликата, сарађују са здравственим институцијама, центрима за социјални рад и невладиним организацијама у циљу пружања неопходне медицинске помоћи оштећеној, као и помоћи ради успостављања нормалног функционисања и превазилажења трауматског искуства кроз саветовања, пружања подршке, психотерапијских третмана, здравствене и правне помоћи, или смештањем у сигурне куће.
312. У плану је израда Националне стратегије борбе против родно заснованог насиља а започет је пројекат *Борба против сексуално и родно заснованог насиља*⁵⁸ (СЗРН). Реализација пројекта је предвиђена у периоду од три године и биће финансирана од стране Владе Краљевине Норвешке. Циљ Пројекта је јачање капацитета Управе за родну равноправност у оквиру Министарства рада и социјалне политике за развој и

⁵⁸ Закључак Владе Републике Србије Број 018-5539/2008 од 11.12.2008.

увођење системских решења у области СРЗН, јачање капацитета установа и институција које се баве заштитом жртава насиља, установљавање и примењивање механизма који ће обезбедити поступање у складу са међународним стандардима везаним за људска права. Пројекат има за циљ јачање законодавног оквира у области заштите жртава насиља, развој стандардних процедура и протокола о поступању релевантних институција, развој кохерентног система за прикупљање података о СРЗН и подизање свести јавности и грађана/ки о неприхватљивости насиља као модела понашања у циљу доприноса стварању социјалног амбијента који би имао превентивну функцију.

313. Активности које су на Пројекту СРЗН спроведене од јула 2009. године:

- израђени су и послати упитници свим центрима за социјални рад на територији Републике Србије, у циљу мапирања постојећих услуга које ови центри пружају жртвама насиља. Попуњени упитници су враћени и тренутно су у фази обраде;
- успостављена је сарадња са удружењима чији су циљеви елиминисање свих облика дискриминације жена, које се баве тематиком сексуалног и родно заснованог насиља и релевантним државним институцијама које се баве овом темом;
- ангажовани су консултант/киње за: истраживање најбољих пракси програма рехабилитације за починиоце и израду акционе стратегије за поступање са починиоцима сексуалног и родно заснованог насиља; за мапирање постојећих услуга које центри за социјални рад пружају жртвама сексуалног и родно заснованог насиља; за креирање курикулума и спровођење тренинга за тренере/ице у три институције: Правосудни центар Србије, Полицијска академија и Служба за управљање кадровима Републике Србије; за развијање униформне процедуре и форме за прикупљање података о сексуалном и родно заснованом насиљу међу релевантним странама; за развијање Протокола за поступање у случајевима насиља; за упоредну анализу стратегија и креирање Нацрта националне стратегије и за израду беле књиге са предлозима за измену постојеће легислативе у области насиља у породици; за усвајање подзаконских аката и протокола којима ће се регулисати поступање полиције, центара за социјални рад, пружаоца здравствене заштите и осталих релевантних фактора у случајевима сексуалног и родно заснованог насиља. насиља у породици;
- објављен је конкурс за доделу грантова за сва правна лица која су актери на локалном нивоу као што су центри за социјални рад, домови здравља, образовне институције, полиција, суд, тужилаштво, организације цивилног друштва, женске групе, медији и други који се баве тематиком сексуалног и родно заснованог насиља и конкурс за доделу истраживачког гранта у овој области;
- попуњен је упитник Савета Европе о насиљу над женама;
- пројектни тим је учествовао на конференцијама са темом сексуалног и родно заснованог насиља у земљи и иностранству, представљајући Пројекат СРЗН и Управу за родну равноправност Министарства рада и социјалне политике;
- 25. новембра 2009. године на Међународни дан спречавања насиља над женама, почела је кампања „16 дана активизма против насиља над женама” у оквиру које је одржано 18 округлих столова у 17 градова широм Србије (Мајданпек, Лебане, Прокупље, Ниш, Ивањица, Крушевац, Нови Пазар, Кикинда, Неготин, Јагодина, Крагујевац, Пирот, Врбас, Сента, Ковачица, Панчево, Пећинци) и завршни, у Београду 11. децембра 2009. године са циљем повезивања и унапређења сарадње

локалних установа и организација које пружају заштиту и помоћ жртвама насиља, промоцију родне равноправности и положаја жена. Одржано је више презентација пројекта за све релевантне сараднике/це пројекта (државне институције, организације цивилног друштва, стручна јавност, медији).

314. Према подацима Министарства унутрашњих послова, у периоду од 01. јануара 2008. до 31. децембра 2009. године, који се односе на извршена кривична дела са елементима сексуалног злостављања и насиља, издвојена су поједина кривична дела против полне слободе и кривична дела против брака и породице:

кривично дело	01.01.-31.12.2008.	01.01.-31.12.2009.
силовање	160	139
обљуба над немоћним лицем	22	20
обљуба са дететом	63	83
недозвољене полне радње	115	120
насиље у породици	2.980	3.396

315. Министарство здравља припремило је *Протокол намењен здравственим радницима за поступање и заштиту жена које су изложене насиљу*. Досадашња истраживања у нашој земљи показала су да здравственим радницима недостају званична упутства и протоколи за поступање са женама које су биле жртве насиље, као и организована и координисана друштвена акција на пружању одговарајуће помоћи. Због ових препознатих потреба је и проистекао овај Протокол, намењен здравственим радницима на свим нивоима здравствене заштите. У њему су дефинисане процедуре и прецизиране улоге здравствених радника које се односе на превенцију и третман насиља над женама.

Спровођење Конвенције о елиминацији свих облика дискриминације жена на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија

Основне информације

Спровођење инструмената за заштиту људских права у Аутономној покрајини Косово и Метохија, укључујући Конвенцију о елиминацији свих облика дискриминације према женама треба посматрати у светлу следећих момената:

- 1999. године, управљање на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, у складу са Резолуцијом 1244 (1999) Савета безбедности, поверено је Мисији привремене управе Уједињених нација на Косову (УНМИК), док су одређене одговорности поверене међународним безбедносним снагама (КФОР).

- Сходно оперативном ставу 11(j) Резолуције 1244(1999) Савета безбедности УНМИК је обавезан да штити и унапређује људска права на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија.

- Међу више кључних међународних инструмената о заштити људских права којима је приступила Република Србија, Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације према женама је на списку инструмената важећих у Аутономној покрајини Косово и Метохија као део Уставног оквира за привремену самоуправу на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија.

Комитет за укидање дискриминације је на својој 38. седници (14. мај -01. јуни 2007. године) усвојио Закључне коментаре Комитета за укидање дискриминације жена у Србији, а након разматрања Иницијалног извештаја Републике Србије представљеног на састанку одржаном 16. маја 2007. године.

Међу Закључним коментарима Комитета, у тачки 7, апострофирана је немогућност Републике Србије да достави релевантне податке о примени Конвенције Аутономној покрајини Косово и Метохија, јер је према Резолуцији 1244 Савета безбедности управа на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија поверена УНМИК-у, те према ставу 11. исте Резолуције, УНМИК има обавезу да штити и унапређује људска права на на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Комитет је у истој тачки тражио од УНМИК-а, а у складу са предлогом Републике Србије, да УНМИК у сарадњи са локалним властима, достави информације о примени Конвенције на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија најкасније до 01. јуна 2008. године.

Напомињемо да тај Извештај нисмо имали прилике да видимо. Извештаја УНМИК-а нема ни на званичној интернет страници УН-а, тако да нисмо у могућности да дамо коментаре на исти.

Једине информације којима располажемо су извештаји међународних организација које делују на на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, као и Извештај о стању људских права у Аутономној покрајини Косово и Метохија, који је поднела Мисија привремене управе Уједињених нација на Косову (УНМИК), а који је разматран од стране Комитета за људска права јула 2006.године.

Комитет за људска права у својим Закључним примедбама донетим после разматрања извештаја УНМИК-а, у ставовима 11. и 16, изразио је забринутост и донео препоруке у погледу статуса жена у Аутономној покрајини Косово и Метохија, које могу да буду од значаја за Комитет за елиминацију свих облика дискриминације према женама:

- “Комитет је забринут због преовлађујућег става доминације мушкараца у косовском друштву, слабе заступљености жена у министарствима и централним институцијама на Косову, непријављивања случајева насиља у породици, малом броју осуђених починилаца насиља у породици, ограничених капацитета програма помоћи жртвама насиља и непостојања свеобухватне оцене успешности мера у борби против насиља у породици. (чланови 2(1), 3, 7, 26)

УНМИК, у сарадњи са Привременим институцијама самоуправе (ПИС), треба да предузме хитне и делотворне мере у циљу постизања једнаке заступљености жена на јавним функцијама и да интензивира обуку за судије, јавне тужиоце и службенике у органима за спровођење закона у вези примене постојећих закона и других инструмената за борбу против родне дискриминације и насиља у породици. Поред тога, УНМИК мора да омогући извештавање о кривичним делима везаним за родну припадност, прибављање налога за заштиту од починилаца, јачање програма помоћи жртвама и примену делотворних правних лекова. (Закључне примедбе Комитета, став 11)”

- “Комитет је забринут због појаве трговине људима, нарочито женама и децом, и због извештаја који наводе да се трговци људима ретко кривично гоне и осуђују. Забринут је и због тога што жртве често нису обавештене о својим правима и што им је после хапшења ускраћен приступ адвокату или преводиоцу и што Акциони план за борбу против трговине људима нема уграђене адекватне мере за помоћ и подршку жртвама. (члан 8)

УНМИК, у сарадњи са ПИС, треба да обезбеди успешну истрагу и кривично гоњење лица умешаних у трговину људима, укључујући особље УНМИК-а и КФОР-а. Даље, мора да обезбеди за жртве здравствену заштиту, саветовање и друге видове помоћи и подршке, и да преиспита свој Акциони план за борбу против трговине људима у светлу овог Пакта. (Закључне примедбе Комитета, став 16)”

Ови закључци Комитета за људска права одражавају проблеме са којима су суочене жене у Аутономној покрајини Косово и Метохија, без обзира на етничку припадност.

Међутим, у погледу жена из мањинских заједница у Аутономној покрајини Косово и Метохија, треба имати на уму укупно тешко стање у погледу људских права и дискриминацију мањинских етничких заједница у Аутономној покрајини Косово и Метохија – Срба и других неалбанаца.

У вези решавања питања ситуације мањинских етничких заједница на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, Комитет за људска права у својим Закључним примедбама на извештај УНМИК-а изразио је забринутост због *“врло малог броја повратка припадника мањина и немогућности расељених лица да поврате своју непокретну имовину, укључујући пољопривредно земљиште”*, *“ограничене слободе кретања и приступа основних услугама, као што су правни лекови пред судом, здравство и образовање, и личне исправа мањинских заједница које живе у микро-енклавама”*, *“селективне употребе језика мањина у службеном обраћању и непостојања прилика за децу мањина, нарочито ромску, да добију наставу на свом језику од својих наставника”*. Комитет даље са забринутошћу примећује да *“чланови мањинских заједница имају тек ограничен приступ јавним пословима и јавним службама и да је на Косову широм распрострањена дискриминација мањина, укључујући Роме”*.

Суштина проблема на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија јесте у веома израженој и агресивној дискриминацији заснованој на етничкој припадности, пореклу, језику и вери. Присутна је такође и родна дискриминација. Наведени облици дискриминације, врло често и вишеструке, плод су изразите нетолеранције најбројније албанске заједнице према различитости по основу етничке припадности, пореклу, језику, вери... Она чини да је за припаднике осталих заједница угрожен читав спектар елементарних људских права и слобода, чак и најосновнијих као што су право на живот, право на слободно уживање имовине, слобода кретања, безбедност и друго. Покушаји међународне заједнице да таква ситуација буде поправљена огледали су се у политици остварења утврђених стандарда, чија је суштина подизања нивоа ка минимуму међународно признатих основних стандарда живота. На жалост, таква политика доживела је фактички пораз. Само редукован, смањени број стандарда једнострано је проглашен оствареним без праве потпоре за то тврђење у пракси, док за испуњавање већине других стандарда не постоје ни минимални позитивни помаци.

Доступни подаци

Жене на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија још увек су неравноправне и проблем постизања родне равноправности тек треба да се решава у својим разним појавним облицима.

Када говоримо о појавним облицима дискриминације свакако морамо споменути елементарно кршење основних људских права.

Као најозбиљнија кршења људских права на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, State Department⁵⁹ у свом Извештају цитира политички и етнички мотивисана убиства, дуге судске и преткривичне процесе, корупцију, мешање владе у рад правосудних институција, друштвену антипатију према Србима и Српској православној цркви, слаб интензитет повратка расељених, корупцију у самим привременим институцијама, насиље и дискриминацију над женама, трафикинг и сексуално искориштавање жена и девојака, као и насиље, злостављање и дискриминацију припадника мањинских етничких заједница.

Жене и девојчице на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија су посебно угрожена категорија.

У Аутономној покрајини Косово и Метохија више од половине становништва је млађе од 25 година. Укупан број становника није утврђен (тзв. Косовске институције су процениле да на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија живи око 2 милиона становника, што не можемо узети као релевантан податак). Стопа прираштаја је врло висока и у просеку једна мајка рађа по троје деце. Већинско становништво су Албанци, затим следе Срби, Роми, Турци и остали.⁶⁰

Иако „Стандарди за Косово“⁶¹, документ усвојен од стране Савета безбедности Уједињених нација 2003.године прихватају идеју мултиетничке покрајине у којем постоје иста права и слободе за све становнике Аутономне покрајине Косова и Метохије, стварност је значајно другачија и показује поприличну дистанцу међу заједницама.

Жене које припадају мањинским групацијама имају иста права као и све друге жене. Све жене у складу са правним прописима имају право на рад, здравствену заштиту, заштиту репродуктивног здравља, право одлучивања у породици, право на заштиту од насиља, право на учешће у јавном и политичком животу..

Имајући у виду да су ПИС законским оквиром обезбедиле квотни систем и пропорционалну заступљеност жена у изборном систему, жене и даље имају тешкоћа при уласку на политичку сцену, зато што преовлађују стереотипи да је женама место у кући и у приватној сфери. Иако се са аспекта родне равноправности у поступку доношења одлука родна питања налазе у приоритетима политике, жене политичарке нису довољно присутне ни видљиве.⁶²

Извшна власт ПИС је 2005.године основала Канцеларију за родну равноправност у складу са чланом 5.1 Уредбе УНМИК-а бр. 2004/18 од 7. јуна 2004. године којом је проглашен Закон о родној равноправности. Септембра 2006. године канцеларија је трансформисана у Агенцију за родну равноправност задужену за

⁵⁹ Country reports on Human Rights Practices-Kosovo, 2007.

⁶⁰ Завод за статистику Косова, Приштина 2007.

⁶¹ Децембра 2003.године, Савет Безбедности Уједињених нација усвојио је „Стандарде за Косово“, документ којим се дефинише шта је све потребно да се уради како би се обезбедила пуна примена РСБУН 1244

⁶² Родни профил Косова, новембар 2008.

промовисање равноправног учешћа жена и мушкараца у свим сферама политичког, економског, културног и друштвеног живота, као важан чинилац за функционисање демократских институција.

Косовски Албанци се школују у просеку 9.33 година, а са аспекта родова мушкарци се школују две године дуже од жена. Неписменост код косовских Албанки је три пута већа од неписмености код косовских Албанаца. Срби на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија заузимају највише место према образовном индексу. Стопа писмености је изузетно висока у поређењу са другим етничким заједницама. Бошњаци, Турци и Горанци су испод косовских Албанаца на образовном индексу. Заједница Рома, Египћана и Ашкалија је најнеобразованија.

Након породичног образовања, први корак је основношколско образовање које је по свим међународним и домаћим прописима обавезно за све. У пракси на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија то изгледа сасвим другачије. Пример су основне школе у Гори. Најјачи притисак асимилације на горанску заједницу се огледа у процесу образовања. Наиме, матерњи језик Горанаца је српски и они очекују да се њихова деца образују на матерњем језику. С тим у вези, Горанској заједници омогућена је настава на српском језику и по наставним плановима и програмима образовања Републике Србије. Почетком сваке школске године врши се пресија на Горанце да прихвате наставни програм на албанском језику. Високошколско образовање Горанаца на „косовским“ факултетима је немогуће, јер не постоји настава на српском језику. Када је у питању Ромска заједница ситуација је још гора. Негативни стереотипи о Ромкињама су бројни и опште познати у друштву, а чак и у својој заједници коју скоро искључиво воде мушкарци, Ромкиње често имају инфериоран положај. Мали број Ромкиња зна да чита и пише, а неписменост је јако висока код старијих од 45 година.

Због необразованости, дискриминације у образовању, а касније и у запошљавању, мали број припадника мањинских заједница на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, има заснован радни однос. Већина запослених ради у неформалном сектору и зарађује мање од мушкараца.

Присутност жена на тржишту рада је мањи од присуства мушкараца. Разлике у смислу родне заступљености постоје на радном месту, како на вертикалном тако и на хоризонталном плану. За разлику од жена мушкарци раде на вишим радним местима, која су уз то и боље плаћена⁶³. Стопа незапослености за жене старости од 15-64 година је око 60% за разлику од стопе незапослености за мушкарце која износи око 33%. Постоје и разлике у приходима између мушкараца и жена. Разлика код родова је и стопа њиховог учешћа у радној снази. Учешће жена у плаћеној радној снази је половина од учешћа мушкараца. Што се тиче професионалног ангажмана ту се највише види колико су жене понижене, подређене и девалвиране. Статистика говори да има много више незапослених жена, али и да су жене чешће отпуштане од мушкараца⁶⁴. Учешће жена припадница неалбанских заједница у раду

⁶³ Жене и мушкарци на Косову, фебруар 2007.

⁶⁴ Извештај о људском развоју на Косову, УНДП 2006.

Јединица за заједнице у општинама на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, далеко је од остваривог и предвиђеног.

Иако је здравствена заштита бесплатна за све становнике Аутономне покрајине Косова и Метохије, у стварности нема здравственог осигурања. Сматра се да недовољан број медицинског особља има огроман утицај на здравствено стање укупног становништва, што прати схватање да је здравствена заштита код приватних лекара скупа и недовољно развијена култура превенције болести и одржавања здравља.

На основу УНДП 2004, Аутономна покрајина Косово и Метохија има најкраћи очекивани животни век у региону. Стварни очекивани животни век за жене је 69.9 година у односу на очекивани животни век мушкараца од 67.8 година. Разлике између различитих етничких група нису велике, осим заједнице РАЕ, чије жене имају краћи очекивани животни век од жена из других заједница. Жене у градовима живе две године дуже од жена у сеоским срединама.⁶⁵

Тешко је доћи до ажурираних статистичких података о раширености ХИВ/АИДС мада изгледа да се повећава број лица у најризичанијим групама – а то су сексуално активна лица и наркомани. Претежно младо становништво на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија ту ситуацију чини нарочито забрињавајућом. Жене Аутономне покрајине Косово и Метохија нису се изјасниле да је ХИВ/АИДС главни здравствени проблем.⁶⁶

У једној студији изведеној 2004. године, утврђено је да је канцер главни здравствени проблем за Албанке, а да је на другом месту проблем са крвним притиском. Српкиње су се изјасниле да је стрес главни здравствени проблем за њих, док су се жене из мањинских не-српских заједница изјасниле да је за њих главни здравствени проблем крвни притисак.

Жене су се још жалиле на финансијске проблеме, то што не добијају подршку од породице и заједнице и недостатак приватности и поверљивости, као на главне разлоге за то што немају приступ превентивној здравственој заштити.

Кршење људских права жена и деце, што обухвата и трговину људима и проституцију, у последње време је у порасту на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Традиционално, случајеви насиља у породици и силовања нису били пријављивани и сматрало се да је то приватна ствар која треба да се решава у оквиру породице, тако да је веома тешко да се прибаве поуздани статистички подаци о раширености ових појава. Па ипак, истраживања која су обавиле локалне невладине организације и друге заинтересоване стране указују на то да је дошло до великог пораста насиља у породици, што се могло и очекивати у ситуацији хаоса и све већег сиромаштва.

Напомињемо да су претежно српске средине успеле да остану ван главних токова трговине људима, која представља најтежи вид кршења Конвенције у преосталом делу

⁶⁵ ЕСК, „Демографска, социјална и репродуктивна ситуација на Косову“ 2007 – јун 2008.

⁶⁶ Глас жена KWN/УНКТ/KWI Косово (2004)

Аутономне покрајине Косова и Метохије. Томе можемо делом да захвалимо едукацији и упознавањем са проблемом.

У другим деловима Аутономне покрајине Косова и Метохије настањеним претежно или апсолутно албанским становништвом, проблем је веома изражен и под контролом је локалних, веома моћних кланова организованог криминала. Аутономна покрајина Косово и Метохија јесте релативно мало подручје, али је оно истовремено зона транзита трговине људима, у мањој мери је зона дестинације, а у последње време и зона извора за трговину људима.

Према Извештају ИОМ-а, Аутономна покрајина Косово и Метохија је постала транзитна зона за трговину белим робљем са подручја бивших совјетских република и СФРЈ. Интервјуисане жртве су имале у просеку 25 година (трећина су биле малолетнице), већином са основном школом и из дисфункционалних породица у којима су физички злостављане или су биле жртве силовања. Око 83 % жртава пало је у руке трговцима белим робљем услед сиромаштва (од тога 79 % њих врбовано је обећањем да ће имати посао у иностранству, углавном у Италији као бексистерке, конобарице или собарице), 9% их је киднповано, а ли има и случајева да су их продали родитељи.⁶⁷

Таква ситуација већ је била предмет критике бројних извештаја невладиних организација које су указивале и на смањену доњу границу старости девојчица регрутованих за проституцију на чак 14 година. Према извештајима УНМИК-а, број јавних кућа у Аутономној покрајини Косово и Метохија варира.

Уредба УНМИК-а бр. 2003/1 за измену и допуну Закона о кривичним делима сексуалног насиља изменила је раније важеће законске одредбе о брачном силовању које је сада санкционисано као кривично дело. Поред тога, Уредба УНМИК-а бр. 2003/12 о заштити од насиља у породици дала је судовима проширена овлашћења да могу да доносе налоге за заштиту, што као правни институт није раније постојало. Жртве насиља у породици могу да се упуте на Центре за социјални рад, а ти центри могу да их сместе у неко одговарајуће прихватилиште.

Са аспекта трговине женама, Аутономна покрајина Косово и Метохија је углавном земља дестинације али такође и земља транзита и земља порекла. Известан број различитих међународних организација задужен је да реагује у овој области, што укључује Јединицу за трговину људима и проституцију и Јединицу за помоћ жртвама при УНМИК-у, Јединицу за борбу против трговине људима СХПК и ОЕБС.

На територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, као и у другим земљама на свету, културне вредности се наводе као разлог за родну неједнакост, и овде – као и у осталим деловима света – може се показати да су културне вредности изузетно отпорне на промене.

У јуну 2000. године Уредбом УНМИК-а бр. 2000/38 основана је Институција Омбудсмана на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија за очување и

⁶⁷ www.iom.org

јачање поштовање људских права⁶⁸. Задатак те институције је да промовише и штити права и слободе појединаца и правних лица и да обезбеди да сва лица на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија могу да ефективно врше своја људска права и основне слободе. Питањима дискриминације на основу нечијег рода бави се Јединица за родну равноправност при тој институцији.

Уредба бр. 2003/12 о заштити од породичног насиља, која је донета 2003. године, потврђује да се насиље у породици, са свим својим облицима, уопште не може толерисати и да мора да постоји ефикасна правна заштита и механизми за помоћ за жртве насиља у породици.

У априлу 2004. године ступила су на снагу два нова кривична законика на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Члан 117. Привременог кривичног законика изричито наводи “ропство”, које је дефинисано као “вршење било којег односно свих моћи које су повезане са правом својине над неким лицем и укључује вршење таквих својих моћи у трговини људима, нарочито трговини женама и децом.” Поред тога, као противзаконите радње утврђени су још и силовање, сексуално ропство, принудна проституција, присилна трудноћа, присилна стерилизација односно сваки други облик радње сличне тежине, као и прогањање на родној основи. Све напред набројане радње санкционисане су као кривична дела против човечности кад су извршена са знањем да су део раширеног или систематског насиља над цивилним становништвом.

Привремени законик о кривичном поступку налаже органима који спроводе кривични поступак да “узму у обзир разумне потребе оштећених странки, а нарочито ... жртава сексуалног насиља или родног насиља” (члан 78). Члан 90. предвиђа поступак који мора да се примени кад се испитују лица која нису оптужени у поступку “нарочито кад би примена таквог поступка могла да помогне у смањењу било какве накнадне трауматизације у току сведочења жртве сексуалног насиља или родног насиља”.

На крају, у складу са чланом 517, пребацивање неког лица под надлежност стране државе не може да се изврши ако постоји сумња да је пребацивање тражено по родном основу. Примењени заједно, ова два законика забрањују брачно силовање у настоје да устроје реаговање на насиље над женама у складу са признатим међународним људским правима.

Уопште узев, на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија у срединама где живе Срби и други неалбанци, услед неповерења према косовским институцијама система, не постоји пријављивање насиља у породици, с једне стране и с друге стране насиље се трпи из разлога традиционалног патријархалног обрасца који оправдава и учвршћује ставове да то тако треба. У ситуацијама када се насиље и пријави центрима за социјални рад који су под ингеренцијом Републике Србије, оно се тешко може санкционисати, како због лоших

⁶⁸ Уредба УНМИК-а бр. 2000/38 о оснивању Институције Омбудсмана на Косову.

економских и безбедоносних услова, тако и због непостојања алтернативног облика збрињавања особа изложених насиљу, нити адекватних програма подршке.⁶⁹

Осим горе наведене бојазни од стигматизације узроковане патријархалним обрасцима, неповерења у институције, неслободе кретања, лошег животног стандарда, економске зависности, сексуално насиље је срамота обелоданити. На тај начин прикрива се агресивац и починилац.

У јуну 2004. године проглашен је Закон о родној равноправности (ЗРП)⁷⁰ према којем је родна равноправност призната као једна од фундаментаних вредности за демократски развој друштва на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, и прописује једнаке прилике за учешће како мушкараца тако и жена у политичком, економском, друштвеном и културном животу као и у свим другим областима живота.

Службе за родну равноправност именоване су и у свакој од општина. Те службе о свом раду подносе извештаје Сектору за родну равноправност при Министарству за локалну управу и сваког месеца одржавају састанке са Агенцијом за родну равноправност. У 20 од укупно 30 општина основане су комисије за родну равноправност на иницијативу општинских скупштина.

Национални план за постизање родне равноправности на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија сачињен је у периоду 2003.-2004. године као део реализације Пекиншке декларације и Платформе за акцију, као и CEDAW. План процењује шест најважнијих области за дату тему (образовање, привреда, политика, здравство и социјално старање, људска права и насиље над женама, и култура). Национални акциони план био је усвојен на Влади у току априла 2004. године. На исти начин написан је и Косовски програми за родну равноправност за период 2007.-2013. године.

Упркос законодавним решењима и законским институцијама које се односе на родну равноправност и једнаке прилике, треба јасно рећи да се та питања не налазе високо на дневном реду политике, на којој доминирају претежно макроекономска питања. Околност да ЗПД пружа заштиту и од најсуптилнијих облика дискриминације у грубом је контрасту са свакодневним примерима непосредне дискриминације којима се појединцима на Косову онемогућава да остваре права. Заправо, тешко је и започети анализу значаја овог закона за остварење права када нису остварене ни елементарне претпоставке за примену његових одредби:

а) нејасно је која су све тела непосредно задужена за спровођење ЗПД,

б) нису установљени механизми за спровођење одредаба ЗПД,

⁶⁹ Имајући у виду комплексност стања људи у стању социјалне потребе, Министарство за Косово и Метохију је предложило ОЕБС мисији на КиМ имплементацију пројекта Прихватних станица у шест мултиетничких средина на Косову и Метохији.

в) непостојање статистичких података онемогућавају примену одредаба чији је циљ сузбијање посредне дискриминације и обезбеђивање адекватне заступљености свих заједница у јавним службама и јавним предузећима на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија.

Подаци о етничкој структури запослених у јавним предузећима на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија

Компанија	Укупно радника	Срби %	Турци %	Бошњаци, Муслимани %	РАЕ⁷¹, Хрвати, Горанци, Черкези %
ПТК	2.484	41 1,65%	32 1,28%	30 0,8%	14 0,5%
КЕК	7.452	25 0,32%	28 0,36%	28 0,36%	16 0,24%
Међународни аеродром Приштина	577	5 0,8%	4 0,6%	2 0,3%	2 0,3%
Косовске железнице	346	41 11,8%	-----	1 0,2%	1 0,2%
Косоватранс	912	-----	10 1%	10 1%	30 3%
Термокос и Даљинско грејање Ђаковица	143	-----	-----	3 0,2%	2 0,1%
Водовод и канализација	1.283	26 2%	1 0,07%	3 0,2%	1 0,07%

Извор: Подаци из горње табеле преузети су из анализе под називом „Примена Закона против дискриминације и употреба језика у косовским јавним предузећима“, коју је израдила НВО Центар за хуманитарно право на Косову (HLC-Kosovo) 2007. године

⁷¹ Ова скраћеница обухвата припаднике заједница Рома, Ашкалија и Египћана

Заправо, степен неспровођења и непримењивања овог Закона је толики да се основано може тврдити да се ради о закону који уопште није заживео у косовском правосудном систему. На територији Аутономне покрајине Косово и Метохија постоји још увек друштвено толерисано и широко распрострањено насиље у породици, које није адекватно санкционисано. Више података о наведеном може се наћи у публикацијама удружења Косовска женска мрежа (Kosovo Women Network).

Жртве такозване вишеструке дискриминације захтевају посебну пажњу. Оне су у својој заједници дискриминисане као жене, а у друштву као чланови угрожене националне, расне или верске мањине. Одсуство политичке воље да се жртве вишеструке дискриминације заштите често се крије иза културног релативизма.

Напомињемо, да су током десетогодишњег боравка на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, многе међународне организације радиле истраживања на тему људских права, родне равноправности, насиља у породици, дискриминације жена. У нама доступним извештајима међународних организација, пре свега Организације за безбедност и сарадњу (ОЕБС) и Мисије ове организације на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија (ОМИК), којој је поверена демократизација и изградња институција у Аутономној покрајини Косово и Метохија наишли смо на чињенице и примере који аргументују наше тврдње о дискриминацији жена на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија у свим областима.

Кратак историјат правног оквира

Подсећања ради, 10. јуна 1999. године Резолуцијом 1244 Савета безбедности Уједињених нација успостављено је цивилно и безбедносно присуство на Косову и Метохији, под покровитељством Уједињених Нација (тачка 5). Резолуцијом је предвиђено да међународно цивилно присуство мора да успостави привремену управу на Косову и одређено да ће народ на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија моћи да ужива суштинску аутономију у оквиру СР Југославије. Затим, да је надлежно за обезбеђивање прелазне управе, при чему ће успостављати и надгледати развој привремених демократских институција самоуправе (став 10), као и за преношење, у складу са успостављањем тих институција, својих административних задатака (тачка 11. под 4), док у коначној фази се надлежност огледа у надгледању преноса власти са привремених институција Аутономне покрајине Косово и Метохија на институције које ће бити успостављене у складу са политичким решењем (тачка 11, под 6).

25. јула 1999. године, УНМИК Уредбом 1999/1⁷² је “сва законодавна и извршна власт која се односи на Косово, укључујући и управљање правосуђем, поверена УНМИК-у [...]” док је спровођење поверено Специјалном представнику Генералног секретара (члан 1, став 1).

15. маја 2001. године УНМИК Уредбом 2001/9⁷³ проглашен је Уставни оквир за привремену самоуправу на Косову (Уставни оквир), којим су дефинисане Привремене

⁷² УНМИК Уредба бр 1999/1, о овлашћењима Привремене управе на Косову.

институције самоуправе (ПИСГ) (члан 1. став 2). Уставни оквир дели надлежности између УНМИК-а и привремених институција самоуправе у циљу развијања самоуправе на Косову до решавања коначног статуса.

Привремене институције самоуправе добиле су широк круг надлежности у законодавном, извршном и управном домену вршења власти (Поглавље 5) док УНМИК задржава искључиву надлежност у области спољних послова, правосуђа, као и финансијској и буџетској контроли (Поглавље 8). Такође, СПГС-а задржава овлашћења да прати акте и деловање Привремених институција самоуправе како би били у сагласности са Резолуцијом 1244 (поглавље 8. став 1. под (б) и поглавље 12).

То је значило да сво законодавство на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија мора најпре бити усвојено у Скупштини Косова, а онда потписано и од стране СПГС.

С обзиром да УНМИК управља на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, овде се морају спроводити и међународне конвенције које третирају људска права жена и то: Конвенција о елиминацији свих облика дискриминације жена у оквиру Уставног оквира, Протокол о укидању и превенцији трговини жена и деце и Повеља УН.

Наведени документи налазе се и у преамбули Уставног оквира за привремену самоуправу на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија (Уставни оквир) и као такви постали су део законодавства у Аутономној покрајини Косово и Метохија. Осим, Уставним оквиром дефинисаних права заштита жена је дефинисана и следећим УНМИК прописима: УНМИК уредба 2003/12 од 7.маја 2003.године о заштити против насиља у породици и УНМИК уредба 2004/32.

УНМИК је пренео широке надлежности привременим институцијама самоуправе, са циљем стварања услова за самоуправу на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија. Пренос надлежности почео је 2001. године, али је нарочито убрзан у јесен 2005.године.

Упркос дуготрајном међународном присуству на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија општа ситуација по питању људских права је незадовољавајућа и посебно забрињавајућа у погледу непоштовања елементарних људских права припадника неалбанских заједница, првенствено Срба и Рома.

Једностраним нелегалним проглашењем независности Косова и Метохије од стране привремених институција самоуправе на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија, 17.фебруара 2008.године стање неизвесности и несигурности неалбанског становништва у Покрајини у погледу уживања људских права додатно је искомпликовано и погоршано.

Правни систем на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија

⁷³ Уредба бр. 2001/9, о Уставном оквиру за привремену самоуправу на Косову. Ступила на снагу 15. маја 2001.године. Измењена Уредбом бр. 2002/9. Спроведена Административним упутством бр. 2001/23, Административним упутством бр. 2003/15 и Административним упутством бр. 2004/6.

Правни систем на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија састављен је из великог броја неповезаних извора. Такав систем одликује се неуредношћу и свеукупном конфузијом, при чему се надлежности преклапају или су непостојеће, одређена поља уређују више од једне правне регулативе, постоји много превазиђених или анахроних закона и подзаконских аката и нејасних и неприменљивих чланова у вези са обавезношћу правних докумената. Поред правних текстова које је донела УНМИК администрација, на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија примењују се и закони које је донела Скупштина Косова, а које је потом прогласио СПГС УН, као и закони који су важили на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија на дан 22. марта 1989. године. Уколико се ради о областима које нису покривене наведеним изворима, примењују се и закони донешени после 22. марта 1989. године, под условом да нису дискриминаторни и да су у складу са међународним стандардима у области заштите људских права. Општи степен људских права на територији Аутономне покрајине Косово и Метохија још увек је испод минимума међународних стандарда. озбиљне анализе показују да нарочито много проблема има у области дискриминације и имовинских права. Непостојање јачих гаранција безбедности и даље највећим делом утиче на припаднике мањинских група, чија слобода кретања је ограничена, што умањује њихов приступ здравственим, образовним и другим институцијама.

Скупштина Косова усвојила је 30. јула 2004. године Закон против дискриминације (ЗПД), а 20. августа исте године Специјални представник Уједињених нација прогласио га је УНМИК Уредбом бр. 2004/32. Закон је донет у складу са највишим стандардима заштите једнакости и предвиђеним правним решењима премашује и своје европске узоре. ЗПД прописује забрану свих облика дискриминације и штити појединца не само од дискриминаторних аката јавних органа, већ и од дискриминаторног понашања правних и физичких лица (вертикални и хоризонтални ефекат).